

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

JOHANNES VEJLAGER

H. P. HANSSSEN

ASCHEHOUG DANSK FORLAG

KØBENHAVN . MCMXXXVII

Ludvig Find's Maleri af H. P. Hanssen.
(Askov Højskoles Foredragssal).

H. P. HANSSSEN

EN BOG FOR DANSK UNGDOM

AF

JOHANNES VEJLAGER

ASCHEHOUG DANSK FORLAG

INDH.: G. M. STEFFENSEN & CO. •

KØBENHAVN • MCMXXXVII

INDHOLD

Dødsruner	7
H. P. Hanssen	9
Slægten	10
Hjemstavnen og Barndomshjemmet	14
Fra Nørremølles Agre til Berlins Universitet	17
Manddomsgerningen begynder	33
Dagens Arbejde	43
Politisk Virksomhed	59
I Verdenskrigens Ragnarok	98
Da Nordslesvig kom hjem til Danmark	104
Efter Genforeningen	112
I Venners og Familiens Kreds	116
Spredte Træk	122
Sygdom og Død, Hyldest og Mindeord	126
Eftermæle	129

D Ø D S R U N E

I Dag flager Danmarks Sommer
paa halv, men i Morgen
skal Slesvigs Sønner og Døtre
vise, om der var Sandhed i Sorgen.

Thi var det Sandhed, det Suk, som lød,
da Morgenen hviskede', vor Høvding er død! —
Da gaar al Danmark en Dag imøde,
saa god, saa straalende varm
som Øjnene straalede i den Døde
dengang — i Gaar — da han, endnu levende,
Høvdinge-hyldet, frimodig, og klog,
og smilende lunt med viis Erfaring
om Livets Indfald, fortalte os alle,
at dette Liv, — som han nu har mistet, —
er alting værd, — baade Kærligheden
og Modet og Kampen for Fædrelandet,
for Ret og Fred og for meget andet,
som, — sammenfattet, — gør Livet skønt.
Hans sidste Bud og hans sidste Bøn
var, — saa vidt jeg ved, — et Ønske
at Danmarks Datter og Danmarks Søn
skal give videre det, han gav!
Og det er meget.

*Mindesmærket over hans Grav skal være vor Gerning,
som, — uomtalt, — giver vort Fædreland, Danmark: alt.*

27. Maj 1936.

Marcus Lauesen.

H. P. HANSEN

»Dit Blik var Seerens,
Dit Ord var Skjaldens.«
Valdemar Rørdam

Folkeaaenden havde i H. P. Hanssen sit ypperste Redskab.

Vi skal tilbage til Biskop Absalon for at finde en Mand, der saa længe, saa modigt, saa klogt og med saa stort Held har udført et national-politisk Arbejde; og ingen har siden Grundtvig ved sit Ord virket saa stærkt i det danske Folk som H. P. Hanssen. Han ejede profetisk Seerkraft og Styrke, naar han lys og rank, med sin ejendommelige brudte Stemme, svang Ordets Klinge, saa det lynede. Og der var Dybde og Kraft i den Begejstring, han kaldte frem. Den æggede til Handling. Han talte et Ord, der var Daad.

Som Organisator er han enestaaende i vor Historie. Han arbejdede paa langt Sigte, og der var Plan i hans Arbejde. Han forstod at forberede politisk Genforening. Og naar det var nødvendig, magtede han at baandlægge sit oprindelige, følelsesbetonede Temperament. En hærdet Vilje holdt de stærke Følelser i Ave.

Han var en Real- og Nationalpolitiker som faa. En Handlingens Mand; men hans Sind var gennemglødet af Historiens og Poesiens Varme, af store Syner og stærke Drømme, der i Tale og Skrift slog igennem som en indre Melodi, en tonende Sangbund, saa han kunde gribe en Stemning og give den Udtryk, oftest i et Digterord.

Gennem mere end 40. Aar var han, denne Høvding af Sundeveds Bondeæt, Sønderjydernes, Danmarks, ja Nordens Tolk for en Folkevilje, som aldrig lader sig kue, en Kærlighed, der aldrig vil give op. Og hans indre Myndighed gav hans Ord Vægt.

Der vil til sene Tider staa Glans om H. P. Hanssens Navn. Sønderjydernes Værner og Vækker, Høvding og Fører: Danmarks Søn.

Hans Navn og Livsgerning er prentet i Danmarks Historie; hans Personlighed vil blive et Forbilled for dansk Ungdom; hans Gerning tilskynde til offervillig Handling og ædel Daad; og hans Minde vil leve og æres saa længe, vort Modersmaal lyder.

S L Æ G T E N

Ætten, hvoraf Hans Peter Hanssen er runden, er en sønderjydsk Storbondeslægt. Hans Fædre har gennem Slægtled siddet som Patriaker paa deres Gaarde, — hvis ikke Udlængsel, Virke-trang eller Eventyrlyst drev dem ud til fjerne Egne og Lande som Ingeniører og Stor-Købmænd.

Tipoldefaderen, der stammer fra Solt i Angel, var i sin Ungdom Hejduk, d. v. s. Lakaj, hos Kong Frederik IV. Det var en overordentlig velvoksen og smuk Mand, som paa Grund af sit statelige Ydre blev sendt til Kongen af Hertugen af Lyksborg, der senere gav ham en Gaard i Ragebøl ved Dybbøl, paa hvis Kirkegaard han ligger jordet.

Hans Søn, Jørgen Hanssen, H. P. Hanssens Oldefader, født 11. November 1732, blev Gaardejer og Sandemand i Sottrup, hvor han fik stor Indflydelse, begavet og veloplyst som han var. En praktisk dygtig Mand med et rigt poetisk Sind, stærkt paa-virket af Pietismen og tilsluttet Herenhutternes Brøremenighed i Christiansfeld. Flere af hans religiøse Digte, som endnu er bevaret, viser hans smukke Haandskrift, lydefri Vers og dybe, personlige Religiositet. Og foruden sit Modersmaal talte og skrev han det tyske Sprog fejlfrit.

Fire af hans syv Sønner bosatte sig i Hjemstavnen: paa Als, Egnen langs Flensborg Fjord og særlig i Sundeved. De blev Stamfædre til anselige Slægter, hvoraf adskillige har tildraget sig Opmærksomheden i videre Kredse. De tre andre Sønner lærte Handelen. To af dem drog langt af Led. Den ene døde som Købmand i Kapstaden, den anden som Tolder i Hamborg,

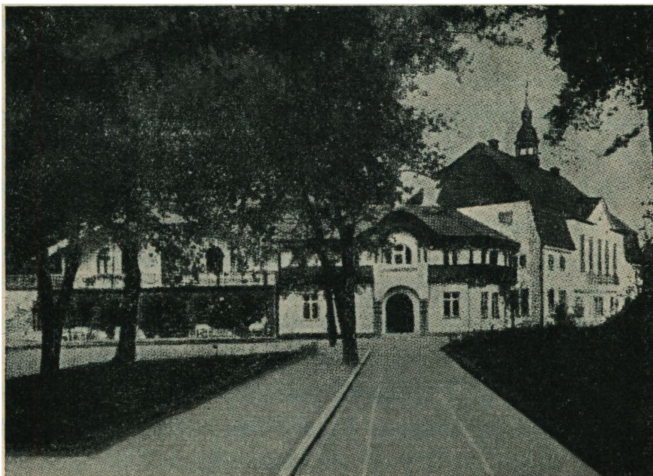

hvor han havde været en anset Købmand, men mistede sin Formue, da Napoleon plyndrede Banken. Af sidstnævntes tre Sønner, Fætre til H. P. Hanssens Fader, blev den ældste, Georg Hanssen, en kendt Nationaløkonom, Professor og Geheime-regeringsraad i Göttingen og Berlin. Fritz Hanssen, der var Teolog, var en Tid Lærer i Rusland, men strandede paa Vej til Amerika i Portugal, hvor han som Entreprenør byggede Landeveje; senere var han Redaktør af »Schleswig-Holsteinisch Zeitung« og sluttede sig i 1848 til Oprørerne, men brød det følgende Aar med Slesvig-Holstenerne og rejste til Amerika, hvor han døde. Den tredie af Brødrene var Købmand i Lissabon.

En Sønnedatter af Sandemand Jørgen Hanssen, Anna Hanssen, var en dygtig og meget kendt Pædagog, Forstanderinde for en Opdragelsesanstalt i Hannover; og hendes ældre Søster Ingeborg var Moder til den i dansk Landbrug højt fortjente Landhusholdningskonsulent Peter Jessen. Biskop Jørgen Hanssen, Als, hvis Navn har Klang i Sønderjyllands Historie, Ingeniør Georg Hanssen, der anlagde Amerikas største Kobbermine og endte som Direktør for et af de største amerikanske Olie-selskaber i Utah, hører ogsaa til den nære Slægt, og mange flere betydelige Mænd og Kvinder kunde nævnes, men det fører for vidt. Vi maa holde os til den nærmeste Slægt.

Tipolde- og Oldefader er nævnt. Bedstefaderen, Christen Hanssen, døbt Jørgensen, var Sandemand Jørgen Hanssens syvende og yngste Søn. Han fødtes 1784 og vilde i sin Ungdom have lært Handelen, men da tre af hans ældre Brødre, som tidligere nævnt, allerede var Købmænd, syntes Faderen ikke herom, og meget mod sin Vilje sattes Christen i Snedkerlære. Straks efter udstaaet Læretid opgav han da ogsaa Haandværket og drog som Letmatros paa Langfart, men draget af sin Lyst til Handelen forlod han hurtig Søen og begyndte 1813 uden Kapital en lille Forretning med Brændevinsbrænderi og Landhandel i sin Fødeby Sottrup, hvor han af en Svoger forpagtede et lille Boelsted. Det var i Statsbankerottens Tid med dets forkludrede Pengevæsen Christen Hanssen begyndte, og hvad Bryderi og Vanskelighed det voldte, kan vi næppe tænke os.

Egnens Folk rystede da ogsaa paa Hovedet og spaaede, at det maatte ende galt for den unge Mand, hvis Dristighed, de mente, var Letsindighed. Men den bekymrede Hovedrysten kunde være sparet. Christen Hanssens aldrig svigtende Energi, Arbejdsdygtighed, Uforsagthed — og gode Humør overvandt alle Vanskeligheder og aftvang Respekt, saa der over hele Sundeved og i Flensborg, hvor han gjorde betydelige Forretninger, gik Ry af hans Driftighed og Duelighed. Og som sin Fader var han

»Folkehjem«.

Sandemand og en veloplyst Mand. 1825 kunde han købe Gaarden Nørremølle, hvor han derefter drev Brændevinsbrænderi, Maltgørieri, bajersk Ølbryggeri, Landhandel og Landbrug.

Navnet Nørremølle stammer fra en Krudtmølle, der tidligere havde ligget paa dette Sted, men som var sprunget i Luften i det 16. Aarhundrede, og Ejendommen var, da Christen Hanssen købte den, kun et Boelsted, hvortil han gentagne Gange indkøbte Jord, som ved Byttehandel blev hensigtsmæssig anordnet, saa han ved sin Død efterlod den som en anseelig Bondegaard; — hertil kom foruden en Gaard i Ravnkobbøl en ret betydelig Formue.

Af hans ti Børn blev Jørgen Stænderdeputeret, Sognefoged

og Dannebrogsmænd; Hans Peter, efter hvem H. P. Hanssen er opkaldt, portugisisk Generalkonsul, Chef for Østasiens næststørste Handelshus, Dent & Co. i Shanghai, hvis Kapital var paa 40 Millioner Kroner; og Christen, H. P. Hanssens Fader, som var den sjette i Rækken og den første af Søkendeflokken, der fødtes paa Nørremølle, 28. September 1825, overtog ved Faderens Død Nørremølle.

Mødreneslægten kan, som Fædreneslægten følges tilbage til Midten af det syttende Aarhundrede; og den havde i mindst fire Generationer siddet som Ejer paa Slægtsgaarden i Ulkebøl paa Als, som H. P. Hanssens Morfader, Hans Christian Andresen, solgte i 1826, hvorefter han flyttede til Snogbæk, da han med Selvejrbondens Ærekærhed ikke kunde finde sig i den paa Gaarden hvilende Hoveripligt til Herregaarden Rønhave. Men Datteren, Anna Marie, H. P. Hanssens Moder, var født, før de flyttede fra den gamle Slægtsgaard. En Sønnessøn ejer nu den i 1826 købte Gaard i Snogbæk.

Mormoderen, Cæcilie Hammer, var Datter af Hans Jørgen Hammer i Ulkebøl, der som sin Fader, Farbroder og Farfader var Degn og Skoleholder i Ulkebøl. Fra denne Slægt nedstammer Landskabsmaleren Hans Jørgen Hammer foruden flere andre landskendte Mænd.

En stærk Samfølelse og Hjælpsomhed raadede blandt denne vidt forgrenede Slægt med brede Rødder i Sønderjyllands Muld, saa de af Slægten, som Udlængsel, Eventyrlyst og Virketrang havde drevet paa Langfart, vedligeholdt Forbindelsen med Hjemstavnen, hvortil de ofte vendte tilbage paa kortere eller længere Besøg; og mange Breve, hvoraf adskillige er offentliggjort, vidner smukt og stærkt om Slægtsfølelsen blandt disse rodfæstede, men selvstændige og handlekraftige stoute Mænd og betydelige Kvinder.

Gammel og kraftig er Slægten, hvoraf H. P. Hanssen er rundet, hvad der ofte er Tilfældet med Folkets Mærkesmænd i trange Tider.

Selv blev han Stammens stærkeste og smukkeste Skud.

HJEMSTAVNEN OG BARNDOMSHJEMMET

»Barneminder rækker langt«.
(Fra Mindestenen i Nørremøllens Have.)

Som Slægtens Sind præger H. P. Hanssen, knytter stærke Baand ham til Hjemstavnen: Sundeved. Den frodige Halvø ved Als Sund, hvis yppige Natur minder, som Sproget, om Fyns, men stærkere, mere markeret.

Dybbøl Bjerg med Dybbøl Mølle hersker over denne minderrige Plet af Danmarks Jord, hvor Oldtids- og Nutids-Historien fører sin stærke Tale. Fra Nørremøllens Vinduer ses til den ene Side Nydam Mose, hvor nogle af vore betydeligste Oldtidsfund er gjort, og til den anden Side Sottrupskov, hvor Preusserne forberedte Overgangen til Als i 1864.

Og som Mindets Tale er stærk, er Naturen smuk. »Himlen hvælver sig klar og ren. Luften er stærk og frisk. Skovene staar i Efteraarets Farvepragt.« Saadan begynder H. P. Hanssen Skildringen af sin Barndoms Egn en sollys Septemberdag og fortsætter: »Benveddens røde Bær lyste i Hegnene — disse Hegn, min Barndoms Glæde! Her har jeg samlet Sneglehuse og plukket Smørblomster i den tidligste Vaar og lange Græstraa fulde af saftige Jordbær i den varme Sommer. Dejligst er mine Hegn i Foraaret, naar Pilen staar med gule Gæslinger og Slaantjørnen med hvide Blomster, mens det mangefarvede Løv pipper frem spædt og fint i den første fagre Grøde, — i Sommertiden, naar den vilde Hyben strækker sine blegrøde Roser ud til alle Sider, og Kaprifolens sødtduftende Blomsterklasser ligger henkastede over Løvhænget, — i Efteraaret, naar Brombærrankerne fulde af glinsende sorte Bær strækker sig ud over de smalle Veje, og de brune Hasselnødder sidder saa løse i Klasserne, at man kan ryste dem ned i Vognen, — og ved Vintertid, naar man efter Fygevejr kører en Kanetur i Maaneskin og under Bjældernes dæmpede Klang i Forbifarten fortrylles af de mange fantasifulde Skabninger, som Snestormen har formet og de dunkle Skygger giver Liv! — Og bag Hegnene de tavse hvide Kors.« —

Naturens Skønhed og Mindernes Alvor er lige fremherskende

i Sundeved, hvor H. P. Hanssen voksede op paa sine Fædres Jord med Hjertet fyldt af den danske Folkeaand.

Barndomshjemmet, Nørremølle i Sottrup Sogn, overtog H. P. Hanssens Fader, Christen Hanssen, ved Bedstefaderens Død i Februar 1848. Aaret efter hjemførte han sin Brud, Anna Marie. Og disse to, Venner fra Barneaarene, hver især stærke og særprægede Personligheder, levede et saa smukt Samliv, at H. P. Hanssen ved sin Faders Baare udtalte, at han aldrig havde hørt et ondt, saarende eller ukærligt Ord mellem sine Forældre.

Med stor Dygtighed fortsatte Christen Hanssen Driften af sin Fædrenegaard og de dertil knyttede Forretninger; efter 1864 maatte Brænderiet dog opgives, men ved Køb af en Nabogaard blev Nørremølles Jordtilligende derefter fordoblet, Bygningerne udvidede og forbedrede, saa der var Plads til 60 Stykker Fedekvæg foruden den sædvanlige Besætning af Malkekvæg. Men Christen Hanssen var ikke alene en dygtig Mand, han var tillige en kundskabsrig Mand, der læste meget, talte og skrev fejlfrit Tysk. Og som sin Bedstefader skrev han Digte, alle prægede af hans inderlige og dybe Kristentro. Ved hans Jordefærd blev sunget en Salme, han med Døden for Øje havde nedskrevet i sin Lommebog 12 Aar før sin Død i 1892.

Efter Ulykkesaaret 1864 blev Nørremølle Danskhedens faste Borg i Sundeved, og Christen Hanssen indtog en ledende Plads i den nationale Kamp. Med storslaaet Gæstfrihed aabnedes Hjemmets Døre for Danskhedens Venner fra Nær og Fjærn, saa der særlig i Sommertiden gik en fortsat Strøm af Besøgende til og fra Nørremølle, deriblandt mange af Danmarks og Nordens betydeligste Mænd indenfor eller nær knyttet til Folkehøjskolen.

Mange offentlige Tillidshverv fik Christen Hanssen betroet, og han var med til at oprette *Sandbjerg Højskole*, hvis Forstander blev udvist af Preusserne, saa Skolen maatte lukke i 1874, og Dagbladet »*Dybbøl Posten*«. I 1867 valgtes han til Medlem af en Syvmands-Deputation, der rejste til Berlin for ved personlig Henvendelse til Kong Wilhelm at udvirke, at dansk-

sindede Embedsmænd fik Edsaflæggelsen til Tyskland udsat indtil Pragfredens § 5 var opfyldt. — Deputationen fik dog ikke Foretræde for Kongen. Foruden Kirkeældste var han tillige Medlem af Kredsdagen (Amtsraadet), Provstisynoden og Synodeudvalget, og for den danske Stat førte han Tilsyn med Krigergravene i Sundeved, hvorfor han blev udnævnt til Ridder af Dannebrog, men da den preussiske Regering nedlagde Forbud herimod, maatte Udnævnelsen tages tilbage og erstattes med en Takkeskrivelse.

Men trods den stærke Optagethed fik Forældrene Tid til i Mørkningsstunden at samles med deres efterhaanden store Børneflok. De mindste sad paa Skødet, de større laa ved deres Fødder. Moderen fortalte selvlavede Historier og sang gamle Ramser og Rim; men stærkest Indtryk gjorde Faderens Fortælling om de gamle Patriarker, om Josef og hans Brødre, om David og Goliath. Han var en ypperlig Fortæller, og da han tillige havde en stor og smuk Sangstemme, blev der ofte sunget flere Timer i Træk.

To Gange om Aaret samlede hele Slægten paa Nørremølle, der som Stamgaarden var det naturlige Samlingssted. Om en saadan Sammenkomst fortæller Forfatteren Erik Skram i sin Skildring »Hinsides Grænsen« i Værket »Danmark«:

— »I Sundeved har jeg en Aften i en Have siddet sammen med tre Slægtled af en Bondefamilie, begge Bedsteforældrene, gifte og ugifte Børn og Børnebørn. Bedstefaderen havde sin Dattersøn staaende foran sig mellem Benene, Drengen brugte dem som Armlæn; Datteren vuggede sagte sin lille Pige paa Skødet. Den gamle foreslog, at de skulde synge og med kraftige Stemmer tog de fat. Den ene Fædrelandssang blev sunget efter den anden. Aftenen var stille, det blev svalt, Solen var forlængst gaaet ned. Stemmerne lød haardt i den klare Luft. Drengen stod og lyttede til.

Det var Sønderjyllands Historie i de kommende lange Aar, jeg saa: Barnebarnet, der nemmer, hvad der bliver sunget og talt i dets Fødestavns Luft.« — —

Saaledes var H. P. Hanssens Barndomshjem, Nørremølle: et udmærket Hjem, et gæstfrit Hus, en stor anselig Bondegaard.

FRA NØRREMØLLES AGRE TIL BERLINS UNIVERSITET

Barn af Dybbøl er H. P. Hanssen bleven kaldt. Og det er rigtigt. Den danske Hærs Bloddaab paa Dybbøl, 18. April 1864, gav ham Indvielsen til hans Livsgerning, da han aldrig følte Nederlaget som en lammende Skygge, der hos adskillige fødte Ordene: »Hvad kan det nytte?«, men saa, at her var kæmpet trofast og derfor ikke forgæves. Det var ikke i Skyggen af Dybbøl Bjerg han voksede op, men fra Toppen af Dybbøl Banke han i straalende, forjættende Lys fik den Indvielse, der modnede ham til Mand, viede ham til at dygtiggøre sig til at blive Mærkedsmænd i Sønderjyllands Historie, Barn af Dybbøl.

Han var for ung — han fødtes 21. Februar 1862 — til selv at huske Ulykkesaaret 1864, — ud over en enkel Tildragelse fra Preussernes Overgang til Als. Men Fortællingerne om Kri- gen hørte gennem hele hans Opvækst med til hans daglige Brød. De prægede hans Sind og gav ham tidligt Forstaelsen af Krigens Uro, Angst og Sorg — og vaagen Sans for det nationale Spørgsmaal.

— En Farbroder fik sin Gaard nedskudt baade under Tre- aarskrigen og i 1864, hvor alle større Gaarde mellem Nørre- mølle og Dybbøl blev afbrændt eller nedskudt. Husvilde af Slægtens Paarørende søgte Tilflugt med deres Familier paa Nørremølle, hvor der foruden var Hovedkvarter for de preus- siske Pionerer. — I Sottrup Kirke blev over 300 af Egnens Beboere, deriblandt flere Kvinder og Børn, som Preusserne havde drevet fra Hus og Hjem, spærret inde i tre Døgn. — Og kun faa Aar gik Plov og Harve over de nedtrampede og af Granaterne gennemrodede Marker omkring Dybbøl, de ned- skudte Gaarde havde næppe rejst sig af Ruinhobene før Krigens Uhygge atter lagde sig over det af Natur saa smilende Land- skab. Mægtige Kanoner med gabende Malmsvælg stod plantet paa de nyistandsatte Skanser. Alle Veje var gennemskaaret af dybe Løbegrave med Rækker af høje Palisader. Nørremølle fik atter Indkvartering af tyske Soldater og af husvilde Slægtninge,

der havde faaet Ordre til at rømme deres Gaarde. Krigen mellem Tyskland og Frankrig var en Kendsgerning, og der ventedes et Angreb paa Dybbølstillingen af den franske Flaade og landsatte Troppestykker. Men allerede en Maaned efter Krigens Udbrud kom Efterretningen om Tysklands afgørende Sejr ved Sedan og Kejser Napoleons Tilfangetagelse.

Den otteaarige Hans Peter saa sin stærke, ligevægtige Fader blive ligbleg, sin ældre Søster hulke højt. — Haabet om, at Tyskland maatte blive slaaet, slaaet af Frankrig, var bristet. Nu glippede Troen paa en snarlig Tilbagekomst til Danmark.

Frankrigs Nederlag i 1870-71 gjorde os først rigtig vort eget i 1864 klart.

Men trods krigeriske Begivenheder og Fortællingen herom havde H. P. Hanssen en tryk, lys og god Barndom, — takket være sit udmærkede, kærnedanske Hjem. Skoleundervisningen, som han fik i Folkeskolen hos Lærer Jens Jensen, der ikke alene var *go'* fordi han ikke *slog*, men en udmærket dansk-sindet Mand, voldte ham ingen Vanskeligheder og kun lidet Arbejde, en kvik og opvakt Dreng som han var. Han havde derfor i hele sin Barndom megen Tid til egen Raadighed. »Og hvor har jeg nydt denne Frihed,« skriver han i sine Erindringer. Lediggang kendte han ikke til. Han var altid ivrigt optaget af et eller andet. En Tid var det Dueavl. En Forretning, der gik strygende, da hans Fader gratis leverede Fodret, og Moderen købte de slagtefærdige Dueunger. Til andre Tider var det Kaniner, der interesserede. Foraaret og Sommeren igennem drev han sammen med jævnaldrende Kammerater eller Gaardens Folk Fiskeri i Nydam Mose og paa Allsund, hvor han om Vinteren spurtede afsted paa sine Skøjter, som hans Fader havde lært ham at bruge allerede som Femaars-Purk. Husflidsarbejdet optog ham ogsaa stærkt, men af alle Fritidsbeskæftigelser og Barndomsinteresser var Jagten det alt over-skyggende. Fra sit tiende Aar fulgte han sin Fader og Morbroder, der havde forpagtet Kommunens Jagt; og i 12-13 Aars Alderen begyndte han i Smug for sig selv. Et gammelt Krybskyttegevær, som han anskaffede for sine Sparepenge, var vel-egnet til Formaalet. Det kunde skilles ad, og Kolben bæres

skjult i Trøjens Inderlomme. Løbet i et Bukseben. Værst gik det ud over Omegnens Katte, eller da han paa et af sine Togter en maaneklar Vinternat med nyfalden Sne trak en af sine Faders lange, hvide Hørgarnsskjorter over sin Dragt og i den Mundering kom farende gennem et Hegn efter et Par vingskudte Agerhøns, saa en Mand, der gik paa Vejen intet Ondt anende, uden en Lyd sank om i Sneen ved Synet af det hvide »Spøgelse«. Men allerede ved sit 16. Aar blev han anerkendt som »voksen« Skytte og gjorde sig fordelagtig bemærket paa den første større Klappjagt, hvori han deltog. Og han var alle Dage en stor Jæger, saavel som Natur- og Blomsterelsker.

Der var dog ogsaa Tider, hvor Bøgerne havde al hans Interesse. Og Læselysten blev yderligere øget, da han fra sit 14. til 15. Aar kom i Huset hos sin Søsters Svoger, Storbonden Jep Fink paa Bygebjerg, for at gaa i den nærliggende Hejls Friskole hos Lærer L. Birkedal, og her fik Adgang til en omfattende Bogsamling, der spændte fra Saxo og Snorre over Guldalderen i vor Litteratur til Lie, Bjørnson og Ibsen.

Opholdet paa Bygebjerg, saavel som Undervisningen i Friskolen og Pastor Torpsøe, — hos hvem han gik til Konfirmationsforberedelse, og i hvis Hus han ofte kom, da Torpsøe var levende interesseret i det sønderjydske Spørgsmaal og indgaaende havde studeret Nationalitetsbevægelsen i Europa, — havde overordentlig stor Betydning for H. P. Hanssens Udvikling i Overgangsalderen. Gennem Skolens Historieundervisning, ved planmæssig og maalbevidst Fritidslæsning og Omgang med Jep Fink og de mange betydelige Mænd, som kom paa Bygebjerg, Deltagelse i store Folkemøder paa Skamlingsbanken, Vindinge Højskole, i Kolding o. fl. Steder fik han sin Barndoms stærke, men ensidige Indtryk fra Valpladserne i Sundeved udvidet og løftet op i et højere Plan, saa han saa, at der ved Siden af Kampen med Vaaben i Haand var ført en aartusindaarig Nationalitetskamp i Sønderjylland, som ikke maatte tabes. Og hans Kærlighed til Hjem og Hjemstavn, det danske Lands fagreste Egn, udvidedes til at omfatte hele Sønderjylland; en Kærlighed der bandt ham saa stærkt, at han opgav at blive Køb-

mand og komme ud til sin Farbroder i Kina, som det havde været Bestemmelsen gennem hele hans Barndom.

Hans Manddomsgerning begyndte i taagede Drømme og stærke Syner at røre sig i hans Sind. En Tid vaklede han i Valget mellem at blive Landmand eller gaa Universitetsvejen, da hans Kundskabshunger var meget stærk. Dette Spørgsmaal kædede sig igen sammen med, om han skulde udvandre, for at undgaa preussisk Militærtjeneste, eller blive i Hjemstavn. Efter sin Konfirmation i Hejls Kirke i Foraaret 1877 rejste han dog hjem til Nørremølle for under sin Faders Vejledning at lære Landvæsenet; — men med den Bagtanke, at ville han senere gaa Universitetsvejen, var det tidsnok at begynde paa Studeringerne, naar Valget om Udvandring eller preussisk Soldat skulde tages før det fyldte 17. Aar.

Barndomstiden var forbi, Ungdoms- og Læreaarene begynder.

H. P. Hanssens Ungdom faldt i de Aar, da et betydningsfuldt Vendepunkt er ved at indtræde i Sønderjyllands politiske Historie. Det forløb ikke uden indre Kamp. Edskampen og Ungdommens tidligere saa selvfølgelige Udvandring blev et Spørgsmaal, der delte.

Man havde hidtil ikke troet, vilde ikke tro, at den Tilstand, der var skabt ved Wienerfreden af 30. Oktober 1864 skulde blive andet end midlertidig og af kort Varighed. Og Pragfredens Paragraf 5, der indsattes efter Tilskyndelse af den franske Kejser, Napoleon III, holdt denne Tro oppe. Det hedder jo i § 5: — — »at Befolkningen i de nordlige Distrikter af Slesvig skal afstaas til Danmark, naar de ved en fri Afstemning tilkendegiver Ønsket om at blive forenet med Danmark.«

Alt var derfor i Sønderjylland midlertidig. I Dag preussisk Fremmedherredømme, men i Morgen, — i Morgen Hjemkomst til Danmark. Og de Unge i værnepligtig Alder udvandrede, drog som Trækfugleskarer imod Nord og Vest: Danmark og Amerika. De vilde undgaa tysk Militærtjeneste, naar de om faa Aar — i Henhold til § 5 — kunde vende tilbage til Hjemstavn, som da atter vilde være en Del af Danmarks Jord.

Men Aarene gik. I den tyske Rigsdag mindede Hans Krüger

stadig om § 5, i Tillid til hvilken Sønderjylland tømte sig for Ungdom — og Kapital. Og ingen saa eller vilde se, at Sønderjylland var ved at blive et fattigt Land, fattig paa Kapital og mandlig Ungdom, og at et Folk, saavel som en afskaaret Del af et Folk, vandrer imod sin Grav, naar det svigtes af dets Ungdom. De danske Stemmer sank og sank ved hvert Valg. Døden gjorde sin Høst i de ældres Rækker, og Ungdommen udvandrede; men intet blev gjort ud over det negative at protestere imod Ophævelse af § 5, som skete 11. Oktober 1878 ved en Overenskomst mellem Preussen og Østrig, der intet Hensyn tog til Frankrig, som havde foranlediget Paragraffens Indsættelse, nu da dets Magt for lange Tider syntes brudt ved Nederlaget i 1870-71. Det var et lammende Slag, der mange Steder yderligere satte Fart i Udvandringen. Nu var det haabløst. Sønderjylland *maatte* opgives! Saaledes tænkte adskillige, — og ikke blandt de ringeste. Men den purunge Hans Peter Hanssen tænkte anderledes. Paa Toppen af Dybbøl Banke viede han sin Ungdom til Folkets Liv. Beretningen herom er de skønneste Linier i hans Livserindring.

Hans Fader, der vilde, at han selv skulde træffe Valget, gav ham kort efter Nytaar 1879 tre Dages Betænkningstid. Indenfor denne Frist skulde han tage Bestemmelse, om han vilde udvandre, som Tusinder af Jævndrende havde gjort og gjorde, eller blive i Sønderjylland og bøje sig for Magthaverens Bud, lyde hans Lov, bære hans Vaaben.

Det var i en tidlig Alder at blive stillet overfor et saa skæbnesvangert Valg. H. P. Hanssen grublede og grublede over Sagen uden at kunne naa frem til Klarhed. Men Valget skulde træffes, hvorfør han en smuk Vinterdag med Rimfrost og Solskin søgte op paa Dybbøl for ene og i Ro at træffe Afgørelsen. — — »Jeg ser mig endnu«, skriver han, »siddende paa de sprængte Rester af Krudtkamret i Skanse IV, hvorfra jeg lod mit Blik glide ud over det snedækkede, solbelyste Vinterlandskab med de mange velbekendte, minderige Steder, mens jeg endnu en Gang overvejede ethvert »For« og »Imod«. Langsomt modnedes min Beslutning. Heroppe var Kampen for Sønderjylland ført med de blanke Vaaben. Men ingen vidste, om

de atter vilde blive taget i Brug. Nu stod Kampen paa Aandens Grund. Tyskerne brød paa og trængte erobrende frem. Fædrene faldt fra, og Sønerne rejste bort. Nordslesvig trængte som ingensinde til en Ungdom, som vilde føre Kampen videre. Og det blev mig klart, at under disse Forhold var det min uaf-

H. P. Hanssen paa Talerstolen.

viselige Pligt at kaste alt andet til Side og hurtigst muligt at indtage min Plads i de kæmpendes Rækker.« — — —

Fra hin Dag daterede H. P. Hanssen's Historie sig. Men for Ynglingen paa Dybbøl Skanse havde Valget været svært. Hans ældste Broder og hans Svoger var begge udvandrede og havde aftjent deres Værnepligt i den danske Hær; — og i en given Situation kunde han komme til at bære Vaaben imod dem og

sit Fædreland. Hans næstældste Broder havde paa sin Døds-
seng i Febervildelse ustandseligt raabt om at komme afsted til
Danmark. Jep Fink, der uden for Hjemmet, var det Menneske,
han agtede højest, bad ham indtrængende om at undgaa preus-
sisk Militærtjeneste for ikke at tage Skade paa sin Sjæl ved at
aflægge Faneeden. Besindige danske Bønder spyttede uden for
Nybøl Kirke efter en af Sognets Unge, da han ved Juletid i
1880 var hjemme paa Orlov iført preussisk Husaruniform. Og
da H. P. Hanssen ved et Besøg hos J. N. H. Skrumsager i Kø-
benhoved nogle Aar senere spurgte om hans Syn paa Eds-
aflæggelsen og Udvandringen, lød Svaret: — — »Det harmer
mig at tænke paa, at vore Sønner skal gaa i Militærtjeneste
hos vore Fjender, — — og det harmer mig, at vore Tingmænd
har svigtet vor hidtidige Stilling ved at aflægge den tyske For-
fatningsed. Vore unge Mænd skal ikke ind under Tyskernes
Indflydelse, og vore Tingmænd skal ikke sidde ved Forhand-
lingsbordet med vore Fjender. — — Set som et Regnestykke
kan der ikke være Tvivl om, at det er rigtigst at blive i Lan-
det. Danskerne maa let kunne gaa Militærtjenesten igennem
uden at blive tyske, derom kan der ikke være Tvivl. Men jeg
kan ikke se det som et koldt, tørt Regnestykke. For mig er det
ikke en Sag for Hjernen, men for Hjertet. Det er oprørende
for mine Følelser, at jeg den ene Dag skal tjene vor Fjende,
som jeg den næste Dag skal bekæmpe. Jeg kan ikke tænke
derpaa. Det er oprørende for mig, at mine Børn skal opdrages
paa Tysk af Preusserne. Hellere vil jeg sende dem ud af Lan-
det.« — — —

Faa Aar efter maatte den stoute, varmtfølende Københoved-
kæmpe opleve, at hans egen Søn, H. D. Kloppenborg Skrums-
ager, senere Landdagsmand og efter Genforeningen Lands-
tingsmand, fulgte H. P. Hanssens Eksempel.

Saa spændt var Stemningen, saa bitter Kampen.

Og som Valget var svært, fordi Hensynet til Sønderjyllands
Fremtid krævede Baandlæggelse af Hjertets stærke Følelser,
var det betydningsfuldt. Tallene beviser det. Ca. 60,000 Unge
— en Trediedel af Landsdelens Befolkning — medtagende en
Kapital paa omkr. 120 Mill. Kr. var draget bort fra Hjemstav-

nen, da Udvandringen omkring 1890 endelig hørte op, først i Sundeved og paa Als, sidst i Sønderjyllands nordlige og vestlige Del. Virkningerne heraf spores den Dag i Dag. Det var derfor paa høje Tid, at den førte Politik blev omlagt til et positivt Arbejde for at bevare Jorden paa danske Hænder.

Nu er H. P. Hanssens Fortjeneste ikke den, at han var den eneste eller den første, som valgte at blive i Hjemstavn, men at han som i et Syn havde set, at det var en *national Pligt* at underkaste sig den preussiske Militærtjeneste for at faa Ret til at bo og bygge i Hjemstavn, — og trods haarde Brydninger og bitre Kampe førte sit Synspunkt til Sejr. For aktiv, som han var, søgte han ved enhver given Lejlighed at vinde andre for sit Synspunkt. I en jævnaldrende Vennekreds paa Askov Højskole udtaler han sig den første Skoledag, endnu inden Klokkeren har kaldt sammen til Aabningsmøde, saaledes:

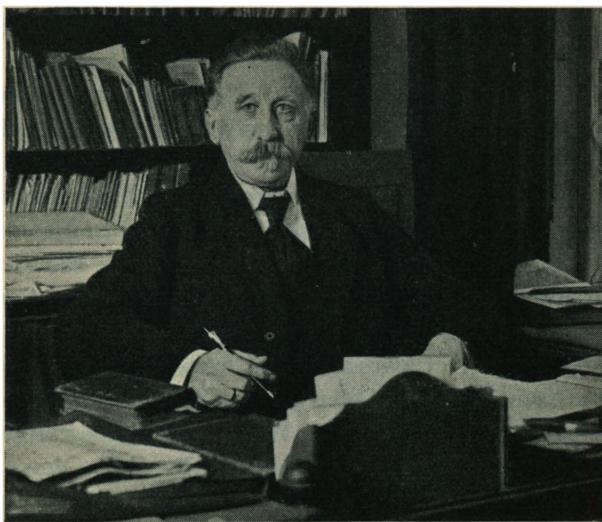
— — »Vi *maa* ændre Kurs. Det at saa mange unge Nord-slesvigere vandrer ud til Danmark og til Amerika, det er et Krafttab og ogsaa et Pengetab, som vi ikke i Længden kan bære. Ved Udvandringen, navnlig til Danmark, kan de enkelte Individuer og Slægter bevares som danske, men det er ikke nok, vi *maa* ogsaa bevare Gaardene og Husene, selve Jorden dernede som dansk Eje, og vi *maa* indrette os paa en lang Kamp.

Det nytter ikke, de unge vrider sig, de *maa* lade sig udskrive og aftjene deres Værnepligt som tyske Soldater, de *maa* som Soldater ligesom ogsaa vore Repræsentanter i den preussiske Landdag aflægge det edelige Troskabsløfte og derigennem vinde sig den fuldkomne preussiske Borgerret. Borgere i Fremmedlandet *maa* vi være, og Betingelserne for at blive det *maa* og *skal* vi opfylde, udenom dette Krav er der ingen Vej og ikke national Redning for os og for Landet. Og naar vi saa har vundet Borgerret og lært Landets Love nøje at kende, saa vi kan værges os mod Vilkaarlighed fra Administration og stedlige Politimyndigheder, *maa* vor Kamp blive en Kamp for Retten. Vort Løsen Arbejde. Under dette Enhedsmærke skal den unge Slægt samles og sejre.« — —

Saaledes var H. P. Hanssens politiske Program. Derfor betød hin Dag paa Dybbøl Banke et Vendepunkt i Sønderjyl-

lands politiske Historie, Vejen fra Visnepolitikken til Realpolitikken, eller sagt med andre Ord: Danskhedens Bevarelse i Sønderjylland, Grundlaget for Genforeningen i 1920.

Terningen var kastet, Valget gjort. Men det er ikke nok at *vill*e, det gælder ogsaa om at *kunne*. Det forstod H. P. Hans-

H. P. Hanssen i sit Kontor.

sen. Først Lærling saa Mester. Og selv om han maatte tage Del i Nationalitetskampen før Læretiden var omme, havde han, sin Ungdom til Trods og stærkt fristet til aktiv Handling, Viljestyrke, Evne og Udholdenhed til at tilegne sig den Viden, historisk, politisk, juridisk, nationaløkonomisk og almindennende, som han kunde bygge sin Gerning paa, saa han ikke var som Manden, der bare vidste, at »noget skal der gøres«, — han vidste ogsaa, hvad der skulde gøres. Helt bevidst uddannede han sig til en Politikers Gerning, hvad der ikke gælder for nogen anden af de sønderjydske Førere.

Oprindeligt mente han, at et national-politisk Arbejde kunde forenes med Landmandens. Han vilde overtage Nørremølle og som fri Mand paa sin egen Gaard kæmpe for alt, hvad han

havde kært. Derfor drev han, samtidig med at han uddannede sig til Landmand, planmæssig historisk Læsning og tog Privatundervisning i Tysk. Deltog i store Møder og Fællesrejser til Møen, Vestjylland og Fyn, hvor han kom i Forbindelse med mange betydelige Mænd. Og som han knyttede Forbindelser nordpaa, udvidede og uddybede han sit Kendskab til de hjemlige Forhold ved Besøg hos ældre sønderjydske Førere, særlig Rigsdagsmand J. P. Junggreen, Aabenraa, Formand for den i 1880 oprettede »Forening til Bevarelse af det danske Sprog i Nordslesvig«, og Slagtermester J. P. Reimers i Sønderborg, »den bedste Sønderjyde, jeg har truffet«, kalder H. P. Hanssen ham.

Og for at tilfredsstille sin stærke Kundskabstrang og tillige faa nærmere Kendskab til dansk Aandsliv tog han som 19aarig paa Askov Højskole, Efteraaret 1881. Han var Elev i tre Vintre, hvor han især studerede Historie, Litteratur og Samfundslære. Opholdet blev af varig og indgribende Betydning for hans Udvikling. Det var nogle af hans rigeste Ungdomsaar. H. P. Hanssen lagde da heller aldrig Skjul paa, at han stod i Gæld til Folkehøjskolen, særlig Askov. Men det var gensidigt, thi han byggede Bro mellem Sønderjylland og den nordiske Folkehøjskole, som man dengang i førende sønderjydske Kredse, hvor de nationalliberale Stemninger endnu var raadende, stod ret uforstaaende for ikke at sige fjendtlig overfor. »Flensborg Avis« kaldte saaledes »Højskolebladet« »et obskur Almueblad«.

Askovs officielle Tak til H. P. Hanssen var i 1930, Tiaaret for Genforeningen, Ophængningen af hans Billede, malet af Kunstneren Ludvig Find, i Skolens Foredragssal. »Eleverne har«, som Forstander Arnfred skriver i »Dansk Udsyn«, »saaledes stadig for Øje den af de gamle Askov Lærlinge, der kom til at gøre den største Indsats i vort Folks Liv.«

Under Askovopholdet sluttede H. P. Hanssen Venskab og knyttede Forbindelser med mange af Højskolens ledende Mænd saavel i Danmark som i Norge. Venskab og Forbindelser, der stod sin Prøve gennem mange Aar og bar rige Frugter. Bjørnstjerne Bjørnson, der gentagne Gange besøgte Askov, som han

kaldte »Indgangsporten til Danmark«, blev ogsaa her opmærksom paa og saa optaget af den unge Sønderjyde, at han et Par Aar efter sendte H. P. Hanssen 300 Kr. til en Norgesrejse, der blev foretaget sammen med den vandrende Sanger og Aands-høvding Morten Eskesen, og formede sig som en stort anlagt Foredragsrejse.

Venskabet med Bjørnson, der blev en af de betydningsfuldeste af H. P. Hanssens efterhaanden mange internationale Forbindelser, varede Livet ud, ja, rakte ud over Døden, idet Bjørnsons ældste Søn, Bjørn (Navner med H. P. Hanssens yngste Søn), i Kraft af sin Indflydelse og Forbindelse i Tyskland under Verdenskrigen ydede H. P. Hanssen og derigennem Sønderjyderne uvurderlig Hjælp og Støtte. Og hvor dybt Bjørnson følte for Sønderjyderne, for hvis Sag han gentagne Gange brød en Lanse, saa det gav Genlyd Europa over, fremgaar af en enkelt Udtalelse om Tysklands saakaldte Köller-Politik i Sønderjylland, hvorefter han siger: »Det, der sker i Nordslesvig, er uværdigt for et kulturbærende Folk som det Tyske«, og følger til: »Der er ingen, der faar min Sjæl til at krympe sig sammen i Smerte som Sønderjyderne, — fordi de er ulykkelige. — Herregud! — naar jeg tænker paa Als, for et rankt for et dejligt Folk de Sønderjyder.« Vi forstaar derfor H. P. Hanssens varme Ord, naar han saa sent som i 1928 skriver om Bjørnson: »Bedre Ven har Sønderjyderne hverken før eller senere haft i Norden«.

Den sidste Vinter paa Askov opsøgte Morten Eskesen H. P. Hanssen, som han kendte fra Nørremølle, og opfordrede ham til at tale sammen med sig ved et Par Møder. Det blev til 22 Møder paa 20 Dage. En haard Skole for en Ungersvend, der ikke tidligere havde talt ved offentlige Møder. Men en lærerig Tur, hvor der aflagdes Besøg paa Højskoler, i Præstegaarde, hos Redaktører og stiftedes mange Bekendtskaber. Og H. P. Hanssen erfarede, at hans Ord havde Magt. Hans Tilhørere blev grebne af den Sag, der var hans Livssag. »Han optraadte«, som Sparekassedirektør Nis Nissen skriver i Festskriftet til H. P. Hanssens 70aarige Fødselsdag, »i disse Ungdomsaar med en Kækhed, Begejstring og strømmende Veltalenhed, vi ikke kendte Sidestykke til, der betog os alle og varslede om en rig

Fremtid for vor Folkesag med ham som Mærkesmand og Fører.«

Ogsaa Journalistiken lagde efterhaanden stærkt Beslag paa H. P. Hanssens Tid og Arbejdskraft. Allerede i Sommeren 1884 havde han sin første større Avisfejde i »Dybbøl-Posten« med Degnen i Ketting, Jørgen Hansen Bager, der nidkært forsvarede det tyske Sprogs Indførelse i Skolen og stedse større Magt paa Bekostning af det danske Modersmaal. Bladpolemiken vakte megen Opsigt, — og den ansvarshavende Redaktør Moldt idømtes tre Ugers Fængsel herfor, men »det skal De saamænd ikke tage Dem saa nær, Hanssen«, sagde Fru Moldt til H. P. Hanssen, der beklagede, at han ikke kunde afsone Straffen i Moldt's Sted, »thi det er jo nu en Gang noget, der hører med til Gesjæften«, føjede hun forklarende til, — hvad H. P. Hanssen senere fik rig Lejlighed til personligt at erfare.

Og da han i de følgende Aar var en stadig flittigere og meget paaskønnet Medarbejder ved »Dybbøl-Posten«, kongerigske Provinsblade, forskellige Tidsskrifter og Ugeblade, særlig »Høj-skolebladet«, hvortil han paatog sig at levere en Artikel hver anden Uge, og der baade i Sønderjylland og Kongeriget blev kaldt paa ham som Foredragsholder, ligesom der ogsaa paa anden Maade lagdes Beslag paa hans Arbejdskraft, blev det ham klart, at enten maatte han svigte sit Kald som Politiker eller opgive Nørremølle. Valget var ikke let. Han følte sig stærkt knyttet til Gaarden og til Hjemstavnen og forpligtet til at sikre Nørremølle, som hans Fader havde taget i Arv, i Slægtens Eje. Hans ældste Broder var Optant, og kunde ikke vende tilbage. Men efter at han ved Selvsyn paa en Rejse i Mellem- og Sydslesvig havde set, hvor national Sløvhed havde bredt sig, at tysk Sprog og tysk Sindelag, undtagen i enkelte Sogne omkring Flensborg, var trængt igennem og stadig gik sejrende frem mod Nord, traf han sit Valg. Opgav Nørremølle, det økonomisk sikre. Galmandsværk! mente mange. Hvad skulde et i økonomisk Henseende usikkert Arbejde ved Skrivebordet og paa Talerstolen føre til? Men H. P. Hanssen havde ikke længer Ro til at pløje Markerne, naar Søerne i Folkehavet gik saa højt, at Danskheden truedes med Undergang. Han forstod, at

Fortyskningen af Syd- og Mellemslesvig var et Nederlag større end ved Danevirke og Dybbøl.

Endnu følte han sig dog ikke fuldt rustet til at optage sin Gerning som politisk Fører i Sønderjylland. Flere Vaaben skulde indsamles og skærpes til den Kamp, som forestod. Junggreen havde ellers faa Maaneder før sin Død i 1886, medens H. P. Hanssen var Elev paa Askov, tilskyndet ham dertil. »Jeg beder Dem og enhver, der har Evne dertil, og er i den Stilling, at han kan, om snarest muligt at tage fat«, hedder det i Brevet fra Junggreen. Men H. P. Hanssen vilde forberede sig omhyggeligt, og drog i Efteraaret 1886 til Leipzig for at lære det daværende Tyskland at kende, — og for at indsamle Kundskaber. Ved Universitetet fulgte han Professor W. Maurenbrecher's Forelæsninger over den nyere Tids Historie. Og ved Overværelser af Retsmøder i Amtsretten, Landsretten og Rigsretten fik han Indblik i det tyske Retsvæsen, hvad der gav Anledning til et indgaaende Studium af tysk Retsvæsen og Politik, der senere gjorde ham til Nordslesvigs første Lægmandsjurist, som med Held tog Kampen op mod Administrations- og Politimyndighedernes tiltagende Chikaneri og Vilkaarligheder overfor Landsdelens dansksindede Befolkning. Men stærkest Indtryk og af større Betydning blev hans Møde med det unge tyske Socialdemokrati, der havde sit Hovedsæde i Leipzig. Det var som en ny, ukendt Verden lukkede sig op for ham. Og da der 21. Februar 1887 afholdtes tysk Folketingsvalg, fik han Lejlighed til gennem en med hidtil ukendt Lidenskab og Voldsomhed ført Valgkamp, som han fulgte med udelt Interesse, og hvor han stiftede Bekendtskab med flere af Partiets førende Mænd, at studere Socialdemokratiets fastsammentømrede Organisation og stærkt udviklede Foreningsliv, der fik afgørende Betydning for hans senere Arbejde i Nordslesvig, hvor han blev den uforlignelige Organisator.

Ved Semesterets Slutning i 1887 brød han op fra Leipzig og rejste over Dresden og Berlin til København, hvor han vilde fortsætte sine Studier.

Paa Universitetet fulgte han Professorerne Edv. Holm's, Johannes Steenstrup's og H. Høffding's Forelæsninger, tog Pri-

vatundervisning i Fransk og arbejdede i det kgl. Bibliotek paa at faa nøje Kendskab og klart Overblik over Sønderjyllands Historie fra 1850.

Men i København som i Leipzig var det ikke Studierne, hvor grundige og dybtgaaende de end var, som havde størst Betydning. Det rigeste Udbytte af Københavneropholdet blev hans Forbindelse og Venskab med saa at sige alle indflydelsesrige Kredse og betydelige Personer indenfor de nationale, politiske og kulturelle Omraader.

To Navne bør her nævnes først: Historikeren, Rigsarkivar A. D. Jørgensen og Lektor H. V. Clausen. Hos førstnævnte, Sønderjydernes varme og forstaaende Ven, sad den unge H. P. Hanssen ofte til sene Nattetimer og lyttede til hans erfarne og kloge Ord. »Og aldrig«, skriver H. P. Hanssen, »forlod jeg den lærde Historikers og fejrede Videnskabsmands Hus uden at min Viden om Fortiden eller mit Kendskab til Nutiden var bleven forøget«. Med H. V. Clausen, der ogsaa kom meget hos A. D. Jørgensen, stod H. P. Hanssen i nær Forbindelse og frugtbart Samarbejde til sin Død. Meget fik de to udrettet i Fællesskab. De undgik ikke Haan og Spot, onde Ord og krænkende Sigtelser, da Danmarks nye Sydgrænse skulde fastlægges i 1920; men de havde ogsaa den Glæde at se rige Frugter af deres Arbejde; — og Grænsen blev sat, hvor de hævdede, den burde sættes.

Gennem H. V. Clausen stiftede han Bekendtskab med Johan Ottesen, Forfatteren til Sangen: »Det haver saa nyligen regnet«. Og disse tre fik i Fællesskab vakt Interesse for den sønderjydske Sag indenfor Studentersamfundet, hvor der var megen Modstand og endnu mere Uforstand og Ligegyldighed at overvinde, og i Efteraaret 1887 dannet Foreningen: »4 S«, 3: »Studenter-Samfundets sønderjydske Samfund«, for hvilken Professor H. Høffding var mangeaarig Formand. Foreningen øvede indtil Verdenskrigen et betydeligt kulturelt Arbejde i Sønderjylland.

Faa Maaneder efter stiftedes Foreningen: »To Løver«, en Søsterforening til »4 S«, indenfor Studenterforeningen, og med Rigsarkivar A. D. Jørgensen som Formand nedsattes et Fæl-

lesudvalg for de to Foreninger, der stod i frugtbart Samarbejde indtil Verdenskrigen, efter hvilken »4 S« opløstes. Og nu gik det Slag i Slag. H. P. Hanssen havde under sit Københavnerophold en lykkelig Haand til at knytte Forbindelser og vække Interesse ogsaa i Kredse og hos Enkeltpersoner, som hidtil havde staaet om ikke fjendtlig saa dog uforstaaende overfor Sønderjydernes Kamp; — Forbindelser, der var lige be-

H. P. Hanssen afgiver sin Stemme i Skolen i Aabenraa ved Afstemningen i 1920.

tydningsfulde for hans personlige Udvikling som for hans Hjemlands Sag.

Ved Juletid forlod H. P. Hanssen København og rejste kort efter Nytaar 1888 til Berlin. Han vilde følge enkelte Forelæsninger paa Universitetet og lære Verdensbyen at kende.

Vinteren og Foraaret 1888 var i Tyskland rig paa politiske Begivenheder. Sidst i Januar stod Socialistloven paa Dagsordenen i den tyske Rigsdag. Det var en Undtagelseslov, som Bismarck havde faaet presset igennem i 1878, og som satte Socialdemokraterne uden for Lov og Ret. Deres Blade og Tids-

skrifter blev forbudt, 332 af deres Organisationer sprængt og 900 fremragende Socialdemokrater udvist. Men Loven var tidsbegrænset. Den fornyedes under voksende Modstand for to Aar ad Gangen. Nu forlangte Regeringen imidlertid Loven skærpet og dens Gyldighed forlænget paa ubestemt Tid. Rigsdagens lidenskabelige Debat, som H. P. Hanssen fulgte med stigende Opmærksomhed, varede i samfulde fem Dage, hvorefter Regeringens Forslag forkastedes, men Lovens Gyldighed forlængedes i to Aar. Og 10. Februar var Militærudgifternes Forøgelse med 280 Mill. Mark til Forhandling. Under Debat-ten udslyngede Rigskansler Bismarck de kendte historiske Ord: »Vi Tyskere frygter Gud, men ellers intet i Verden«. Ordene vakte fanatisk Begejstring i Rigsdagen og var medvirkende til, at Loven vedtoges med overvældende Flertal.

Alt dette oplevede H. P. Hanssen. Og af særlig Interesse for ham var det skarpe Strejflys, som især Socialistlov-Debatten kastede over preussisk Administration og Politis lyssky Arbejdsmetoder og hensynsløse Brug af ulovmedholdelige Vilkaarligheder, saavel som at alle de store Partiførere deltog i denne som i Militærdebatten. Af de politiske Ordførere var det især Socialdemokraten Bebel, der interesserede H. P. Hanssen, selv om han politisk ikke sympatiserede med hans Anskuelser. Og gennem Samvær med sit Hjemlands Repræsentanter i Rigsdag og Landdag, Gustav Johannsen og Hans Lassen, blev hans Kendskab til politiske Forhold og Personer i Tyskland yderligere forøget, og med Gustav Johannsen sluttede han nært og inderligt Venskab, blev paa en Maade hans politiske Lærling.

Under Tronskiftets bevægede Dage, ved den ældgamle Kejser Wilhelm I's Død, 9. Marts, og den liberale, men næsten dødssyge Kronprins Friederich III's Overtagelse af Regeringen, oplevede H. P. Hanssen en ved Suggestion højstemt Kejserdyrkelse uden Lige, men havde samtidig Blik for at uafhængig heraf saavel som af Bismarcks Undtagelseslov havde Socialdemokraterne paa samme Tid en saa stærk Vækst, at Partiet allerede omfattede Halvdelen af Berlins næsten 1½ Mill. Indbyggere. Det var saaledes en Tid fuld af Uro og Gæring. Hen paa Foraaret blev de politiske Forhold dog roligere, og da Uni-

versitetet efter Kejsereus Død var lukket i Sørgetiden, rejste H. P. Hanssen sidst i April hjem til Nordslesvig.

Den 4. Maj holdt han Bryllup med Helene Iversen og bosatte sig i Sønderborg.

Et nyt Afsnit af hans Livsbane begynder, og hans Personlighed vokser og udfolder sig, saa han bliver Dagens og Handlingens Mand.

I Lære- og Vandreaarene havde han knyttet betydningsfulde Forbindelser og ladet Tidens politiske og sociale Foreteelser, dens Litteratur og Aandsliv virke paa sit Sind, saa han mødte aktiv, frisk og ung, med videre Horisont, større Udsyn end de fleste til sin Manddomsgeruing.

MANDDOMSGERNINGEN BEGYNDER

— — Han kunde ikke hvile,
blot virke kunde han. — —

Tage Jessen.

Det var under vigende Linier H. P. Hanssen begyudte sit national-politiske Arbejde.

Skuffelsernes Tryk fra Frankrigs Nederlag i 1870-71 laa over Landet. Preussens Vælde truede; Interessen for Landsdelens Skæbne dalende i Moderlandet. Følgen heraf var i Sønderjylland voksende national Haabløshed, Forsagthed eller Ligegyldighed.

En ond Tid, hvor Folkedøden truede som en snigende Sot.

Men saa kom H. P. Hanssen som selve den nye Tid i Kød og Blod. Og han sprudlede af Liv. Det var, som havde han et Overskud heraf. Det gnistrede. Hertil kom, at han forstod at samle Folk, skaffe sig Medarbejdere og begejstre sine Landsmænd helt ud i de fjerneste Kroge. Maalbevidst, ofte under Modstand, altid i trange Kaar, men med en Viljekraft og Opfindsomhed, der vidner smukt om hans Væsens Hjelpekilder, organiserer han den danske Forsvarsfront til aktiv Modstand imod Preussens Vælde, knytter Forbindelser mellem Sønderjylland og Moderlandet, vækker Interessen hos de ligegyldige, indgyder de forsagte Mod, de haabløse Tro.

Det er i faa Ord H. P. Hanssens Manddomsgerning, der med udødelig Hæder vil bevare hans Navn i vor Historie; thi af denne Gerning opstod Sejrens Dag, da han kunde føre Nord-slesvig hjem til Danmark.

Foreløbig saa det dog ikke ud til Sejr. Tværtimod. Sønderjylland var sygt. Ikke alene talmæssigt ved Valgenes Styrkeprøve, men fra Aar til Aar svandt dets Kræfter, aandeligt som materielt.

Det kan følges ad mange Veje.

Befolkningstilvæksten, d. v. s. Fødselstallet, var f. Eks. op igennem Halvfjerserne og Firserne dalende, medens den i Danmark, som i Tyskland, var stigende. Og da Ungdommen — særlig den mandlige — i samme Tidsperiode udvandrede i stort Tal, blev Sønderjylland hurtigt et underligt gammelmands Land, hvor Alderdommen indtog en uforholdsmæssig stor Plads. Der manglede saadan set et Slægtled. Ungdommen, der skulde have øget Befolkningstilvæksten og traadt til som Afløser, sad i Kongeriget eller i Amerika, — eller levede som Optanter retsløse i deres Hjemland.

I Johan Ottesens kendte sønderjydske Sang, skrevet 1890, hedder det: »For de gamle som faldt, er der ny overalt«; men dette smukke, profetiske Udtryk passer imidlertid kun delvis, for ikke at sige daarligt paa de forudgaaende Aartier, hvor danske Hjem og Gaarde nationalt maatte opgives, da der ingen Unge var til at overtage dem. Og Gang paa Gang skete det, at der ingen Afløser var at finde til betydningsfulde nationale Poster, naar disse af en eller anden Grund blev ledige.

I den sønderjydske Presses Historie, som mangfoldige andre Steder, er der talrige Eksempler herpaa.

Vestslesvigerne mistede 1872 deres danske Avis, da Redaktør Willemoës forlod Landsdelen. Der var ingen til at løfte Arven, føre hans Blad videre. Redaktøren af det ansete Dagblad »Freja« i Aabenraa blev i 1874 udvist, og Bladet maatte derefter føre en Skyggetilværelse som Lokaludgave af »Dannevirke« i Haderslev, da man ikke evnede at opretholde en selvstændig Redaktion i Aabenraa. Der manglede Mænd, som magtede Opgaven. Og da »Dannevirke«s Ejer og Redaktør

H. R. Hiort-Lorenzen 1877 erklæredes for dansk Undersaat og maatte rejse til Danmark, mistede Danskhedens førende Blad sin bedste Mand.

Og som i Pressen, saaledes overalt. Fortsattes Udviklingen ad de hidtil fulgte Veje, bar det mod Nederlag for Danskheden. Det var sikkert. Dele af Nordslesvig var allerede paa Vej mod Folkedøden, der trængte frem fra Syd- og Mellemslesvig, hvor der kun var »visnende Rester af vor i tidligere Tid frodige Kultur«, som det hedder i H. P. Hanssens Skildring af Mellemslesvig i »Højskolebladet« 1887, hvor han med næsten blændende Klarhed ser og erkender »vor Svaghed, vort stadige Tilbagetog og vort Nederlag«. Det kuede dog ikke hans Mod, men fyldte ham — og Himlen være priset, Tusinder og atter Tusinder af nordslesvigske Mænd og Kvinder — med lidenskabelig Modstandsvilje imod den snigende Sot: Folkedøden. Og han fik efterhaanden Samling paa de splittede Kræfter og derved baade øgedes og styrkedes Modstandsviljen. For den voksende Svaghed havde skabt Tvivl og Usikkerhed overfor selv de mest nærliggende nationale og folkelige Opgaver samtidig med, at Forbindelsen og Vekselvirkningen mellem Sønderjylland og Kongeriget blev mindre og mindre. Ja, man arbejdede sig i disse Aartier længere og længere bort fra hinanden.

H. P. Hanssen, det er hans store Fortjeneste, modarbejde virkningsfuldt denne Spaltning, som fortsat vilde betyde Sønderjyllands Isolering overfor frembrydende kongeriske Aands- og Kulturstrømninger.

Stillingen var i Firserne nemlig saaledes, at bortset fra enkelte gamle nationalliberale Hjem i vor Hovedstad og i Højskolekredse var Interessen for det sønderjydske Spørgsmaal hensygnende, — enkelte Steder indtil Fjendtlighed. Og paa den anden Side stod man i Sønderjylland, med Undtagelse af de faa og spredte Kredse, der havde Forbindelse med danske Højskoler, uden Føling med, hvad der efter Ulykkesaaret 64 var brudt frem i det gamle Fædreland af nyt Liv, folkeligt som kristeligt. Den aandelige Løftelse, der senere

førte til et stærkt Opsving i Erhvervslivet, var hidtil gaaet uden om Sønderjylland.

En farlig Isolering, som vilde være et Dødshug for Danskheden i Sønderjylland, var saaledes ved at finde Sted.

Med stigende Klarhed ser H. P. Hanssen, at skal Stierne mellem de adskilte Lands-Dele ikke gro til, maa Sønderjyderne lære Danmark at kende, især det nye Danmark, der med Grundtvig voksede frem efter 1864, og Kongerigets aktive Interesse for Sønderjylland vækkes, da man ikke i den paa-nødte Nationalitetskamp kunde sejre alene ved de Kræfter, der fandtes i Sønderjylland. Og allerede i sin Barndom havde han faaet Blikket vendt mod Nord og senere søgt Udvikling og aandelig Berigelse og knyttet Forbindelser, saa han vidste, hvor han skulde hente de Kræfter, der var nødvendige.

Størst Betydning i den Henseende fik hans Forbindelse med de to Akademikere H. V. Clausen og Johan Ottesen, og den sammen med disse indenfor Studentersamfundet stiftede Forening »4 S.«, som indirekte foranledigede Aktivitet i den konservative akademiske Lejr: Studenterforeningen, hvor der faa Maaneder efter stiftedes »2 Løver«, som tidligere omtalt sammen med H. P. Hanssens Københavnerophold i 1887.

Hans Forbindelse med saavel radikale som konservative akademiske Kredse, der holdt sig levende og frisk til Genforeningen, havde til Opgave at lære danske Akademikere Sønderjylland at kende og kalde paa deres Arbejdskraft for at lære Sønderjyderne Danmark at kende.

Som et Led i dette Arbejde er ogsaa H. P. Hanssens i disse Aar omfattende Korrespondance saavel til »Højskolebladet« som til større danske Provinsblade; men da han herigennem væsentlig faar Kredse i Tale, hvor Kærligheden til Sønderjylland fra gammel Tid er raadende, paatager han sig ogsaa at levere Bidrag til »Morgenbladet« og senere til »Politiken« for at naa videre ud og vinde nyt Land. Og meget tidligt, kun tyve Aar gammel, havde han medvirket til, at der i Sønderjylland afholdtes kirkelige og folkelige Møder med kongerigske Talere som Ordførere, ligesom hans Tilskyndelse til Ungdommen om at besøge danske Højskoler og Efterskoler fulgtes af et stadig

stigende Antal. Herfra vendte de oplivede tilbage for at træde ind i de kæmpendes Rækker og tage aktiv Del i Nationalitetskampen. Der kom saaledes Afløsere for de gamle. Og snart standsede Nedgangen i Folketallet og afløstes i 1895 af begyndende Opgang, der hurtigt blev til stærk Fremgang. Men et vældigt, næsten overmenneskeligt Arbejde var gaaet forud, før man naaede saa langt. Der havde været Modstand udad og indad at bekæmpe. Paa samme Tid H. P. Hanssen søgte at bringe Danskheden i Sønderjylland en frugtbar Overrisling af Aandslivet norden Aa, navnlig ved og gennem Forbindelsen med den danske Folkehøjskole, rettede Redaktør Jessen, »Flensborg Avis«, voldsomme Angreb paa Højskolen, især Askov.

Dette Modsætningsforhold mellem H. P. Hanssen og Redaktør Jessen, der gentagne Gange førte til skarp og bitter Strid mellem de to Retninger, de repræsenterede, skyldtes dybest set Forskelligheden i den sønderjydske Folkekarakter, men er i sit Ydre af politisk Art.

I de førende sønderjydske Kredse som i Landsdelens danske Presse var Nationalliberalismen fra gammel Tid eneraadende, hvorfor man bedømte politiske og folkelige Tildragelser i Overensstemmelse hermed længe efter, at Nationalliberalismens Glanstid var forbi. Det var Højres og Estrups Danmark, der »gik igen« i den sønderjydske Presse. Derfor Jessens uforsonlige og haarde Kritik af Højskolen og Angreb paa H. P. Hanssen, der havde Tilknytning til Højskolen og til det folkelige Demokrati, som i disse Aar groede op i Danmark. Hertil kom Efterdønningerne af Edskampen, som ved Krügers Død i 1881 havde skabt de voldsomme Kampe, der mærkedes mange Aar efter, — latent helt til Genforeningen, hvor de, om end i en ny Form, brød frem i lys Lue og affødte den bitre Grænsestrid.

Edskampen maa, ligesom de Unges Udvandring, ses med Prag-Fredens Paragraf 5 som Baggrund.

Under Henvisning til denne Paragraf nægtede Krüger og Ahlmann, der 1867 valgtes til Medlemmer af Landdagen, at aflægge Eden paa den preussiske Forfatning, fordi den ikke indholdt noget om, at Nordslesvig — ifølge § 5 — havde en

statsretslig Særstilling. Protestpolitikken medførte derfor, at Landdagsmændene (Rigsdagens Medlemmer skulde ikke aflægge Ed) ikke kunde indtage deres Sæde, saa deres politiske Virksomhed indskrænkede sig til tavs Protest, der markeredes ved to tomme Pladser i Landdagen. Det var en ren Visnepolitik, en tom Demonstration, hvorved der intet opnaaedes. Men man levede stadig — endogsaa efter at Preussen og Østrig i 1878 enedes om at slette § 5 — i den Illusion, at Fremmedherredømmets Dage snart var forbi. Og denne Illusionstro gjorde Edsnægterne trygge og politisk uvirksomme. De forsømte at møde de stadig hyppigere og voldsommere tyske Angreb paa dansk Sprog og Nationalitet. Der rørte sig f. Eks. fra Edsnægternes Side ikke en Haand imod Forordningen af 9. Marts 1878, der berøvede Almueskolen en Trediedel af deres Undervisningstid til Fordel for det tyske Sprog, ligesom der heller ikke rejste sig en protesterende Røst imod de Love, der udelukkede dansk Sprog fra Retssale og fra Administrationen.

Protest- og Visnepolitikken var saaledes virkningsløs overfor Preussens pansrede Næve og Voldspolitik, — og derved i det lange Føb farlig for dansk Nationalitet.

Ligesaa afgjort som Jessen stod paa Edsnægternes Side, var deres Førstemand og Fører, stod H. P. Hanssen paa Edsaflægernes Side, idet han hævdede, at man ikke efter Ophævelsen af § 5 kunde fortsætte med den samme Politik som tidligere. Man maatte betragte dette Afsnit af Sønderjyllands Historie som afsluttet og indstille sig paa en Kamp med langt Sigte. Den passive Protestpolitik maatte opgives. Tiden gav nye Opgaver. Landdagsmændene maatte aflægge Forfatningseden og indtage deres Sæde i Landdagen, og der paatale og modarbejde ethvert Overgreb. Det, der nu krævedes, var politisk Samling til et energisk og dygtigt Forsvar for dansk Nationalitet, nationalt at lede aandelige Strømninger nordfra ned over Sønderjylland.

Tidens Krav var ikke Protest, men Arbejde, Handling.

Striden mellem de to Retninger var bitter og medførte Splittelse; men efter Krügers Død indsaa Landdagsmand Hans

Lassen Nødvendigheden af en Taktikændring, aflagde i Februar 1882 Forfatningsleden og indtog sit Sæde i Landdagen og det samme gjorde Gustav Johannsen ved sit Valg til Landdagen 1888. Spændingen var dermed udløst, om end Modsætningen i Opfattelse længe vedblev at bestaa, saa Efterdønningerne af Edskampen gik højt, da H. P. Hanssen begyndte sit national-

H. P. Hanssen fører de danske Embødsmænd over Grænsen ind i Sønderjylland. Departementschef Dæmkier og Statsgældsdirektør Andersen.

politiske Arbejde i 1888. Han blev derfor skarpt imødegaaet af Jessen, der undertiden benyttede sig af lavtliggende personlige og slet underbyggede Angreb, som naar han skrev, at Hanssen efter et Studieophold i Berlin havde fortystet sit gode danske Navn for at kunne skrive det med »ss«. Da imidlertid allerede H. P. Hanssens Oldefader i 1732 skrev sit Navn med »ss«, skadede Jessen sin og Edsnægternes Sag ved Anvendelse af saadanne Kampmidler i sin Polemik, der ikke blev besvaret af H. P. Hanssen, som vel kunde bruge skarpe Ord i Kampen

for, hvad han ansaa for Sandhed og Ret, men aldrig, som hans nære Ven og Medarbejder gennem 26 Aar, Redaktør Niels Hansen, skrev ved hans Død, sagde et personligt nedsættende eller ondt Ord om en Modstander.

Saa ridderlig var hans Kampmaade.

Den politiske Splittelse ved Edskampen og Ungdommens Udvandring havde Svaghed til Følge, — og samtidig øgedes Modstanden ved Preussens voksende Vælde. 18. Januar 1871 udraabtes i Spejlsalen i Versailles Preussens Konge til tysk Kejser. Preussen var ikke længer en Forbundsstat, men et Kejserrige. En Stormagt skabt af Bismarcks »Jern og Blod« truede med stadig mere aggressive Angreb paa Danskheden.

1871 indførtes tysk Sprog som Undervisningsfag i de Nord-slesvigske Skoler; 1878 blev det ligestillet med Dansk; 1888 eneraadende og dansk udelukket, og Oprettelse af Privatskoler var ikke tilladt. Paa Forenings- og Forsamlingsretten var der rettet alvorlige Angreb.

Derfor havde man ogsaa siden Aar siden 1870 søgt at vinde øget Styrke ved et organiseret Samarbejde, hvis Nødvendighed blev mere og mere paakrævet, efterhaanden som de tyske Myndigheder gik haardere og haardere frem. Men Sammenlutningen var ikke lykkedes. I det 24-ende Aar under Fremmedherredømmet stod man uden politisk Organisation, — og Udsigten til Samling var ringere end først i 70-erne. Edskampen laa imellem. Ved Valgene i Haderslev Amt optraadte Danskerne ikke engang samlet, men Danske bekæmpede Danske. Og Danskerne i Tønder Kreds deltog overhovedet ikke i Rigsdagsvalget 1887, saa det samlede danske Stemmetal derfor trods Fremgang i de andre Kredse gik tilbage.

Tyskerne glædede sig!

Disse Splidens Aar var fortvivlede. Om Forholdene i Tønder Amt skriver H. P. Hanssen i et Brev til J. N. H. Skrumager: — »Der gøres aldeles ingen samlet Modstand. Enkelte Byer nordpaa hævder deres Stilling godt, men de bryder sig Pokker om, hvorledes det ser ud længere sydpaa. De véd aldeles ingen Besked, er komplet uvidende om Forholdene der. Der-som Modstanden ikke bliver bedre organiseret, vil det komme

os dyrt til at staa. Sydpaa i Amtet er der mange Sogne, som skønt rent dansktalende ikke holder en eneste dansk Avis, men er under stadig tysk Paavirkning.«

Megen Svaghed groede, som det er nævnt, af denne fuldstændige Mangel paa Samarbejde, men det skulde snart blive bedre.

Under sit Studieophold i Leipzig havde H. P. Hanssen paa nært Hold fulgt Bismarcks Forsøg paa at knuse den socialistiske Bevægelse ved Undtagelseslovene, men Forsøget mislykkedes. Det strandede paa Arbejdernes ubrydelige organisatoriske Sammenhold. Socialdemokratiet gik styrket ud af den svære Kamp. Og H. P. Hanssen ikke alene saa, men forstod, at en vel udbygget politisk Organisation betød en næsten uovervindelig Styrke, hvorfor han Aaret efter, da han kom til Berlin, tidlig og sildig talte med Hans Lassen og Gustav Johannsen om Nødvendigheden af en politisk Organisation for Nordslesvig, og det, man havde savnet i over 24 Aar og arbejdet for i de sidste Aartier, lykkedes for H. P. Hanssen. Han fik Sagen bragt over det døde Punkt. 10. Juli 1888 stiftedes »Vælgerforeningen for Nordslesvig« ved et Møde i Vojens.

Foreningen havde til Formaal at virke for den størst mulige Deltagelse i Valgene, de kommunale, provinsielle og dem til Rigsforsamlingerne. »Vælgerforeningen skal,« som H. P. Hanssen skrev Dagen efter Foreningens Stiftelse, »slutte os sammen, saa vi energisk kan tilbagevise den stedse stærkere om sig gribende tyske Agitation. — Den skal modarbejde den Angst og Forknythed, den Trældomsaand, man fra anden Side søger at udbrede. Den skal oplyse Vælgerne om, hvad der er fribaarne Mænds Ret og frihedskære Folks Pligt. Den skal kort og godt sammen med vore Repræsentanter varetage Befolkningens politiske Interesser.«

Og som Foreningens Sekretær bankede H. P. Hanssen paa de enkelte Hjems Døre for at kalde til virksom Modstand overfor Fremmedherredømmets Styre. Han virkede som Vejleder og Raadgiver, som Taler og Igangsætter. Og snart stod det klart, at en uforlignelig Organisator var vokset frem, hvis stærke Vilje, brændende Ildhu, Jernflid, utrættelig Handletrang

og vindende Væsen skaffede ham mange Venner og overvandt indre og ydre Modstand.

Men det var en vanskelig Opgave. Redaktør Jessen skrev i »Flensborg Avis«: »Det er straks iøjnefaldende, hvor vanskeligt det nu er at bringe en saadan Forening i Stand, naar det tidligere viste sig ugørligt. — Folkestemningen er ikke for det.« Iøvrigt lagde Jessen ikke Skjul paa, at Vælgerforeningens Oprettelse var ham inderligt imod, — og særlig dens Sekretær. Det fremgaar tydeligt af Tonen: »Sekretæren, der vil faa Hovedarbejdet og det væsentligste Kendskab til Foreningens Anliggender, er en ung Mand, der har været Medarbejder ved »Politiken«, »Morgenbladet« og andre Oppositionsblade i Kongeriget«.

Det var rigtigt, at Vælgerforeningens Organisation var en vanskelig Opgave paa dette Tidspunkt, hvor Edskampens Bølger endnu gik højt, og Jessens afvisende Holdning lettede ikke Arbejdet. Men H. P. Hanssen kunde gøre det, og han gjorde det. Foreningen blev hurtig organiseret. To Maaneder efter dens Dannelse havde den 440 Tillidsmænd. Organisationen var dermed udspændt over alle Sogne Nord for den nuværende Grænse; — længere Syd paa kunde Danskheden ikke organiseres trods de ihærdigste Anstrængelser. Og fire Maaneder efter Starten var Vælgerforeningen stærk nok til at kunne overtage Valgagitationen ved det i Oktober afholdte Landdagsvalg, hvor der som tidligere af den tyske Administration og dens haandgangne Mænd øvedes et stærkt og lysskyt Valgtryk, som gjordes muligt ved, at Stemmeafgivningen var mundtlig og dermed offentlig. Under saadanne Forhold var der Brug for Oplysning, Raad og Vejledning til Vælgerne, saa Foreningen fik straks en rig Arbejdsmark. Og da Valgretsalderen i den officielle Kundgørelse fra Landraaden i Sønderborg angaaende Valget fastsattes til kun at gælde Mænd over 25 Aar, krævede H. P. Hanssen, under Henvisning til den preussiske Valglov, som fastsatte Valgretsalderen til 24 Aar, den offentlige Kundgørelse ændret. Landraaden maatte bøje sig, hvad der i høj Grad bidrog til at styrke Tilliden til Vælgerforeningen og til H. P. Hanssens Lovkyndighed, saa der i

Ugerne før Valget strømmede ind fra alle Kanter af Landsdelen med Forespørgsler, Anker og Klager over Embedsmændenes Myndighedsmisbrug.

Ogsaa indadtil fik Vælgerforeningen Betydning.

Første Valgkreds havde siden Krügers Død i 1881 staaet splittet. To hver for sig udmærkede Mænd, A. D. Hørlyck, Rurup, og P. Skau, Bukshave, stod her som Modkandidater. Ved det forud for hvert Hovedvalg afholdte Prøvevalg havde de fleste Valgmænd stemt paa A. D. Hørlyck, og Mindretallet bøjede sig herfor, saa ved Hovedvalget havde alle danske stemt paa A. D. Hørlyck, men han var Edsnægter og kunde derfor ikke indtage sit Sæde i Landdagen.

Ved Vælgerforeningens Mellekomst trak nu baade A. D. Hørlyck og P. Skau deres Kandidatur tilbage, og istedet opstilledes Gustav Johannsen. Han valgtes med alle danske Stemmer. Og da Landdagen blev indkaldt, mødte han, aflagde Forfatningseden og indtog sit Sæde sammen med Hans Lassen, der genvalgtes i anden Valgkreds, og som allerede i 1882 havde aflagt Forfatningseden.

Danskheden stod saaledes atter samlet takket være Vælgerforeningen.

I nøje Føling med de groende Kræfter i dansk Folkeliv, lydhør overfor Tidens Krav, raadsnar og med praktisk Greb paa Tingene begyndte H. P. Hanssen sin Manddomsgerning, hvor Arbejde og atter Arbejde var hans Sinds Lidenskab under Mottoet: Samling udad, Agitation indad.

Dannelsen af den nordslesvigske Vælgerforening var hans første Størværk.

D A G E N S A R B E J D E

— — At være altid, hvor det gjalt,
det var mig næsten me'r end alt! — —

H. P. Hanssen.

Som Organisator kunde ingen maale sig med H. P. Hanssen. Det viste sig ved Vælgerforeningens Dannelse, der var en national-organisatorisk Bedrift, en af de største, der er øvet, og det viste sig senere. Takket være ham fik Nordslesvig

et blomstrende og mangeartet Foreningsliv til Støtte i det nationale Arbejde.

Det saas tydeligt, da Sejrens Dag i 1918 var ved at oprinde. Henvendelsen til den tyske Rigsdag, om at det nordslesvigske Spørgsmaal maatte blive løst paa Grundlag af Folkenes Selvbestemmelsesret ved den forestaaende Fredslutning, var underskrevet af 287 Foreninger og Selskaber, hvoraf de 16 omspændte hele Nordslesvig. Og alle disse Foreninger skyldtes direkte eller indirekte H. P. Hanssen.

Saa omfattende var hans organisatoriske Arbejde.

Han var i disse Aar — som til sin sidste Dag — sine Landsmænds aldrig trættende Raadgiver og Hjælper. Man spurgte ham om alt. Ingen dansk Mand er blevet raadspurgt som ham. Han kunde, som det var Tilfældet en Dag H. V. Clausen besøgte ham i Sønderborg, blive anmodet om, »at skrive Lovene for en selskabelig Forening paa Als, at skaffe en Mand op ad Ribe til et billigt Laan paa hans Gaard, at sige sin Mening om et Skattespørgsmaal i Aabenraa Amt og at skaffe danske Stykker til en Dilettantforestilling et Sted ved Haderslev.«

Saa mangesidet var hans »Konsulent-Virksomhed«, og derfor maatte han sætte sig ind i mangfoldige Ting, som der ellers burde have været andre til at tage sig af. Men »med lyst Sind og frejdig i Hu bærer han og hans Hustru en overvældende Opgaves Byrde: Sekretær-Arbejdet i alle Slags Foreninger,« som Franz v. Jessen skriver i »Dagens Nyheder«, »med prøjssiske Myndighedersaarvaagne Øjne over hver Liste og hver Protokol, skriftlig og mundtlig Vejledning i offentlige og private Sager, hvis Tal stiger omkap med Øvrighedens Smaalighed og Ondskab, Foredrag rundt om i Landsdelen, med Rejser i aabne Vogne og Ophold i iskolde Gæstekamre, Flyveskrifter, Avisartikler, Granskning af prøjssisk og rigstysk Lovgivning, Processer med Advokatur for fjendtlig sindede Domstole, Pengebøder, Fængsling — og med alt dette et Hjem at holde gaaende, en stadig voksende Børneflokk at opdrage.«

Med faa Linier har Franz v. Jessen her tegnet et Billede af H. P. Hanssens Liv og Virke i disse Aar.

Økonomisk var det trange Kaar. Den eneste sikre Indtægt

var Ret til at skrive i »Dybbøl-Posten« for Liniebetaling af indtil 500 Mark om Aaret. »Vi levede imidlertid nøjsomt og klarede os uden at stifte Gæld,« hedder det i »Et Tilbageblik«, hvor H. P. Hanssen fortæller, at Aarsindtægten bevægede sig mellem 1500 og 1700 Mark og tilføjer forklarende: »Af Lasalle havde jeg lært, at man ikke burde tage Betaling for politisk Arbejde. Honoraret for mine Foredrag — den Gang 10-15 Mark — dækkede i Reglen kun Rejseudgifterne. Mit Forfatterskab indbragte ikke meget. For Brochuren: »Har vi Tid til at vente?« som de sønderjydske Foreninger lod trykke og udleverede i 22,000 Eksemplarer, fik jeg et Honorar af 100 Kr. Min omfattende Konsulentvirksomhed var fuldstændig gratis.« —

For sit uvurderlige og store Arbejde som Vælgerforeningens Sekretær fik han i den første Tid 300 Mark aarligt, men da Redaktør Jessen ved et Bestyrelsesmøde udtalte, at »en lønnet Funktionær« ikke burde have Stemmeret, svarede H. P. Hanssen omgaaende: »Min Overbevisning og Frihed er ikke til Fals for 300 Mark,« og udførte derefter ogsaa dette Arbejde uden Vederlag.

Foredragsvirksomheden, der tidligt blev meget omfattende, medførte ofte lange, tidspildende og anstrængende Rejser. I Erindringerens andet Bind hedder det om en saadan Tur:

»Sent paa Efteraaret skulde jeg holde et Foredrag i Gram. Om Morgenen var det Taage. Dampskibet kunde ikke sejle. (Der var dengang ingen Jernbane til Sønderborg). Utaalmodig ventede jeg til op paa Formiddagen. Saa satte jeg mig paa min Cykel. Luftringe var dengang ukendte. Vi havde kun smalle Hjulringe af fast Gummi, som skar dybt i paa opblødte Veje. Jeg kørte saa først 5 Mil i Taage, som efterhaanden afløstes af Snuskregn, ad opblødte Veje til Aabenraa, som jeg naaede tidsnok til at faa Forbindelse med Eftermiddagstoget nordpaa. I Toget til Vojens fik jeg en haardt tiltrængt Hvilepavse. Derfra telegraferede jeg, at Forsamlingen skulde vente. Jeg kom med en Times Forsinkelse.

Saa sprang jeg atter paa Cyklen og kørte saa hurtigt, det var mig mulig, videre i Rusk og Regn, til sidst i Mulm og

Mørke uden Lygte ad opblødte Veje 3 Mil vestpaa til Gram. Da jeg naaede Gramby, var jeg gennemvaad og helt udaset. Jeg holdt i Kroen og drak i en Fart et Par Glas Portvin. Styrket deraf cyklede jeg videre til Gram Kro, hvor en Forsamling paa henved 300 Tilhørere ventede paa mig og modtog mig med Hurraraab. Derefter holdt jeg et Foredrag om »Opstanden i Nederlandene«. — Gennemvaad kørte jeg sent paa Aftenen i aaben Vogn tilbage til Vojens, fik et Par Timers Hvil i Kroen og tog derpaa videre med Nattoget til Aabenraa for at naa Morgenskipet til Sønderborg, som jeg naaede op paa Formiddagen.«

Og til det brødløse og anstrængende Arbejde kom Kampen med Politimyndighederne, der Gang paa Gang opløste Møderne under de mest ejendommelige Paaskud. En Revne i Gibsloftet (!) var f. Eks. gentagne Gange Aarsag til at et Møde blev opløst. Gibsloftet *kunde* jo falde ned over Hovedet paa Tilhørerne! Og det kostede mange haarde Kampe at faa Forsamlings- og Foreningsretten anerkendt og respekteret; men ved at gaa haardt frem og føre Retssagerne op til de højeste Instanser, tvang H. P. Hanssen lidt efter lidt Hjemmetyskerne og de med dem i Ledtog staaende Politimyndigheder og Dommere til at respektere Lov og Ret.

Adskillige muntre Episoder forekom ofte i denne »Firnernes Kamp med Politimyndighederne«, som den er bleven kaldt. Gentagne Gange lykkedes det H. P. Hanssen at vildlede Politimyndighederne og føre dem bag Lyset.

Efter preussisk Ret maatte Kvinder ikke være Medlemmer af politiske Foreninger eller deltage i saadanne Foreningers Møder, men derimod nok i politiske Møder, der ikke var Foreningsmøder. Af Hensyn hertil anmeldte H. P. Hanssen for egen Regning politiske Møder og indbød baade Kvinder og Mænd. Politiet skred dog ofte ind og opløste Møderne, og selv om H. P. Hanssen altid vandt, naar han førte sin Klage frem for højere Instanser, var det ubehageligt at faa et Møde opløst, naar Folk langvejs fra var kommen sammen. Derfor benyttede han sig gentagne Gange med Held af et lille Tricks. Naar Herredsfogeden eller Amtsforstageren, der sammen med en

eller flere Gendarmere overværede ethvert Møde, rejste sig og erklærede, at det vilde blive opløst, hvis Kvinderne ikke straks forlod Forsamlingen, afparerede H. P. Hanssen dette ved at tilbyde, at han foreløbig vilde bøje sig for Herredfogdens Afgørelse, men senere vilde klage, da han ansaa den som retsstridig, og at han, for at Kvinderne kunde deltage i Mødet, vilde skifte Emne og holde et upolitisk Foredrag.

H. P. Hanssen og Kongen.

Modtog Herredsfogden Tilbudet slog H. P. Hanssen ind paa et neutralt Emne, men gled efterhaanden langsomt ind paa sit oprindelige nationalpolitiske Foredrag uden at Herredsfogden mærkede det!

Ogsaa Sange gav Anledning til Opløsning af Møder og Forsamlinger. Efter en gammel, i Firserne opfrisket Politiforordning af 1865 var det forbudt at synge »danske Sange af fornærmelig eller ophidsende Indhold i national Henseende«.

Dette gav Politimyndighederne en kærkommen Anledning til at opløse Forsamlinger, idet Afsyngelsen af en Fædrelands-sang eller blot Forslag herom stempledes som »Opfordring til en strafbar Handling«, og stadig flere Sange blev forbudt.

Men Sønderjydernes Mod kuedes ikke, deres medfødte Humør gav ofte straalende Eksempler herpaa.

Efter et Møde, der fortsattes med selskabeligt Samvær, forlod Gendarmen Salen for at vederkvæge sig med et Glas Øl i Krostuen. Forsamlingen istemte da: »Den Gang jeg drog afsted.« Gendarmen kommer styrtende og river Salsdøren op. Dyb Stilhed! — indtil Forsamlingens Forsanger med høj Røst stemmer op med: »Og Katten ligger under Kakkelovnen og sørger for sine Unger«, og Forsamlingen synger under stigende Munterhed Omkvædet: »Og nu er Katten død, død; og nu er Katten død, død.«

Slukøret lister Gendarmen af til sit efterladte Ølkrus; men Tonerne af: »Brat af Slaget rammet« trænger snart efter ind i Krostuen, saa han i Ilmarch maa tilbage til Salen, hvor »I Skoven skulde være Gilde, alt hos den gamle Ørn,« synges med en Kraft og Styrke, der baade foruroliger og overvælder Gendarmen.

For anden Gang lister han af til sit Ølkrus, og for tredje Gang maa han i Ilmarch til Forsamlingssalen, hvor »Bliv nu til Spot dine Tusindaars Minder«, lyder inden Forsamlingen slutter, da Gendarmen atter viser mig, med »Den lille Ole med Paraplyen« som Aftensang. — —

Ved andre Lejligheder gik det mere voldsomt til. Engang fik H. P. Hanssen først et Glas Sodavand og senere en snavset Gulvmaatte i Ansigtet, da han forsøgte at spærre Tyskerne Vejen til Forsamlingssalen, hvor der afholdtes et kirkeligt Møde.

Det første større Sammenstød skete ved et politisk Møde i Løgumkloster, som Vælgerforeningen lod afholde i Efteraaret 1889.

Tyskerne betragtede dette som en Udfordring, da de regnede den gamle Klosterby for en af deres faste Borge. Amtsdommeren tilkaldte derfor Hjælpetropper fra Tønder for at for-

styrre Mødet. Og da Tyskerne lavede Tumult, opløste Politimesteren Forsamlingen, selv om det var at rette Smed for Bager, da Danskerne havde forholdt sig fuldstændig rolige.

H. P. Hanssen indbød imidlertid til et nyt Møde og tilkaldte Hjælp fra omliggende Sogne, saa der mødte henved 300 danske. Tyskerne blev imidlertid denne Gang borte. De havde skiftet Taktik. Men da H. P. Hanssen aabnede Mødet og fremlagde Kvittring for, at det var lovligt anmeldt, spurgte Politimesteren, om han kunde bevise, at han var den, han udgav sig for. Det var et groft og aabenbart Overgreb af Politimesteren, som dermed ventede, at Forsamlingen og H. P. Hanssen skulde tabe Taalmodigheden og forløbe sig. Men det skete ikke. Syv Medlemmer af Vælgerforeningens Bestyrelse rejste sig og bevidnede, at Taleren var Foreningens Sekretær, H. P. Hanssen fra Sønderborg. Dette var dog ikke tilstrækkeligt. Hele Forsamlingen rejste sig derefter og erklærede, at de alle kendte H. P. Hanssen, men Politimesteren forlangte en Attest underskrevet af Politimesteren i Sønderborg, der bevidnede, at H. P. Hanssen var den, han navngav sig for. En saadan Attest kunde jo ikke skaffes til Veje i en Haandevending, hvorfor Politimesteren opløste Mødet.

H. P. Hanssen paatalte skarpt Politimesterens Optræden og erklærede, at en Klage over hans Myndighedsmisbrug straks vilde blive indgivet, ligesom der i nær Fremtid vilde blive indbudt til et nyt Møde.

Meddelelsen blev modtaget med Jubel af Forsamlingen, der erklærede, at den vilde møde endnu talrigere næste Gang.

Politimesterens Overgreb var saa groft, at Regeringen, da den modtog Klagen, saa sig nødsaget til at give ham »en Næse« og at meddele H. P. Hanssen, at dette var sket.

Sagen vakte Opsigt over hele Norslesvig. Det var noget uhørt, at der saaledes blev sat haardt imod haardt for at Danskheden kunde faa sin Ret.

Det tredie Møde imødesaas med megen Spænding.

Tyskerne skiftede atter Taktik. De tvang ved Trusel om økonomisk Boykotning Hotelværten til at bryde sit Ord og spærre sin Sal for Vælgerforeningens Møde. Men Mødet *skulde*

afholdes, Sagen gennemføres. H. P. Hanssens Mod og stærke Vilje lod sig ikke kue. Og hvor der er Vilje, er der ogsaa en Vej.

Fru Giesemann, der var dansk, havde en mindre Gæstgivergaard og Købmandshandel i Løgumkloster. Her blev Skilleømmene revet ned, og paa Mødedagen strømmede over 500 Tilhørere til, en dengang uhørt stor Forsamling, og fyldte Lokalet, Forstuen, Butiken, Køkkenet og Gaardspladsen.

Mødet blev en stor Dag for Danskerne og H. P. Hanssen, der ved sit nøje Kendskab til tysk Lovgivning, ved sit Mod og sin Handlekraft havde sejret over Politimesteren og derved givet sine Landsmænds Retsfølelse en længe og haardt tiltrængt Støtte. For, som han hævdede, naar der ofte med en hvis Selvbehagelighed synges: »Ak, Danmark, paa Rænker Du aldrig Dig forstod, det har Du tit betalt med Dit dyreste Blod,« saa er det ikke »blot Fjendens Rænker, det er endnu højere Grad vor egen Mangel paa Ansvarsfølelse og Aarvaagenhed, vor Sorgløshed, vor helt ubegribelige Sorgløshed, som vi »tit har betalt med vort dyreste Blod.«

Men Sejren gav Arbejde. Det strømmede efter Løgumklostermødet ind til H. P. Hanssen, af hvis Lovkyndighed der nu gik Ry over hele Nordslesvig, med Forespørgsler vedrørende Forenings- og Forsamlingsretten og med Anmodninger om at skrive Love for nyoprettede Foreninger.

I fire smaa Haandbøger med Fællestitlen: »Vore Rettigheder«, omhandlende: »Forenings- og Forsamlingsretten«, »Valgretten til Rigsdagen«, »Valgretten til Landdagen« og »Rigsforeningsloven« gav H. P. Hanssen paalidelige og let forstaaelige Oplysninger om de statsborgerlige Rettigheder og indprentede Lederne og Foregangsmændene, at de skulde holde sig Loven efterrettelig, men ikke opgive en Tøddel af de lovlige Rettigheder.

Talrige andre oplysende Afhandlinger og Skrifter udsendtes i de følgende Aar, og Arbejdere, Haandværkere, Landmænd, Rentenydere, Mejerier, Sparekasser, kommunale og kirkelige Myndigheder maatte han skaffe Oplysning om de Rettigheder, den tyske Lovgivning gav dem, — og i Tilgift fulgte en alvorlig Henstilling om at gøre Brug af de lovlige Rettigheder.

Den omfattende, men ulønnede Konsulentvirksomhed gjorde H. P. Hanssen til Nordlesvigs første og største Lægmandsjurist, der endog ved de højere Domstole gentagne Gange med Held førte sin og sine Klienters Sag.

Foruden i de politiske og juridiske Anliggender var H. P. Hanssen utrættelig i sin Virksomhed paa kulturelle Omraader. Han var fra sin Ungdom og indtil sin Død en Banebryder for alt det, der kunde tjene Danskhedens kulturelle Fremgang. Og stadig kom nye Opgaver til. Ethvert Fremstød fra Ty-skernes Side gav nyt Arbejde.

Da Politiet søgte at ødelægge Foreningslivet — Løgumklostermødet er kun et af Hundrede Eksempler herpaa — gav H. P. Hanssen Signalet til, at der efterhaanden blev bygget over 50 Forsamlingshuse ud over hele Landsdelen. Det var en Sag, der alle Dage havde H. P. Hanssens Interesse, endog paa sit Dødsleje beskæftigede han sig hermed. Han regnede Forsamlingshusene, det danske Fælleshjem, hvor danske Toner kunde lyde med Kraft og Fylde, for betydningsfulde og stærke Forter i Forsvarskæden.

Hertil kom Oprettelsen og Brugen af Foredragsforeninger, Dilettantforestillinger, kort sagt hele det forskelligartede kulturelle Arbejde, der grupperede sig om Forsamlingshusene.

Og noget af det første H. P. Hanssen kom til at beskæftige sig med, efter at han havde organiseret Vælgerforeningen, var Optantsagen, som senere skal omtales, og Modersmaalets Undertrykkelse i Skole og Kirke, der fra tysk Side var ment som et Dødshug imod Danskheden.

Det tyske Sprog bredte sig, efter at det i 1871 var indført som Undervisningsfag, mere og mere i Skolen, og »Anvisningen af 18. December 1888« bestemte, at Undervisningen i alle Skoler skulde gives paa Tysk, kun fire Timer ugentlig Undervisning i Religion maatte meddeles i det danske Sprog til de Børn, som ønskede det. Dansk maatte ikke tales paa Legepladsen, nye førtyskede Skolebøger indførtes, og Oprettelse af Privatskoler var ikke tilladt.

Paa ganske kort Tid lykkedes det H. P. Hanssen at indsamle over 10,000 Underskrifter som Protest imod denne Voldsfor-

ordning. Et nyt straalende Bevis paa hans Organisationstalent og noget hidtil ukendt med et saadant Masseopbud. Og faa Aar efter stiftedes »Den nordslesvigske Skoleforening« ved et Møde i Skærbæk, 30. November 1892, hvor H. P. Hanssen, der havde været med i det forberedende Arbejde, var dens stærkeste Talsmand og skrev Foreningens første Love.

Foreningens Formaal var, sammen med »Sprogforeningen«, der var stiftet 1880, og i hvis Bestyrelse H. P. Hanssen havde Sæde, at imødegaa det tyske Angreb paa Skolen og fremme Børn og Unges Undervisning i Modersmaalet ved Boggaver og ved Tilskud til Ophold paa danske Efterskoler og Højskoler.

Redaktør Jessen modarbejdede stærkt Skoleforeningens Oprettelse, ligesom han i disse Aar saa med megen Bitterhed paa H. P. Hanssens stigende national-politiske Indflydelse. Men til Trods herfor havde Foreningen inden Aarets Udgang langt over 4000 Medlemmer og kunde understøtte 266 unge Sønderjyder til Ophold paa danske Skoler, hvorfra de vendte tilbage som Budbringere af og Pionerer for de nye Tanker og Ideer, der voksede frem i Danmark. Det var den anden Side af H. P. Hanssens Kongstanke med Skoleforeningen, at der gennem den skulde ledes en dansk Kulturstrøm ned over Sønderjylland.

Og for det tredie skulde Vestslesvigerne drages med ind i positivt nationalt Arbejde og aktiv Politik, ved at Skoleforeningen blev stiftet og fik sit Sæde paa Vesteregnet. Deres fortsatte Passivitet, som bl. a. havde givet sig Udslag i, at de i 1887 ikke deltog i Rigsdagsvalget, som H. P. Hanssen ofte nok havde bebrejdet dem, vilde betyde en Svækkelse i det nationale Arbejde.

Skolereskriptet havde tillige dybt indgribende Betydning for de kirkelige Forhold, hvorfor H. P. Hanssen var en ivrig Talsmand for Oprettelse af danske Frimenigheder og Uddannelse af danske Sygeplejersker, da tysksindede Sognepræster med Fortyskningen for Øje havde travlt med at faa tyske Diakoniser ansat i nordslesvigske Landsogne.

Men Nationalitetskampen havde endnu to Sider: den historiske og økonomiske. Og faa eller ingen har forstaaet Betyd-

ningen af at iføre sig Historiens gode Rustning som H. P. Hanssen. 1889 begyndte han efter Tilskyndelse af Rigsarkivar A. D. Jørgensen Udgivelsen af et historisk Tidsskrift: »Sønderjydske Aarbøger«, der den Dag i Dag (under Verdenskrigen blev de som saa meget andet inddraget) er et historisk Kildeskrift af høj Værdi til Sønderjyllands tidligere og nyere Historie.

Paa Linie hermed ligger hans Arbejde for at sikre Dybbøl Mølle og Nydam Mose paa danske Hænder. Og det lykkedes, efter Overvindelse af store Vanskeligheder, at erhverve disse historisk set uerstattelige Klenodier.

Dernæst den økonomiske Kamp, som førtes paa flere Fronter.

I første Omgang gjaldt det særlig Jordkampen, hvor Tyskerne gik angrebsvis frem ved Opkøb af dansk Jord; Ungdommens faglige Dygtiggørelse og velordnede, sunde Pengeforhold. Det sidste voldte H. P. Hanssen meget Bryderi og et stort Arbejde. Men et aarelangt, grundigt Studium af Landsdelens økonomiske Forhold og et længere Ophold i Berlin for at faa Kendskab til de derværende, nyoprettede, store, moderne Spare- og Laanekasser gjorde ham særlig Sagkyndig paa dette Omraade.

Og paa forholdsvis kort Tid lykkedes det at faa omdannet samtlige nordslesvigske Sparekasser til tidssvarende Pengeinstituter. Den hidtilværende Ordning havde været upraktisk og behæftet med mange og store Mangler, (Lysabild Sparekasse havde f. Eks. en stor Kasseangel). Og ved Nyordningen, Omdannelse til »Selskaber med begrænset Heftelse«, reddedes tilfældige Millionbeløb fra at tilfalde den tyske Statskasse. H. P. Hanssen kunde derfor med fuld Ret skrive herom: »Med megen Tilfredshed ser jeg den Dag i Dag tilbage paa min Andel i dette Arbejde.« — — Men de færreste aner, hvad det havde kostet af Viljekraft, af Slid og Udholdenhed at naa saa langt.

H. P. Hanssens Betydning i disse Aar var saaledes ikke begrænset til det Arbejde, han kunde øve fra Vælgerforeningens Kontor, hvor omfattende det end var. Han tog ikke alene nye Opgaver op, han kom med nyt Syn paa mange Forhold, der ofte blev mødt med Modstand, undertiden med dirrende Indig-

nation. Ligeftrem Forargelse vakte det i visse Kredse, at han, da Kreditforeningen i Kiel blev stiftet i Firserne, anbefalede og hjalp til med at fremskaffe billige, uopsigelige Prioritetslaan herfra. De fleste forstod dog efterhaanden, at en saadan Prioritering var en økonomisk Løftestang for hele Landsdelen. Men det var H. P. Hanssen, der, som ofte før og efter, maatte vise Vejen.

Det samme gentog sig, da de tyske Smaabaner, Amtsbanerne, som nu er konkurreret ud af Rutebilerne, blev anlagt. De fleste gruede for den Fortyskning, de vilde føre med sig. H. P. Hanssen var vel ikke blind for denne Fare, men hævdede, at Banerne ogsaa vilde være til Gavn for Samfærdslen og dermed for Erhvervslivet i det hele, saa Danskerne, om de ellers var vaagne og fulgte med, vilde høste den største Fordel heraf, da de jo var de fleste.

Udviklingen og Livet gav H. P. Hanssen Ret. Fortyskningen, som man fra Modstandernes Side havde haabet paa og fra dansk Side frygtet for, udeblev, — men Banerne medvirkede til et stærkt Opsving i Erhvervslivet.

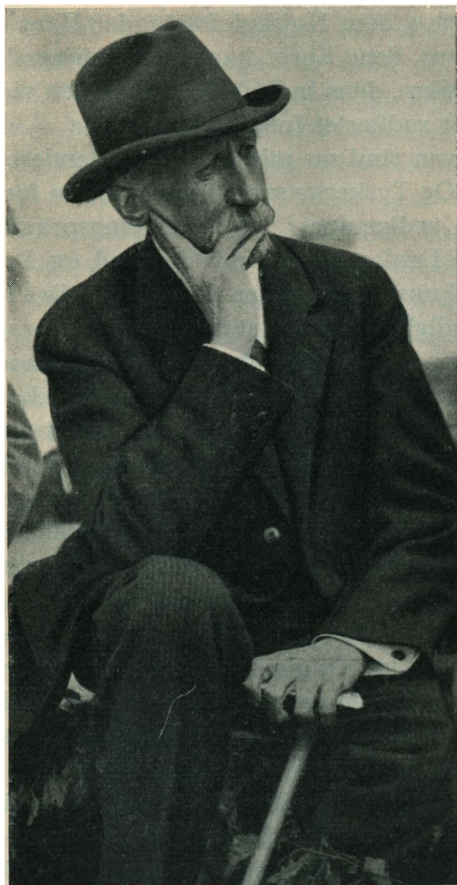
Ud fra den samme Tankegang gjorde han sine Indkøb efter Varernes Pris og Kvalitet og ikke efter Købmandens nationale Sindelag. Han vilde, at Købmanden skulde hævde sig *i Kraft af sin Dygtighed* og ikke i Ly af sin Nationalitet sælge dyrere og daarligere Varer. Det var et Synspunkt, der stillede Krav til Danskheden, men som ogsaa rummede Fremtidsmuligheder, økonomisk og nationalt.

Saa tryk var han i sin overbevisende Tro paa, at Danskheden skulde hævde sig med Livets Ret, og at det bedste Værn mod Tyskhedens Fremtrængen var Vækkelse og Styrkelse af dansk Foretagsomhed, Liv og Kultur.

Alt dette kom stærkest frem, efter at han i Efteraaret 1893 var flyttet fra Sønderborg til Aabenraa og der havde købt Dagbladet »Hejmdal«, der nu blev H. P. Hanssens Blad, som »Flensborg Avis« var Jessens Blad, og præget af hans Livssyn og kæmpende for hans Ideer og Synspunkter. Dog kom hans journalistiske Indsats ikke til at maale sig med Jessens, der var »en

national Bedrift«, som H. P. Hanssen skrev i sin Nekrolog over sin faldne medkæmpende Modstander.

Forklaringen herpaa er ligetil. Mangfoldige Opgaver og me-

H. P. Hanssen lytter til Talerne ved
Dybbøl Festen 1920.

get udadgaaende Arbejde lagde Beslag paa hans Tid og Arbejdskraft, og to Aar efter Overtagelsen af Bladet valgtes han til Landdagsmand, og maatte derefter gennem 22 Aar, saa lang var hans parlamentariske Gerning, til Stadighed opholde sig i

Berlin, og derfra bedst muligt lede sit Blad. Jessen kunde derimod alene hellige sig sit Blad og give det hele sin Arbejds-kraft. Det gør en Forskel.

Men »Hejmdal«s Betydning bør ikke derfor underkendes. »Dens Tone var«, som Højskoleforstander Hans Lund skriver, »H. P. Hanssens, dens Kurve hans af Stemningsskifter uanfægtede faste og sikre, dens Indhold bestemt af en vidtskuende Politiker og dybt rodfæstet folkelig Fører.«

H. P. Hanssen stod nu midt i et omfattende og vidt forgre-net Arbejde. Og Tyskerne saa, at han var »en farlig Mand, der i Tide burde nedkæmpes«, som Regeringspræsident Zimmermann sagde. Derfor søgte Embedsmænd og Dommere Gang paa Gang at knuse ham under deres Hæl. Det lykkedes ikke. Hans Lovkyndighed var for stor. Men der forsøgtes ofte nok. 14 Pressesager blev det første Aar anlagt imod »Hejmdal«. Politimyndighederne maatte dog oftest trække det korteste Straa. Tiltalerne endte med Frifindelse, højest en Bøde f. Eks. for at have gjort sig skyldig i »grov Uorden« ved i en Artikel at have brugt Navnet *Sønderjylland*, — og otte Dages Fængsel for Fornærmelse mod Amtsforstander Kier. Og een allerede i Efteraaret 1889 foretaget Husundersøgelse, hvor man beslaglagde Vælgerforeningens Protokol og flere Hundrede Breve, endte med følgende Skrivelse fra Statsadvokaten: — — »De underrettes herved om, at Tiltale er standset. Beslaglæggelsen af de endnu i Rettens Væрге værende Dokumenter og Protokoller er hævet. De opfordres herved til at afhente de beslaglagte Genstande.« Altsaa pure Frifindelse!

Faa Aar efter gav en Udtalelse paa et Møde i Møgeltønder Anledning til, at Myndighederne rejste Anklage for »forberedende Handling til Højforræderi«, en Forbrydelse, som efter den gældende Straffelov takseredes til indtil tre Aars Tugthus. Det lød ret alvorligt. Og Meningen var utvivlsomt, at der skulde føres et afgørende Slag.

Paa det nævnte Møde havde H. P. Hanssen betegnet Nord-slesvigs Genforening med Danmark som Endemaalet for Nationalitetskampen. Foredraget var under lidt uheldig og misvisende Form refereret i »Dannevirke«. Bladet blev beslaglagt,

og Sagen rejst paa dette Grundlag. Det viste sig imidlertid snart, at Udtalelsen kun var den ydre Anledning. Sagen, der af Myndighederne var lagt stort an, drejede sig i Virkeligheden om at udskadeliggøre H. P. Hanssen. Hele hans organisatoriske Arbejde i de store nationale Foreninger skulde stemples som forberedende Handling til Højforræderi, hvad der vilde være ensbetydende med Foreningernes øjeblikkelige Opløsning.

Forundersøgelsen blev overdraget Amdommer Lindemann i Aabenraa, en af »Den tyske Forening«s ledende Mænd. Han forsøgte i et skarpt Krydsforhør, som strakte sig over fire Dage, »at fange« H. P. Hanssen, der ikke, hvad han havde Ret til, nægtede at give Oplysninger, i en eller anden Udtalelse. Det lykkedes ikke. Dommeren søgte saa at ændre Svarene, inden han dikterede dem til Protokollen, men H. P. Hanssen var for klog og paapassende og nægtede at godkende Protokollen med sin Underskrift, indtil der var foretaget de Ændringer og Ud-stregninger, han krævede. Saaledes kæmpede de i fire Dage. Ved Protokoloplæsningen den fjerde Dag, hvor H. P. Hanssen atter forlangte flere Sætninger strøget, fordi han ikke havde udtalt sig saaledes, tabte Dommeren Besindelsen, kastede Ak-terne hen i et Hjørne, saa det hundrede gennem Retsbygningen, og befalede rasende Retsbetjenten at arrestere H. P. Hanssen, der blev ført ned i Fængslet og indsat i en Celle, hvor en nylig henrettet Morder havde siddet. Og Fangevogteren glemte ikke at fortælle oprivende Scener om Morderens urolige Liv i Cellen, der endnu bar synlige Spor heraf.

Resultatet svarede imidlertid ikke til Anstrængelserne. Da tre Dage var gaaet *maatte* Statsadvokaten give Ordre til Løsladelse og Overrigsadvokaten tre Uger senere til »at Sagen skal indstilles«. Det var alt, hvad der kom ud af Højforræderisigtelsen! — Men i 1899 fulgte et Efterspil i Landdagen.

For anden Gang havde Myndighederne Lejlighed til at rense H. P. Hanssen for enhver Mistanke om Deltagelse i ulovlig, højforræderisk, politisk Agitation. De maatte erkende, at han stod paa Lovens Grund.

Men da H. P. Hanssen i disse Aar optraadte som Forsvarer i sine egne og andres Sager ved Nævningetingene i Aabenraa,

Nordborg, Rødding og Tønder, ved Landsretten i Flensborg, Overlandsretten i Kiel, Kammerretten i Berlin og Rigsretten i Leipzig, og som Klager i Retssager ved Overforvaltningsretten i Berlin erhvervede han sig et indgaaende Kendskab til Retsforfatningen og Straffeloven, der kom ham til gode under Köllerpolitiken, hvor der saa at sige hver Dag rejstes nye Retssager. Man sagde dengang, at hans Vej var brolagt med Retssager.

Der var nu Grøde og Vækst, Liv og Kraft i det nationale Arbejde. Bølgedalen var passeret. Danskheden viste trods al Fortrykningsiver Fremgang over hele Linien, baade talmæssigt og i Indhold og Fylde.

H. P. Hanssen sammenfatter sit Syn herpaa i en lille Pjece: »Har vi Tid til at vente?«, hvor han kommer til det Resultat, at Sønderjyderne besidder tilstrækkelig aandelig Kraft til at føre Kampen til Ende.

Han skriver:

»Vi har Tid til at vente og kan derfor frejdig se Fremtiden imøde, overbevist om, at det atter vil dages for Sønderjylland, inden Sønderjydernes Modstandskraft er udtømt. Saa glædeligt end dette Resultat er, maa vi dog — i Kongeriget som i Sønderjylland — vogte os vel for at bruge det som Hovedpude. Vissheden om, at vort Arbejde før eller senere vil bære sin Frugt og føre til det attraaede Maal, skal tværtimod yderlig anspore os til at løse flere og flere Opgaver, til at lægge al den Snildhed og Kraft, som vi raader over, ind i Kampen. Det er ikke nok at Stillingen holdes — vi maa atter gaa frem, hvor vi før er gaaet tilbage. Det er ikke nok, at Nationaliteten opretholdes — den maa ogsaa plejes og udvikles under en stadig Vekselvirkning med Kongeriget. Det er ikke nok, at vi kan vente — vi maa søge at afkorte Ventetiden saa meget som muligt, og det vil vi, naar vi ved enhver given Lejlighed viser vort danske Sindelag, naar vi med Mod og Kraft viser Angrebene paa vor Nationalitet tilbage og fremfor alt, naar vi atter viser, at det er hele det danske Folks urokkelige Vilje at samles indenfor de samme Grænser.

Lad os da forkorte Ventetiden med et frugtbringende Arbejde

og paa alle Omraader fortsætte og udvikle, hvad der er saa godt og glædeligt begyndt baade Nord og Syd for Kongeaaen, thi »Sejr lover den, som Styrke ta'r af Nederlag.«

Som en ubrudt Linie gaar den sønderjydske Sag gennem hele H. P. Hanssens brogede og forskelligartede Arbejde. Den tabte han aldrig af Sigte. Og sine store Syner, sit vidtskuende Blik og høje Maal til Trods gjorde han som ingen tidligere *Dagens Arbejde*: at værne Danskheden, vække og opmuntre den til at bruge de Kræfter, den besad, til rigere Udfoldelse af det danske Folke- og Kristenliv.

Et bredt anlagt Organisationsarbejde underbyggede Forsvarsfronten.

POLITISK VIRKSOMHED

I 1896 valgtes H. P. Hanssen efter Hans Lassens Død til Medlem af den preussiske Landdag, hvor han ved sin Indtræden var yngste Medlem af samtlige 443 Landdagsmænd. Han var Landdagsmand indtil 1908, men valgtes allerede i 1906, ved Redaktør Jessens Død, tillige til Medlem af den tyske Rigsdag, hvor han havde Sæde indtil Efteraaret 1918, da det tyske Kejserrige brød sammen efter Verdenskrigen.

Igennem 22 Aar var han saaledes den danske Befolknings politiske Repræsentant og uforfærdede Talsmand i den preussiske Landdag som i det tyske Parlament.

Ved een efter Hans Lassens Begravelse afholdt Mindefest rejste Redaktør Jessen Spørgsmaalet om hans Efterfølger paa Landdagen og foreslog hertil Gaardejer C. P. Wolff, Gammelgab; men Forslaget blev ikke modtaget med Sympati, selv Jessens nære politiske Meningsfælle, Gaardejer P. Grau, Pøl, gik haardt imod og anbefalede under Forsamlingens Bravoraab H. P. Hanssen til Landdagsmand. Til Trods herfor anbefalede Jessen stærkt Wolffs Valg og indbød til en Række Møder i Valgkredsen for at virke for hans Kandidatur og rettede samtidig stærke Angreb paa H. P. Hanssen, hvem han beskyldte for »under radikal københavnsk Paavirkning at have forladt vort gamle Retsstade med § 5 som Grundlag.«

Hertil svarede H. P. Hanssen i »Hejmdal«, da Angrebene stadig blev gentaget og forstærket: »Jeg er lige saa langt fra at ville opgive vor Selvbestemmelsesret efter § 5, som fra det Standpunkt Tyskerne i Fjor vilde tillægge mig, da jeg blev arresteret for forberedende Handling til Højforræderi. Jeg blev da sigtet for med Vold at ville løsrive Nordslesvig fra Tyskland, fordi jeg havde udtalt paa et offentligt Møde, at Genforeningen med Danmark var det endelige Maal for vor nationale Kamp. Nu skulde jeg pludselig efter Redaktør Jessens Mening indtage det stik modsatte Standpunkt.«

Da de to foreslaede Kandidater var politiske Meningsfæller og nære personlige Venner, vilde Valget utvivlsomt have forløbet stiltfærdigt og fredeligt, hvis ikke Jessens vedblivende voldsomme Angreb, hvori der fremkom Sigtelse for »republikansk Kongehad«, og »Dragelse imod det tyske Socialdemokrati,« havde sat Sindene i Bevægelse. Alle fandt, at Jessen gjorde H. P. Hanssen Uret. Det kom til Orde ved et Møde i Nybøl, hvor Folkestemningen fik Udtryk gennem J. P. Reimers Ord: »Vi vil have Hans Peter. Hvad har han ikke udrettet ved sit Arbejde? Hvem andre end ham skylder vi vore Organisationer? Wolff er god, men H. P. Hanssen er bedre. Hvis Hr. Jessen havde ladet Sagen gaa sin rolige Gang og ladet Valgmændene sørge for Kandidaten, saa var der ikke bleven Tale om Uenighed hos os.«

Ved et i Graasten afholdt Prøvevalg fik H. P. Hanssen 120 og Wolff 5 Stemmer. Et Resultat, der overtraf alle Forventninger, og det var tydeligt, at Jessen ved sine uretfærdige Angreb havde skadet sin egen Sag og skabt øget Sympati for H. P. Hanssen, som ved det endelige Valg, 31. Marts 1896, valgtes til Landdagsmand med 134 danske imod 83 tyske Stemmer.

Sønderjyderne havde to Repræsentanter i Landdagen og een i Rigsdagen. Disse kunde selvfølgelig med deres Stemmers Vægt intet udrette imod Landdagens 443 Medlemmer og Rigsdagens 397. Deres politiske Gerning i Landdag og Rigsdag maatte være ved saglig og berettiget Kritik af de mod Danskheden rettede Lovforslag og Paatale af Administrationens Overgreb at vinde Sympati og Venskab hos Kollegaer fra andre og

større Partier, og saa ved deres Stemmer at opnaa det mest mulige.

Og H. P. Hanssens enestaaende Evne til at vinde Fortrolighed og Venner var for hans politiske, som for hans omfattende Virksomhed i det Hele, af en Værdi, der vanskelig kan maales, men det er let at paavise, at han derved ofte vandt Indflydelse ved Afgørelser, der var af Betydning for hans Landsmænd. Ogsaa hans danske Kollegaer nød godt heraf, hvad der nærmere er omtalt i et efterfølgende Kapitel. Og som Eksempel paa, at hans tyske Kollegaer værdsatte hans saglige Dygtighed og respekterede hans politiske Standspunkt, skal her blot nævnes, at han umiddelbart før Verdenskrigen valgtes til Medlem af Rigsdagens Finansudvalg. En enestaaende Anerkendelse og smuk Position for en dansk Repræsentant i et fremmed Parlament.

I de første seks Aar af H. P. Hanssens Landdagstid var hans danske Kollega Gustav Johannsen, der tillige var Rigsdagsmand. At han til daglig Omgangsven og politisk Læremester fik en saa dygtig og erfaren Parleментарiker som Gustav Johannsen, var selvsagt af stor Betydning. Og politisk var de af samme Opfattelse.

H. P. Hanssen tiltraadte sin vanskelige Post i Landdagen i en stormfuld Tidsperiode, hvad der maatte præge hans politiske Virksomhed. Der var ved at ske en Kursændring i tysk Politik. Under Rigskansler Caprivi var der fra Berlin ført et mildere Regimente. Ved hans Fald i 1894 strammede Regeringen atter Tøjlerne. Hertil bidrog ogsaa, at Tyskerne, der havde ventet sig store Resultater af Sproganordningen af 1888, som bestemte, at tysk skulde være Undervisningssprog i alle Skoler, blev sørgelig skuffede. Danskheden havde fra dens Indførelse haft Fremgang over hele Linien. Og staaende overfor denne Kendsgerning vilde Regeringen ikke længer sidde og pille med Pennekniven, nu skulde der slaas til med Øksen, som en højtstaaende tysk Embedsmand sagde.

Der begyndte en systematisk Kamp imod de danske Foreninger. Adskillige Foredragsforeninger blev opløst og andre stempedes som »politiske Foreninger,« hvad der medførte, at Kvinder, Lærlinge og Unge under 18 Aar ikke maatte deltage i deres

Møder. Landboforeningerne i Aabenraa og Haderslev Amter og Fælleslandsboforeningen for Nordslesvig blev sprængt. Forsamlingshusene i Christiansfeld og Bevtoft og Frimenighedskirkerne i Bovlund og Rødding blev lukket og Dørene forseglet af Politiet. Undervisningen i Hjemmene af Vandre lærere blev forbudt og dansksindede fastansatte Lærere tvangsforflyttet sydpaa. Rekrutterne fra Nordslesvig, der tidligere havde

Venner fra Ungdommen: Niels Dæl og H. P. Hanssen.

aftjent deres Værnepligt i nærliggende Garnisonsbyer, spredtes ud over hele Preussen, — for des stærkere at faa dem ind under tysk Paavirkning. Staten greb ind i Jordkampen og begyndte at opkøbe Landejendomme, de saakaldte Domænegaaarde. Og, som det værste af alt, Optanternes Naturalisering ophørte, d. v. s. de i Sønderjylland boende Danske kunde ikke faa preussisk Borgerret, og Udvisningen af disse begyndte atter.

Men alt dette var dog kun Forspillet til den »faste Haands Politik«, som skulde komme i Skikkelse af Overpræsident Ernst Matthias von Köller fra hans Udnævnelse i Eftersommeren 1897 til hans Fald i 1901.

Han havde tidligere været Politipræsident i Frankfurt a.

Main og Indenrigsminister i Preussen, hvor han havde tildraget sig Opmærksomhed ved sine diktatoriske Tilbøjeligheder.

Efter eget Ønske tiltraadte han nu Stillingen som Overpræsident for Hertugdømmerne. Og han skulde, som han sagde, snart skaffe Ro i Nordslesvig, udrydde »den sidste Rest« af Danskheden. Men han forregnede sig. Sønderjydernes Haab kunde ikke knækkes, deres Mod ikke kues. Alle Tvangsforanstaltninger, enhver Voldshandling mødtes med Fasthed og ubrødeligt Sammenhold, der for v. Köller var en uigennemtrængelig Mur.

Forsvarskampens ledende Mand var H. P. Hanssen, der maatte undgælde med 3 Maaneders Fængsel.

Det første, som vakte v. Köllers Uvilje, var Rigsdagsvalget 1898, hvor Danskerne gik frem med 1076 Stemmer. Tre Maaneder efter skulde der foretages Valg til Landdagen, og til den Tid skulde Danskheden være knust, — mente v. Köller. Han forstod ikke, som mange før og efter ham, at han førte en Kamp mod en gennem Aarhundreder dybt rodfæstet Folkebevægelse.

Men nu skulde Landet paa tre Maaneder være tysk, saa der blev taget kraftigt fat. Masseudvisningerne begyndte for derigennem at lamme den danske Bevægelse. De Mænd, der stod i forreste Linje, kunde ikke rammes af Udvisningen, da de var preussiske Borgere, men saa gik det ud over de danske Undersaatter, særlig unge Karle og Piger, for derigennem at »ramme de fanatiske Principaler, som ikke selv kan udvises,« som v. Köller udtrykte sig i et Interview.

Kort før Landdagsvalget holdt H. P. Hanssen et politisk Møde i Bevtoft og modtoges ved sin Hjemkomst Dagen efter med Meddelelsen om, at hans Bogholderske og hans Maskinmester med Kone og fire Børn, hvoraf det yngste kun var 6 Uger gammelt, var udvist med 24 Timers Varsel, — og senere kom der Efterretning om, at 15 Karle og Piger, som ikke selv, men hvis Arbejdsgivere havde deltaget i Mødet i Bevtoft, var udvist.

Og nu fulgte Udvisningerne Slag i Slag. Da Landet var »renset« for danske Karle og Piger, kom Turen til Optan-

terne. (Folk, som ikke havde tysk Borgerret). Det ramte bosiddende Folk, der i Slægtled havde haft deres Hjemsted i Sønderjylland, saa her følte Slaget haardest. Gamle og Syge, Kvinder og Børn maatte rømme Landet i Løbet af 24 Timer. Det bragte Sorg og Ulykke over mange Hjem. Over tusinde Mennesker maatte forlade Landet.

Udvisningen var kun een Side af Köllerpolitiken. Den bredte sig hurtigt til andre Omraader. En af de værste Angreb og politisk giftigste Blomster var Fratagelsen af Forældreretten.

Amtsdommerne Dr. Hahn og Lindemann fradømte mange Forældre Retten til at opdrage deres yngre Børn, hvis de sendte deres voksne Børn paa danske Efterskoler eller Højskoler. Det samme var Tilfældet, hvis deres skolepligtige Børn i Sommer-tiden tog Tjeneste hos dansksindede Folk. Og Landraaden i Sønderborg udsendte i December 1898 et Cirkulære til Kommuneforstanderne med Meddelelse om, at alle danske Statsborgere i deres Kommune vilde blive udvist, hvis de Forældre i Kommunen, der havde voksne Børn paa Ungdomsskoler i Danmark ikke inden Jul tog dem hjem herfra. Cirkulæret paa-lagde Kommuneforstanderen at oplæse dette for alle Forældre, der havde Børn paa Skoler i Kongeriget.

Det var et groft Misbrug af Lovene, og et Spørgsmaal af afgørende Betydning. Derfor satte H. P. Hanssen haardt imod haardt. Nu skulde det bryde eller bære, da der ellers ingen Ende vilde blive paa Vilkaarlighederne. Og da Gustav Johannsen var vaklende, tog han selv Ansvaret og meddelte de Forældre, som havde Børn paa danske Skoler, at de ikke under nogen Omstændighed maatte tage dem hjem. Vælgerforeningen godkendte faa Dage efter dette Skridt og udsendte et Opraab.

Den faste og ensartede Optræden stod sin Prøve. Der var ingen, som vaklede. Slaget var tabt for v. Köller.

Men hver Dag bragte nye Voldshandlinger. Landets Lov og Ret blev traadt i Støvet. Angrebene paa Forsamlingsretten blev skærpede.

Møder blev opløst i Massevis under de mest ejendommelige Paaskud. H. P. Hanssen fik et Møde i Rødding opløst ved at

foreslaa Sangen: »Jeg vil værge mit Land«; og andre Sange. og Salmer som f. Eks.: »Her vil ties, her vil bies« og »Lær mig, o Skov, at visne glad« blev stemplet som ophidsende og maatte slettes af Sønderjydernes »Blaa Sangbog«. Kunstnere fra det kongelige Teater i København blev udvist, og af Politiet ledsaget over Grænsen, da de kom til Haderslev for at give et Gæstespil. Violinistinden Frida Schytte nægtedes Til-ladelse til at give en Koncert i Sønderborg, hvad der gav H. P. Hanssen Anledning til i Landdagen at bemærke: »Bismarcks berømte Ord: »Vi Tyskere frygter Gud og ellers ingen i Verden«, maa nu ændres til: Vi Tyskere frygter Gud og Frida Schyttes Stradivarius!« — Hans rige Lune og Vid, der til Tider kunde være hvas og bidende, forfejlede aldrig sin Virkning.

Pressen blev særlig haardt angrebet af v. Köller. Og her fik han Støtte fra en Side, ingen havde ventet. En dansk Dame, Fru v. Wildenradt-Krabbe, overtog Redaktionen af det gamle danske Blad »Dannevirke«, hvis Ejer stod paa Fallitens Rand, og gjorde Bladet til et lydigt Organ for v. Köller, hvad hun, som det senere oplystes ved edsfæstede Vidner under en Rets-sag, fik honoreret med 75,000 Mark. »Vorwärts«, det tyske Socialdemokratiske Centralorgan, havde derfor Ret, naar det skrev: »Da Hr. v. Köller til enhver Tid kan udvise denne Dame, er han naturligvis den egentlige Chefredaktør af »Dannevirke«.«

De fleste og grimme Angreb blev rettet mod H. P. Hanssen, »Levebrødspolitikeren, Landdagsmanden og Detektivbureau-Forstanderen«, og hans Blad, »det danske Smudsblad i Aabenraa«. Saadan var Tonen til daglig i »Dannevirke«. Men her som overalt: Resultatet blev modsat det tilsigtede. »Dannevirke« mistede hurtigt sine Abonnenter og gik fallit, — uanset Tilskudet paa de 75,000 Mark. »Hejmdal«, der efter v. Köllers Anvisning skulde ruineres, blev overtaget af et kapitalstærkt Selskab og gik styrket ud af Kampen. — Det pinligste ved denne Affære var, at Fru Wildenradt-Krabbe's Fader, den ansete venstre Politiker, Folketingsmand og senere Forsvarsminister Christopher Krabbe, billigede sin Datters Optræden, — og alligevel genvalgtes til Rigsdagen ved Valget 1901, og af

sit Parti fik tildelt Æresposten: Folketingets første Viceformand. — Det er der mange, som endnu mindes med Sorg, — og i Sønderjylland vakte det berettiget Harme.

Som Köllerpolitiken overalt i Sønderjylland mødtes med Fasthed, med Mod og mandig Handling, saaledes blev den dygtigt og energisk bekæmpet i Landdag og Rigsdag. Og da Gustav Johannsen var syg, kom Hovedarbejdet her som i Sønderjylland til at hvile paa H. P. Hanssen. Hans store Arbejdsevne blev anspændt til det yderste, men hans stærke Fysik taalte det. Og takket være sin omfattende Konsulentvirksomhed havde han et overordentlig rigt og omfattende Materiale ved Haanden til Belysning af Köllerpolitikens værste Overgreb, og gennem sine mange Forbindelser i Danmark og Norden, blandt de frisindede og socialdemokratiske Politikere i Tyskland og disse Partiers Blade, som han forsynede med Oplysninger, fik han vakt en for v. Köllers Politik pinlig Opmærksomhed. De store, ledende Blade i Norden, England og Frankrig begyndte at beskæftige sig med Voldspolitikken i Nordslesvig, som de fordømte paa det skarpeste. Ogsaa fremragende tyske Videnskabsmænd udtalte deres stærke Misbilligelse af Köllerpolitiken. Og Tysklands største og mest læste Tidsskrift »Die Zukunft« bragte i Maj 1899 samtidig med »Verdens Gang« i Kristiania (Oslo) en Artikel af Bjørnstjerne Bjørnson, som af H. P. Hanssen var forsynet med Oplysninger om Tilstanden i Nordslesvig. Artiklen, der i stærke, lidenskabelige Ord brød Staven over v. Köllers Politik, vakte Opmærksomhed ud over Europa.

Og da H. P. Hanssen var naaet saa langt, havde faaet den offentlige Opmærksomhed vakt, Stemningen forberedt, rejste han sidst i Januar 1899 Kampen imod Köllerpolitiken i Landdagen ved en stor Debat, der senere blev gentaget i Rigsdagen. Han kunde med Held rejse en saadan Kamp fra Landets politiske Talerstol, da han ved sit forberedende Arbejde havde gjort Sagen til et Spørgsmaal om folkelig Retfærdighed og derfor kunde søge Støtte hos forskellige politiske Partier og faa Samarbejde med andre Mindretalsfolk indenfor det tyske Rige. Det første fandt han hos de Frisindede og i ud-

strakt Grad hos Socialdemokratiet, og det sidste hos Polakkerne.

Debatten i Landdagen aabnedes ved een af de frisindede Politikere, Dr. Barth, der efter Samraad med H. P. Hanssen stillede en Forespørgsel til Regeringen, som ud fra et nationalt tysk Standpunkt formede sig som et skarpt Angreb paa Voldspolitikken i Nordslesvig.

Indenrigsminister v. d. Recke forsvarede Regeringens Politik ved at rette et lidenskabeligt Angreb paa H. P. Hanssen.

Ministeren sluttede: »Landdagsmand Hanssen vil ikke kunde nægte, at han har udtalt sig saaledes: »En Krig mellem Tyskland og Danmark vilde være en Ulykke for dem af vort Lands Sønner, som tjener i den tyske Hær, men hvis Nordslesvig gennem en Krig kunde blive forenet med Danmark, hvad jeg foreløbig holder for muligt, vilde jeg ikke modarbejde en saadan Løsning af det nordslesvigske Spørgsmaal. — Den varige Adskillelse af Nordslesvig fra Tyskland er mine Ønskers Maal.«

Det national-liberale Partis Ordfører, Professor Friedberg, forstærkede Angrebet ved med Indignation og under Bravoraab fra Forsamlingen at slutte sin Tale med Ordene: »Hr. Landdagsmand Hanssen vil være nødt til at indrømme, at han hører hjemme i alle andre Parlamenter end det tyske!«

Stemningen i Salen var ikke H. P. Hanssen gunstig. Vrede Blikke og forbistrede Tilraab mødte ham fra alle Sider. Og fra Kl. 11 til 17,30 maatte han sidde paa sin Plads og tage imod en Skylle af Angreb og samtidig forberede sit Forsvar. Stillingen var kritisk. Der var overhængende Fare for, at man fra alle Sider vilde tage Afstand fra ham, saa han vilde blive fuldstændig isoleret. De Frisindede, der havde vovet sig langt ud i Forsvaret, frygtede et alvorligt Nederlag og begyndte at vakle.

H. P. Hanssen havde straks efter Indenrigsministerens Angreb meldt sig til Ordet, men da Talerne opførtes efter deres Partis Styrke, var der mange Talere paa Listen, før han kunde faa Ordet. Det var tvivlsomt, om han overhovedet kunde faa Ordet, inden Debatten var afsluttet, hvad der ogsaa fra Rege-

ringspartiernes Side var tilsigtet, men en af de Frisindedes Ordførere afstod sin Plads, og H. P. Hanssen kunde faa Ordet til Forsvar.

»Der blev ganske stille i Salen,« skrev Franz v. Jessen i »Nationaltidende«, »en fjendtlig, aggressiv Stilhed, hvorimod Talerens første Ord prellede af — ligesom Kugler, der rammer en Mur uden at kunne trænge ind i den. Han stod ret og rank, firskaaren og solid, med Øjnene lige i Modstandernes, og hans Stemme lød højt, fast og ensartet uden Vaklen, men ogsaa uden Udfordring.« Indledende gjorde han opmærksom paa, at det Citat, Ministeren havde oplæst, var taget fra en Retsprotokol, der blev ført, da der i 1895 var rejst Sigtelse imod ham. Amtsdommer Lindemann, hvis Navn nu er knyttet til Forældreretssagerne, havde ført Retsprotokollen, og de anførte Ord var en løsreven Sætning, som Ministeren, vel sagtens i en bestemt Hensigt, ikke havde fuldført, da det helt vilde have forandret Meningen, ligesom Ministeren heller ikke havde nævnt, at Overrigsadvokaten havde fastslaaet, at der ikke forelaa Grund til Sagsanlæg. Derefter gik han fra Forsvar til Angreb. Og han blev ikke Svar skyldig. I en dokumentationsfyldt Tale paaviste og hudflettede han de preussiske Embedsmænds Overgreb, deres udfordrende Sprog og talrige Retsbrud for til Slut at vende tilbage til Udgangspunktet: Ministerens Sigtelse for Højforræderi, idet han bestemt tog Afstand fra alle Løsrivelsesbestræbelser, men understregede samtidig, at det overvejende Flertal af Nordslesvigs Befolkning ønskede at blive genforenet med Danmark og vedvarende vilde fastholde og værgе deres danske Sprog og nordiske Kultur.

Da han forlod Talerstolen trykkede mange af de Frisindedes ham i Haanden, og Polakerne kom og lykønskede ham.

Stemningen havde vendt sig. Han havde bestaaet Ildprøven.

Ved en senere Debat i Rigsdagen, hvortil H. P. Hanssen havde indsamlet og skærpet de Vaaben, som skulde bruges, holdt Gustav Johannsen sin sidste og betydeligste Rigsdagstale. Og baade Socialdemokraterne, der havde stillet 50 Stemmer til Raadighed, som Forretningsordenen krævede for at en Interpellation kunde stilles, de Frisindedes og Centrum, ja selv de

Frikonservative og de National-Liberale tog her mere eller mindre Afstand fra Tvangspolitikken i Nordslesvig. Rigsdagens store Flertal fordømte saaledes v. Köllers Politik. Og inden længe blev Stemningen imod ham saa stærk, at Regeringen maatte lade ham falde. Han udnævntes i August 1901 til Statssekretær i Elsass-Lothringen. Men hans Politik fortsattes endnu nogen Tid, inden den langsomt ebbede ud. Det gav sig bl. a. Udslag i »Optantmageriet«, der senere skal omtales, men hvis

Helene og H. P. Hanssen i „Højtoft“s Have.

Virkninger var, at over 1000 Vælgere mistede deres Stemmeret ved Udfyldningsvalget i 1903.

Tilstanden blev dog efterhaanden taaleligere. En mildere Kurs var kendelig. Det kunde f. Eks. ses paa Udvisningerne. I 1904 udvistes kun 18 Personer.

H. P. Hanssen havde i Sønderjylland som i Berlin staet i forreste Linie i Kampen mod v. Köller, og, som det er nævnt, maatte han bøde herfor med tre Maaneders Fængsel. Den direkte Anledning var en Afhandling om »Köllerpolitikken« i »Sønderjydske Aarbøger« 1904, hvor han nævner, at Landraad Becherer i Haderslev under en Optantsag havde forsøgt at købe falske Vidner. For denne Udtalelse idømtes han ved

Landsretten i Flensborg, 29. September 1905 tre Maaneders Fængsel, en Dom, som Rigsretten i Leipzig stadfæstede den 22. Januar 1906. — — — I 1907 blev det under en Retssag ved edsfæstede Vidner konstateret, at Landraaden for 2000 Mark havde »købt« to Vidner; — men da havde H. P. Hanssen afsonet den ham idømte Straf i Centrafængslet i Neumünster.

Da han den 1. Juli 1906 vendte hjem herfra til Aabenraa, blev han paa Banegaarden modtaget af en stor Forsamling. Unge Piger overrakte ham Blomster. En sønderjydsk Deputation en Pengesum til Dækning af Retsomkostningerne og Udgifterne ved Fængselsopholdet. Og nogle Dage senere overrakte Professor Aage Friis, som en Hilsen fra Danmark, en kunstnerisk udført Adresse underskrevet af over 3000 Personer fra alle politiske Partier og Samfundslag. Med Adressen fulgte foruden flere værdifulde Gaver 3000 Kroner i Guld, — beregnet til en Rekreatjonsrejse.

En smuk Modtagelse, en varmtfølt Tak fra Sønderjylland og Danmark.

Efter Gustav Johannsens Død, den 25. Oktober 1901 valgtes Grosserer Julius Nielsen, Vojens, som hans Efterfølger i Landdagen, og Redaktør Jens Jessen, »Flensborg Avis«, blev hans Efterfølger i Rigsdagen. Gustav Johannsen havde gennem flere Aar haft Dobbeltmandat.

Julius Nielsen var H. P. Hanssens nære Ven og politiske Meningsfælde, Jessen »Protestpolitikernes« varmeste Talsmand og dermed H. P. Hanssens politiske Modstander, hvad der ikke forhindrede ham i af al Kraft at virke for Jessens Valg, da han blev opstillet som Rigsdagskandidat. Og da han beredvillig lovede at tale sammen med Jessen paa hans første Vælgermøde, udbrod Jessen overrasket, men glad: »Jeg beundrer Dem, at De kan gøre det, jeg vilde ikke have kunnet gjort det, hvis De var bleven opstillet som Rigsdagskandidat.«

Jessens Rigsdagsvirksomhed blev kun kort. 21. Juli 1906 døde han paa Professor Rovsings Klinik i København efter en svær Operation. Den sønderjydske Presse havde dermed mistet sin betydeligste Mand. »Flensborg Avis« havde under Jes-

sens Ledelse udviklet sig fra et beskedent Lokalblad til en af Nordens bedst redigerede og mest læste Provinsaviser, skrevet paa det reneste Dansk, der nogensinde er set i et Dagblad. Det var Kongerigetets sønderjydske Avis, de yderste danske Forposters og de truede Egenes Blad.

Vælgerforeningens Bestyrelse og Tilsynsraad opstillede enstemmigt H. P. Hanssen til Rigsdagskandidat ved det efter Jessens Død følgende Udfyldningsvalg. Det bestemtes tillige, at han skulde beholde sit Landdagsmandat, til det i 1908 udløb.

Han var saaledes fra 1906-1908 baade Rigsdagsmand og Landdagsmand.

Opstillingen til Rigsdagskandidat var, som nævnt, enstemmig, men under Valgkampen forsøgte det at udsaa Mistænkeliggørelse overfor H. P. Hanssens Politik. Det var stadig Pragfredens § 5, som gik igen og den hermed forskellige Opfattelse af de politiske Spørgsmaal.

Jessen havde paa sine Vælgermøder hævdet, at de nordslesvigske Repræsentanter ikke burde tage Hensyn til tyske Følelser og Stemninger, da de alligevel ikke kunde udrette noget positivt i Berlin. H. P. Hanssen hævdede derimod, som Gustav Johannsen havde gjort, at der ikke ved unødigt Udækning skulde forspildes Muligheden af at udrette noget af Betydning i Berlin, saavel negativt ved at hindre Voldsregimentets Skærkelse som positivt ved gennem Administrationen og ad Lovgivningens Vej at faa indført Bestemmelser, der kunde styrke den nationale Modstandskraft. Og han fraraadede derfor nu, da Köllerpolitiken var ebbet ud, at sætte § 5 i Spidsen under den politiske Agitation, da Forudsætningen for, at det parlamentariske Arbejde kunde lykkes var, at Vælgerne ved deres Agitation i Nordslesvig ikke lagde sig i Vejen for et frugtbart Arbejde i Berlin, og at de ikke i Utide demonstrativt krævede Pragfredens § 5 opfyldt. Den burde sættes uden for Diskussion, indtil der var politisk Mening i atter at sætte den i Forgrunden. »Altid at tænke paa den, aldrig tale om den«, maatte være Rettesnoren for det politiske Arbejde, og at fæstne Opmærksomheden paa Nutiden og den nærmeste Fremtid og gøre *Dagens Arbejde med fjernere Maal for Øje.*

H. P. Hanssens resultatrige politiske Virksomhed viser hans Synspunkts Rigtighed, — og da Tidens Fylde i 1918 var inde, rejste han under Henvisning til Pragfredens § 5 Genforeningskravet i den tyske Rigsdag.

Men underhaands, systematisk Mistænkeliggørelse gjorde sig stærkere og stærkere gældende under Valgkampen. Julius Nielsen, der var mindre hærdet i Politikens haarde Skole end H. P. Hanssen, følte sig saa pinligt berørt heraf, at han erklærede, at han ikke vilde modtage Genvalg, naar hans Landdagsmandat udløb i 1908. »Flensborg Avis«, hvis Redaktion Ernst Christiansen havde overtaget efter Jessens Død, og »Dybbøl-Posten«, under Redaktion af A. Svensson, begge disse Redaktører, der var Jessens Elever og nære politiske Meningsfæller, fremsatte offentlige Angreb i deres Aviser og udsendte mistænkeliggørende Privatbreve til indflydelsesrige Personer, og forrest, blandt de Mænd, som misbilligede den førte Politik, stod Peter Grau, Pøl. De ønskede, at H. P. Hanssen ved en for Offentligheden bestemt Erklæring skulde forpligte sig til paa Rigsdagen at fortsætte Jessens Politik. Og da han afviste dette ved Kandidatkaaringen, blev der paa Vælgermøderne rettet nærgaaende Opfordringer til ham om at udtale sig angaaende sit Standpunkt til Pragfredens § 5.

Nu havde Vælgermøderne i Nordslesvig deres særegne, festlige Præg. De var ikke politiske Diskussionsmøder, men *nationale Opbyggelsesmøder*. Derfor søgte H. P. Hanssen at undgaa en Diskussion om de Spørgsmaal, der skilte de danske Vælgere, thi det gjaldt om at samle det størst mulige Antal danske Stemmer, men paa et Vælgermøde i Christiansfeld blev der rettet en saa nærgaaende Opfordring, at han blev nødt til at forsvare sig. Og han udtalte:

Hidtil har jeg holdt atten Valgmøder. Tilstrømningen har alle Vegne været stor, Stemningen frejdig. Alt er forløbet paa den smukkeste Maade. Og jeg fralægger mig Ansvar for, at man vil gøre dem til Diskussionsmøder om taktiske Spørgsmaal. Hidtil har jeg kunnet hindre dette. I Dag er det anderledes. —

Da jeg for ti Aar siden blev opstillet som Landdagsmand,

mente nogle, at jeg burde bindes med en Erklæring. Jeg afviste den Gang meget bestemt ethvert Forsøg paa at aftvinge mig en Haandfæstning. — — Nu kommer man med en lignende Mistænkeliggørelse.

Man taler, som om det skorter mig paa dansk Sindelag og dansk Retsfølelse. Har jeg da ikke vist dansk Sindelag i de tyve Aar, jeg har staaet i den danske Sags Tjeneste? Og har min Virksomhed ikke været præget af en levende Retsfølelse? — — Mit Kald er at samle, ikke at splitte. Den Rettesnor har jeg fulgt i tyve Aar, baade i min Ungdom i Kongeriget og senere herhjemme, hvor jeg har været med til at slaa Bro mellem to Lejre, Befolkningen den Gang stod delt i, og som først forenedes, da Gustav Johannsen blev valgt til Landdagsmand. Jeg staar med Front mod Syd. Saaledes har jeg staaet, siden jeg var Dreng, saaledes vil jeg staa til min Død. — —

— — Hver Gang en nordslesvigsk Repræsentant er afgaaet ved Døden, har der været Folk, hvis højeste Ønske er gaaet ud paa, at Efterfølgeren maatte vise sig at være en mindre Udgave af Forgængerens. Men se ned over den lange Række fra Nis Lorenzen, Lilholdt, til Red. Jessen. De er alle selvstændige Mænd, hver med sit eget skarpt skaarne Fysiognomi.

— — Ligesom mine Forgængere vil jeg ogsaa staa som en fri, selvstændig Mand, der fører Kampen efter sin egen bedste Overbevisning.

Jeg vil principielt ikke vælges paa Erklæringer og Haandfæstninger. Jeg vil vælges paa et tyveaarigt Arbejde i den danske Sags Tjeneste, eller jeg vil ikke vælges. Jeg vil føre min Politik efter min bedste Overbevisning, eller jeg vil ingen Politik føre.

Saa myndigt, klart og ligeud talte H. P. Hanssen. Og selv om Mistænkeliggørelsen imod ham ikke dermed var forbi, kom den dog ikke oftere til Orde paa Vælgermøderne og fik ingen Indflydelse paa Valgets Udfald.

Valgkampen gennemførtes med 26 Valgmøder, hvor H. P. Hanssen holdt 24 forskellige Foredrag, hvad der i sig selv var en Bedrift. Men da Valgkredsens Størrelse var som fem danske Folketingskredse, spillede Avisreferaterne en betydelig

Rolle under Valgagitationen, hvorfor det af Hensyn hertil var nødvendigt stadig at skifte Emner, hvis Kandidaten magtede en saa krævende Form for Valgagitation.

Valgets Udfald, den 23. Oktober 1906, overtraf Forventningerne. H. P. Hanssen valgtes med 10,315 danske imod 5,115 tyske og 765 socialdemokratiske Stemmer. Et højere dansk Stemmetal end ved Jessens Valg i 1903, hvor der ikke førtes nogen Mistænkeliggørelses-Opposition.

Det er nævnt, at noget af det første H. P. Hanssen kom til at beskæftige sig med, efter at han i 1888 havde begyndt sit national-politiske Arbejde, var Optantsagen.

Ingen enkelt Sag har givet saa meget Arbejde, og ingen enkelt Mand har arbejdet hermed og behersket denne indviklede og vanskelige Sag som H. P. Hanssen. Han beskæftigede sig hermed i tyve Aar.

Wienerfredstraktaten af 30. Oktober 1864, § 19, gav Hertugdømmernes Befolkning Ret til at vælge frit mellem dansk eller tysk Statsborgerret. Denne Ret gjaldt i seks Aar, indtil 16. November 1870.

Og da de fleste dengang troede, at Genforeningen med Danmark var nær forestaaende, fandt saa godt som alle Værnepligtige det meningsløst at underkaste sig den 3-aarige tyske Militærtjeneste. De opterede for Danmark. Det ældre Mandskab fra 24-38 Aar, ønskede sig heller ikke indført i de preussiske Lægdsruller, hvorfor de ogsaa opterede. Det havde til Følge, som det er omtalt tidligere, at først i Halvfjerserne var praktisk talt hele Landsdelens værnepligtige Mandskab landflygtig.

De ældre og ikke værnepligtige, der opterede, men blev boende i Hertugdømmerne, maatte ikke, som det hedder i § 19 »forulempes paa Person eller Ejendom paa Grund af deres frie Valg.« — Der gik dog ikke mange Aar, før den første Optant blev udvist, — og flere Tusinde maatte følge efter.

Ved en Overenskomst mellem Danmark og Preussen 1872, den saakaldte »Aabenraa Konvention«, fik Optanterne Ret til at vende tilbage og tage varigt Ophold i Sønderjylland, hvis de

ikke gav Anledning til »berettigede Klager«, d. v. s. fjendtligt Sindelag imod den preussiske Stat.

Der vendte nu mange Tusinde Optanter tilbage, men de var danske Statsborgere, og havde kun ringe Udsigt til at opnaa tysk Statsborgerret. Deres Stilling var vanskelig og usikker. De havde hverken politisk eller kommunal Stemmeret, — og de kunde blive udvist, hvis de faldt Myndighederne til Besvær. Den udsatte Stilling lammede deres Handlekraft og afskar dem fra at deltage i det danske Folkeliv og Kulturarbejde, hvad der igen virkede uheldigt i national Henseende paa deres Naboer, Slægt og Venner, for hvem de ofte var som en Slags Gidsler.

Og fra omkr. Begyndelsen af Firserne blev Spørgsmaalet endnu mere indviklet, da det nu ikke alene drejede sig om Optanterne, men ogsaa om Optantbørnene, hvad der gjorde Sagen mere kompliceret. Optantbørnene var, saafremt de var født før den nye danske Statsborgerlov af 1898, ikke danske Statsborgere, da de var født udenfor dansk Statsomraade, og omvendt kunde de ikke blive tyske Statsborgere, da deres Forældre var danske. De var i Virkeligheden hjemløse. Den da-gældende danske Lov bestemte nemlig, at Statsborgerretten gives alene ved Fødsel indenfor Statsgrænsen, og tysk Lov, at Statsborgerretten er en Arv fra Forældre til Børn.

Det var et utaaleligt Forhold, der bød paa mange Muligheder for Rivninger mellem de to Folk. Optantspørgsmaalet var Sønderjydernes Achilleshæl. En stadig Kilde til Uro. For selv om Aabenraa Konventionen gav Optanterne Ret til at vende tilbage og tage Ophold i Hertugdømmerne, viste det sig hurtigt, at der skulde ske Brud paa Tro og Love. 1874 udvistes Gaardejer Melchertsen fra Als, som den første Optant, fordi han havde overværet Afsløringen af Frederik VII's Rytterstatue i København. Og fra da af var Optanternes Stilling retsløs. Administrationen betragtede dem simpelt hen som en Tamp, hvormed den virkningsfuldt kunde tugte Sønderjyder, som den ikke kunde ramme paa anden Maade, fordi de var preussiske Borgere og holdt deres politiske Virksomhed strengt indenfor Lovens Grænser.

Da Administrationen f. Eks. maatte opgive Højforræderisigtelsen imod H. P. Hanssen, blev hans ældre Broder, der som Optant var vendt tilbage og havde overtaget Slægtsgaarden Nørremølle, udvist, for, som der ikke blev lagt Skjul paa, derved at ramme H. P. Hanssens politiske Virksomhed. — Udvisningen blev dog i sidste Øjeblik taget tilbage, da Gustav Johannsen, uden om de lokale Myndigheder, henvendte sig direkte i Indenrigsministeriet i Berlin. Men Hensigten var tydelig nok.

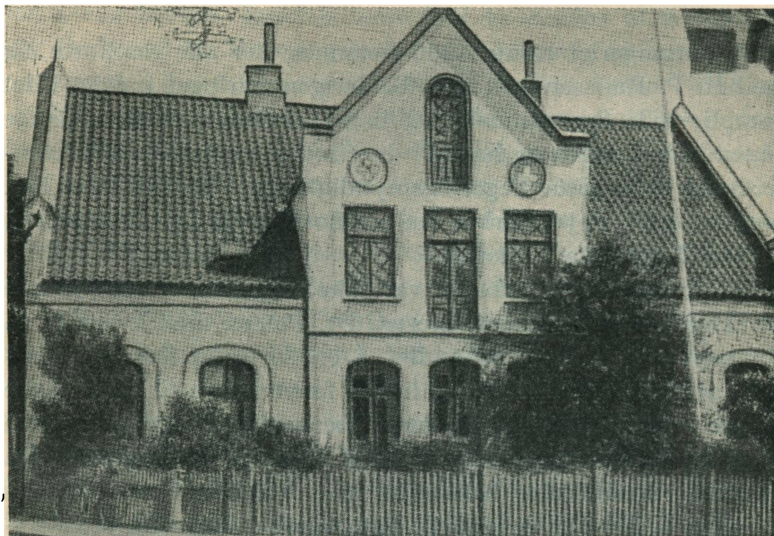
Allerede i 1889 skrev H. P. Hanssen en Afhandling om Optantsagen i »Sønderjydske Aarbøger«, og fra samme Tidsrum og indtil 1893 var han virksom for ved Naturalisation at skaffe Optanter og Optantbørn preussisk Borgerret. Det var et brydsomt Arbejde. For var man i Berlin imødekomme, rejstes der altid Modstand i de hjemlige tyske Kredse, Regerings- og Administrationskontorer, organiseret gennem »Den tyske Forening for Nordslesvig«, hvor Modstanden efterhaanden blev saa stærk, at Naturalisationen omkring 1893 fuldstændig ophørte. Da Regeringen i Berlin, under Pres fra Tyskerne i Hertugdømmerne, strammede Tøjlerne og afviste alle Naturalisationsbegøring, — og faa Aar efter udnævntes v. Köller til Overpræsident for Hertugdømmerne. Voldspolitikken var dermed sat i Højsædet.

En Vanskelighed var det ogsaa at faa Optanternes danske Undersaatsforhold ophævet i København. Den danske Administration arbejdede for langsomt. H. P. Hanssen klager gentagne Gange herover. Men noget blev der dog opnaaet. Han fortæller i et Brev til A. D. Jørgensen, 7. September 1902: »Vi har faaet ca. 5000 danske Undersaatte, en Fjerdedel af det samlede Antal, som vi har i Nordslesvig, naturaliserede.«

Størsteparten af Naturalisationsbegøringerne var gaaet gennem H. P. Hanssens Hænder, saa der var ingen, som havde større Kendskab til Optantspørgsmaalet, end han, — saavel den praktiske, administrative Side, som den juridiske, statsborgerlige.

Köllerpolitikken og en i Kongeriget voksende sønderjydske Interesse skabte mod Aarhundredets Slutning en stærk antitysk

Stemning, hvad man i tyske Regeringskredse ikke var uvidende om, men samtidig nærede man her en dyb Mistillid til Danmarks udenrigspolitiske Holdning. Aarsagen til det spændte Forhold var altsaa paa den ene Side v. Köllers Voldspolitik med bl. a. Udvisningen af omkr. 1000 Optanter, og paa den anden Side den af Ministeriet Estrup førte Udenrigspolitik.

H. P. Hanssens Hus i Aabenraa.

I danske Regeringskredse var man opmærksom paa det farefulde i denne Situation, og efter Estrups Fald søgte man gennem Hoffet at faa fjernet Misstemningen. Gentagne Besøg i Berlin af Medlemmer fra det danske Kongehus, der førte til den tyske Kejsers Besøg i København i April 1903 og Kong Christian IX's Genvisit i Berlin ved Juletid samme Aar, viser Bestræbelserne for ad den Vej at faa bedret Forholdene.

Men det stod begge Regeringer klart, at Vejen til Forsoning maatte gaa over Nordslesvig.

Forholdene udviklede sig imidlertid til Gunst for en heldig Løsning af Optantspørgsmaalet. Det politiske Systemskifte i Danmark skete samtidig med, at den tyske Regering erkendte

v. Köllers forfejlede Politik i Nordslesvig og lod ham falde. En mildere Kurs blev hurtig kendelig, selv om man endnu skulde igennem »Optantmageriet«, der begyndte i Foraaret 1901, hvor et betydelig Antal Personer, som i over en Menneskealder havde været preussiske Statsborgere — flere havde aftjent deres Værnepligt og deltaget i Krigen 1870-71 — pludselig af Landraaderne blev stemplet som Optanter og frataget deres Stemmeret.

Optantmageriet ramte 1200 Personer, der alle raadførte sig med H. P. Hanssen, saa han fik derigennem øget Indsigt i det komplicerede Spørgsmaal. Og han fremdrog gentagne Gange Sagen i Landdagen og havde i de samme Aar talrige Konferencer med de højeste Regeringsmyndigheder i Berlin, hvor han søgte at gøre Vejen farbar for en Løsning af Optantsagen og midlertidig opnaa Lettelser.

Det forberedende Arbejde var ikke forgæves. I 1902 kunde Direktøren i Indenrigsministeriet, Dr. Peters, med hvem H. P. Hanssen ofte havde forhandlet, i en fortrolig Samtale meddele, at Regeringen i Slesvig havde faaet Ordre til at give alle Mænd, som havde aftjent deres Værnepligt i den preussiske Hær, tysk Statsborgerret, samtidig med, at Andragender fra Optantbørnene skulde behandles med Velvilje.

Paa samme Tid arbejdede den danske Regering efter Systemskiftet videre for forbedret Statsvenskab til Tyskland, der kun vilde være muligt, naar Modsætningsforholdene i Nordslesvig fjernedes eller i det mindste dæmpedes. I den Anledning henvendte den danske Udenrigsminister Deuntzer sig med Dr. Aage Friis som Mellemand til H. P. Hanssen og lod forespørge, om den danske Regering kunde være de danske Sønderjyder til nogen Hjælp og Støtte i deres Kamp overfor Preussen.

I sit Svar henviste H. P. Hanssen til Optantspørgsmaalet.

Tysklands nye Rigskansler Bernhard v. Bülow, der tiltraadte sit Embede 1900, var Danmark venligsindet og stræbte i det Hele at bryde den farlige udenrigspolitiske Isolering Udviklingen eller den tidligere førte Politik havde paaført Tyskland.

Under disse for Danmark saare gunstige Forhold, der yderligere forbedredes, da Grev Raben-Levetzau, der stod i personligt Venskabsforhold til Rigskansler v. Bülow, i 1905 blev dansk Udenrigsminister, fik de to Regeringer Føling med hinanden. I Januar 1906 begyndte de direkte Forhandlinger om Optantspørgsmaalet mellem den danske og den tyske Regering. Og efter aarelang, møjsommelig Forhandling, hvor Gang paa Gang Berlins Imødekommenhed krydsedes af Uvilje og sejt Modstand fra Regeringskontorerne i Slesvig og Landraadskontorerne i Nordslesvig understøttet af »Den tyske Forening for Nordslesvig«, kunde Optantkonventionen endelig underskrives den 11. Januar 1907 og offentliggøres 20. Januar s. A.

Et stort Arbejde var dermed afsluttet, for selv om Traktaten ikke løste Optantspørgsmaalet til Bunds, var det væsentligste vundet. Det mærkedes paa Danskhedens Vækst og Trivsel i de efterfølgende Aar. »Hamburger Nachrichten« skrev da ogsaa: »Ved Traktaten er Tyskland givende og Udlandet (Danmark) modtagende. Man vil befri den danske Befolkning i Nordslesvig for Utryghed, men om det er ønskelig for den preussiske Stats Interesse er et andet Spørgsmaal.« — — — Det fremgaar heraf med al Tydelighed, hvorledes man fra tysk Side saa paa Traktaten. Og det tjener derfor H. P. Hanssen til Ære, at det under saa uhyre vanskelige Forhold lykkedes at naa et Resultat. Han havde fra Forhandlingernes Begyndelse haft Føling med begge Parter, da han gennem sit parlamentariske Arbejde, hvor han ikke havde indskrænket sig til alene at paatale Uret, men positivt arbejdede med ved Ordningen af Spørgsmaal, som ogsaa berørte nordslesvigske Forhold, havde skabt en Respekt om sin Person og sit Arbejde, der gjorde, at han ikke blot blev den danske Regerings Raadgiver, men ogsaa den tyske Regering søgte hans kyndige Bistand. Og i Løbet af faa Aar blev Hovedparten af de godt 12,000 Personer, som hidtil havde været hjemløse, og hvis Tal aarlig øgedes med omkr. 100, naturaliserede.

H. P. Hanssen oprettede et »Optantkontor«, som besvarede alle Forespørgsler vedrørende Optanttraktaten, gav Ansøgere

Raad og Vejledning, affattede Naturalisationsandragender o. l., alt uden Vederlag. Og allerede i 1903 skrev han i et Privatbrev: »Jeg tør sige uden Overdrivelse: Mit Arbejde i Optantsagen har været mere omfattende og byrdefuldt, end de fleste antager. Langsomt, men sikkert, har jeg oparbejdet Interessen for det baade i Berlin og i København og gravet det ind i Bevidstheden hos begge Rigers Statsmænd, at Spørgsmaalet maa løses.« Og han fortæller, da han engang overværede en Domsforhandling i en Optantsag: »Da Afgørelsen faldt, kunde jeg kun opfatte den som en skrigende Uret. Harmfuld forlod jeg Retsbygningen med knyttede Hænder og lovede mig selv ikke at slippe Optantsagen af Hænde, men sejt og udholdende at kæmpe videre for at skaffe Optanterne deres Ret.«

Han holdt sit Ord. I tyve Aar arbejdede han hermed. Og Optanttraktaten af 11. Januar 1907 var et af hans betydningsfuldste parlamentariske Resultater.

H .P. Hanssens Arbejdslykke i disse saa resultatrige Aar blev gentagne Gange formørket ved stærke Angreb og Mistæneliggørelse fra hans Folkefællers Kreds, der ikke viste ham den Tillid, han efter sit Arbejde havde Krav paa.

Det er nævnt, at baade ved hans Opstilling som Landdagsmand i 1896 og som Rigsdagsmand i 1906 stod der Gny om hans Navn og hans Standpunkt. Men det var kun Forpostfægtninger, senere tog disse indre Kampe Form af Mistæneliggørelse for ikke at sige Bagvaskelse. Der er Episoder i disse Aars indre Kampe, som alle nu helst saa slettet af Sønderjyllands Historie.

Begivenhederne og Tiden har tilfulde vist, at den Bekymring man fra enkelt Side nærede for, at H. P. Hanssens »Forhandlingspolitik« skulde tabe de fjernere Maal af Sigte for øjeblikkelige Fordele, kunde have været sparet.

Paa den anden Side var det naturligt, at en efter saa faste Linier ført Politik maatte fremkalde Brydninger, saa meget mere som Modsætningerne gennem tidligere Tidens indre Kampe havde skabt forskelligartet national-politisk Indstilling, næ-

ret af en Tvedeling, der bunder dybt i den sønderjydske Folkekarakter.

Det er derfor i og for sig ikke Brydningerne, som er forkastelige eller skadelige, de var naturlige og vidnede om Liv og Grokraft, men Formen, Maaden hvorpaa H. P. Hanssens Modstandere førte Angrebene frem, der mere var Mistænkeliggørelse end sund Opposition.

Blot et enkelt Eksempel.

Vi tager først en ligefrem Sladrehistorie, for at nævne Tingene ved deres rette Navn. Ved Breve blev der, vel sagtens for at nedsætte H. P. Hanssen i det offentlige Omdømme, udspreddt det Rygte, at hans Søn var »redet gennem Aabenraas Gader med preussisk Flag i Haanden og Pikkelhue paa.« — Af større Betydning var et Brev, som Redaktør A. Svensson, »Dybbøl-Posten«, skrev til Formanden for »Højres Arbejder- og Vælgerforening« i København, Kaptajn Schack, der førte en Bladpolemik med Dr. Aage Friis om Forholdene i Sønderjylland.

A. Svensson skrev bl. a. om Naturalisationen af Chr. og Niels Finnemann, som havde været en af de Optantsager, der havde vakt mest Opsigt, og for hvilken H. P. Hanssen havde gjort et stort Arbejde.

Det hedder i Brevet: . . . »Det danske Folk tror nu, at Finnemann er en lykkelig Mand. Det tager fejl. Han angrer nu, at han modtog Udvisningens Ophævelse som en Slags Naadegave, hvor han kunde kræve Ret. Men han lod sig ogsaa først overtale dertil efter flere Timers ihærdig Paavirkning af Dr. Friis og Rigsdagsmand H. P. Hanssen. Dette skete i Vamdrup. Saaledes staar Sagen. Og disse Ting maa De godt gøre Brug af i Deres Polemik.« . . .

Da C. Finnemann i en Afskrift blev bekendt med dette Brev, skrev han, efter at have gengivet Indholdet: »Ovenstaaende Paastand, hver enkelt for sig og den hele Fremstilling, erklærer jeg herved for Usandhed og Opspind uden det allermindste Grundlag. Det er uværdigt og skammeligt, at en dansk Nord-slesviger i sit Blad har antydnet og privat fremsat saadanne

Paastande, endog uden at have gjort det ringeste Forsøg paa først hos mig at forhøre sig om Sandheden.« . . . .

Denne kraftige og uomstødelige Erklæring fra Finnemann, som viste, at Sigtelsen imod H. P. Hanssen var aldeles grundløs, afholdt ikke Red. Svensson fra i »Dybbøl-Posten« at skrive: . . . »Jeg er ligesom tidligere overbevist om, at i Hovedsagen er min Fremstilling af Sagen rigtig. Ligeledes fastholder jeg Overbevisningen om, at den Maade, hvorpaa Finnemann-Sagen blev ordnet, ikke er vor Sag værdig.« . .

Som Kommentar til denne Form for Polemik, der var æreskædende Bagtalelse, skrev »Nationaltidende«: »Vi kunde tænke os en smukkere, for slet ikke at tale om nyttigere Opgave for et dansk Blad i Sønderborg end at saa Mistanke imod danske Mænd.« — Og Kloppenborg-Skrumsager udtalte paa et Vælgermøde i Haderslev: »Vi kan have forskellig Opfattelse af Politik, men vi bør ikke taale Mistænkeliggørelse blandt os. De Folk, der søger at underminere Hanssen, maatte hellere se selv at udrette noget til Gavn for vor Sag end genere ham i hans positive Arbejde.« — — Forsamlingen vedtog derefter følgende Resolution: »Cirka 400 danske Vælgere, forsamlet i Haderslev d. 15. September, misbilliger paa det skarpeste Red. Svenssons Færd og Mistænkeliggørelse overfor vor Rigsdagsmand og hans Arbejde.« — —

Til det øvrige kom, at Oppositionen stod og vilde staa uden parlamentarisk Ansvar. Baade ved Landdagsvalget i 1908 og til Rigsdagsvalget 1912 nægtede P. Grau, som Oppositionens Fører at modtage Valg. Han blev direkte opfordret dertil af H. P. Hanssen.

Det var altsaa en i dobbelt Forstand ansvarsløs Opposition, hvoraf »Den tyske Forening for Nordslesvig« og dens haandgangne Mænd gentagne Gange slog Mønt til direkte Skade for Danskheden og for et frugtbart parlamentarisk Arbejde i Berlin.

De nærmere Enkeltheder, Gangen i Oppositionen om man vil, er nærmere omtalt indtil H. P. Hanssens Valg til Rigsdagsmand i 1906. Derefter faldt Sindene noget til Ro, men det varede kun faa Maaneder.

I December 1906 indtraf en Krise i tysk Politik. Rigsdagen blev opløst og nyt Valg udskrevet til 25. Januar 1907.

Aarsagen til Regeringskrisen var en Efterbevilling paa 29 Mill. Mark. Pengene var anvendt til at kue et Oprør i en af de tyske Kolonier i Sydvestafrika. Det var altsaa Penge, som var brugt. Og af taktiske Grunde stemte H. P. Hanssen for Bevillingen. Han ønskede ikke, af Hensyn til den Politik Rigs-kansler v. Bülow havde ført overfor Nordslesvig og specielt

Helene og H. P. Hanssen paa en Bænk i „Højtoft“s Have.

hans Imødekommenhed under Forhandlingerne om Optantsagen, der var nær sin Afslutning, at vanskeliggøre Rigskanslerens Stilling eller medvirke til hans Fald. — Hvem der kom efter v. Bülow, vidste ingen, kun det, at i samme Øjeblik Magten og Ansvaret blev taget fra v. Bülow, var Tilsagnet om en forsonlig Politik i Nordslesvig og bindende Aftaler om Optanttraktaten ude af Kraft. Saa kunde der begyndes forfra.

Uden at vide, hvad der gik for sig bag Kulisserne, Optantforhandlingerne var ikke offentlige, og H. P. Hanssen var bundet ved Tavshedslofte, forstod det store Flertal af nordslesviske Vælgere, at deres Rigsdagsmand havde haft vægtige Grunde til at stemme, som han gjorde den 13. December. Men fra

de Kredse, der i Forvejen havde udvist Mistillid, haglede de urimeligste Angreb ned over H. P. Hanssen, fremført af »Flensborg Avis« og »Dybbøl-Posten«.

Vælgerforeningens Bestyrelse og Tilsynsraad genopstillede imidlertid enstemmigt H. P. Hanssen, efter at han mod Tavshedsløfte havde begrundet sin Afstemning overfor et Firemandsudvalg. Og han svarede paa alle Angrebene i en stor Tale, som han holdt paa sit første Vælgermøde i Sønderborg den 6. Januar 1907.

Han udtalte bl. a.:

— — »Er vi først saa vidt, at nordslesvigske Repræsentanter skal indhente Tilladelse hos enhver ung, politisk interesseret Mand i Nordslesvig, inden de afgiver deres Stemme for eller imod et Lovforslag i Berlin, siger jeg for mit Vedkommende Tak. Og det er der flere, der gør. — — —

— — Det har aldrig været, det er ikke, og skal aldrig blive Hovedsagen for mig, at bevare Folkegunsten for at hævde dem. Hovedsagen for mig har altid været, og vil fremdeles være, at bruge og udnytte dem i den nordslesvigske Befolknings, i den danske Sags Interesse. — —

— — Hvad min Stemmeafgivning den 13. December angaar, da maa den opfattes som et fast Led i en lang Kæde af Handlinger, der strækker sig tilbage til 1901 og som alle sigter mod samme Maal. Jeg frygter ikke for at indanke dette Arbejde for Historiens Dom. Fremtiden vil vise, at jeg ogsaa den 13. December har handlet saaledes, som det var min Pligt, hvis jeg vilde varetage den nordslesvigske Befolknings Interesser. Forstaar Nutiden ikke dette, appellerer jeg trygt til Fremtiden.« — — —

Det var klare og myndige Ord, som gav Svar paa Tiltale. De skarpe Ord laa ikke for H. P. Hanssen, men naar det skulde være, kunde han ogsaa bide fra sig.

Faa Uger efter Mødet i Sønderborg kunde Optanttraktaten offentliggøres, men hvorledes Oppositionen saa herpaa, er allerede nævnt. Der var ingen synderlig Glæde over det opnaaede Resultat. Og efter Valget den 25. Januar, hvor H. P. Hanssen genvalgtes med omtrent samme Stemmetal som i 1906, fort-

satte Oppositionen Diskussionen om »Protest-« eller »Forhandlingspolitik«, hvad der, med de lige opnaaede Resultater i Op-
tantraktaten, mildest talt saa mærkeligt ud, eller som H. P. Hanssen udtrykker sig i et Brev til Vælgerforeningens Sekretær: »Kun faa af de Mænd, der i den nyere Tid har trængt sig frem i vor Politik, forstaar at beregne deres Handlingers Rækkevidde. Deres Mangel paa Ansvarsfølelse er ligefrem beundringsværdig, hvis den ikke var saa sørgelig.« — —

Det var bidende Ord, men de tiltrængtes.

Paa samme Tid, som Tyskerne paa det stærkeste angreb og bekæmpede H. P. Hanssen, hvem de med Rette betragtede som deres farligste Modstander, og hans Landsmænd indenfor Oppositionen boltrede sig i lange, lidenskabelige Diskussioner, om han var tilstrækkelig og paalidelig dansksindet, stod han midt i et stort Arbejde for at afværge en Ulykke, som Offentligheden ikke havde nogen Anelse om, var ved at ramme Danmark.

I September 1907 havde han fra vel underrettet Side modtaget en fortrolig Meddelelse om, at der i den nye Rigsfor-
eningslov vilde blive optaget et Sprogforbud. Det var den tidligere omtalte og af Oppositionen saa haardt smædede Afstemning 13. December, der skaffede ham denne fortrolige og værdifulde Oplysning, som satte ham i Stand til at tage Affære overfor Sprogforbudet paa et Tidspunkt, hvor Offentligheden intet anede herom.

Den nye Lov frembød paa flere Omraader Lettelser og Lempelser, men § 7 paabød, at alle »*Forhandlinger paa offentlige Møder skal føres paa Tysk.*«

Ved et ihærdigt Arbejde og Udnyttelse af alle parlamentariske Hjælpemidler, Indsendelse af en Adresse underskrevet af 29,180 myndige Sønderjyder, lykkedes det H. P. Hanssen at mildne og afsvække Sprogforbudet, saa det aldrig kom til at gælde for Valgmøder, og ved en Tilføjelse i Loven skulde § 7 først træde i Kraft 20 Aar efter, altsaa i 1928, i Amter, hvor over 60 pCt. af Befolkningen talte et ikke-tysk Sprog, og endvidere, at det ved en ministeriel Anordning bestemtes, at Und-

tagelsen ogsaa skulde gælde for de dansktalende Distrikter af Tønder Amt.

Trods alle Anstrængelser lykkedes det ikke at ændre § 7, kun at mildne den, men, som H. P. Hanssen skrev: »I 20 Aar løber der meget Vand til Havs.« Og det er rigtigt. I 1928 havde Nordslesvig i 8 Aar været genforenet med Danmark.

Sprogforbudets Afsvækkelse var saaledes et andet af H. P. Hanssens betydningsfulde parlamentariske Resultater. Og gamle Gaardejer Nis Callesen havde Ret, naar han skrev: »H. P. Hanssen har søgt at være det danske Folk til Tjeneste, naar og hvor han kunde. Han har kæmpet, og han har lidt som faa andre, og han har opnaaet Resultater af sin Virksomhed, større end nogen anden af vore Repræsentanter.« — —

Det saa i 1908 ud til, at Sindene var ved at falde til Ro. Og Landdagsvalget viste betydelig Fremgang i Tallet af danske Valgmænd.

Julius Nielsen, som 1902-08 repræsenterede I Valgkreds, Haderslev Amt, havde tidligere under de stærke indre Brydninger meddelt, at han ikke ønskede Genvalg og fastholdt denne Beslutning. Og da H. P. Hanssen ligeledes fastholdt sin Beslutning om ikke længere end til Valgperioden Udløb at forene Rigsdagsmandatet med Sæde i Landdagen, skulde der vælges to nye Landdagsmænd.

H. P. Hanssen foreslog som sin Efterfølger Gaardejer P. Grau, Pøl, saaledes at begge Retninger indenfor sønderjydske Politik kunde blive repræsenterede. Men, som det er nævnt, P. Grau nægtede bestemt at modtage Valg, hvad der parlamentarisk set var urigtigt og uforsvarligt. Mange indre Brydninger vilde i de nærmest følgende Aar kunne været undgaaet, hvis P. Grau havde fulgt Vælgerforeningens enstemmige Opfordring og overtaget Landdagsmandatet og dermed det parlamentariske Ansvar for den Politik, han saa lidenskabeligt forfægtede og krævede ført i Berlin.

I sit Sted foreslog han til almindelig Overtænkelse Gaardejer Nis Chr. Nissen, Visby paa Als, der var H. P. Hanssens politiske Meningsfælle.

I Haderslev-Kredsen valgtes Gaardejer Kloppenborg-Skrumsager, Københoved.

Den tilsyneladende Ro var kun midlertidig, den skæbnesvangre Spaltning, de evindelige Skumlerier om »Tyskerkurs« o. l., der lød ved nær sagt enhver Lejlighed førte til, at H. P. Hanssen 22. Oktober 1910 meddelte Vælgerforeningens Bestyrelse og Tilsynsraad, at han ikke vilde lade sig genopstille ved det kommende Rigsdagsvalg. Han følte sig forpligtet til at sige Vælgerforeningen Besked i god Tid, saa der kunde findes en anden Kandidat, til der senest i 1912 skulde være Rigsdagsvalg. Og han mente, at Tiden var belejlig til at foretage et Personskifte, hvis et saadant var ønsket. Der vilde næppe i den nærmest kommende Tid komme særlige betydningsfulde Sager paa Dagsordenen. Optantsagen var bragt til Afslutning, Sprogforbudet afbødet, den mildere Kurs fra Regeringens Side var vel ved at ændres, men dog endnu ikke i nogen foruroligende Grad. Han kunde, som Forholdene laa, forsvare at trække sig tilbage.

Og den nordslesvigske Presses Holdning umuliggjorde sammen med Oppositionen et fortsat frugtbart parlamentarisk Arbejde i Berlin.

Mandatnedlæggelsen gav Genlyd viden om, saavel Nord som Syd for Kongeaaen, hvad der viste, hvilken Betydning, man tillagde H. P. Hanssen.

Den 30. Oktober 1910 holdt han i Sønderborg et Møde med sine Vælgere. Dér, hvor hans politiske Løbebane var begyndt, vilde han ogsaa afslutte.

Han gør i sin Tale Rede for hele sit parlamentariske Arbejde og henviser til, at tyske Blade af vidt forskellige politiske Afskygninger havde skrevet, at det ikke havde været resultatløst, saa det maatte være hævet over enhver Tvivl, naar selv Modstanderne indrømmer det, men tilføjede: »Hvis jeg havde mødt mere Forstaaelse herhjemme, hvis jeg ikke var bleven modarbejdet saa stærkt, hvis man havde taget større Hensyn til mine Henstillinger og undt mig Arbejdsro, kort sagt: Hvis man blot havde haft Tillid til mig, saa vilde vi kunne have opnaaet meget mere i dette Tidsrum.« Og han fortsætter, efter at have

dokumenteret, at der virkelig kunde have været opnaaet mere, hvis ikke hvert Skridt paa en meningsløs Maade var vanskeliggjort og havde givet den tyske Forenings fanatiske Agitation Vaaben i Hænde, »naar jeg ikke vil modtage Genvalg, er det først og fremmest, fordi jeg ikke længer kan glæde mig ved den Tillid, der er Forudsætningen for et frugtbart parlamentarisk Arbejde. Dette har især givet sig Udtryk i Pressens Holdning. Men dernæst staar jeg overfor en betænkelig Underhaandsagitation og, hvad der ikke mindst har fæstnet min Beslutning: overfor begyndende politiske Partiorganisationer indenfor den danske Befolkning. Det er i nyere Tid blevet Skik, at Kredse, som føler sig i Uoverensstemmelse med mig, afholder særlige Partimøder. — — Vi staar her overfor en begyndende Udvikling, som efter min Mening er overordentlig farlig. Afbrydes den ikke i Tide, vil vi snart staa overfor en skæbnesvanger Splittelse i den nordslesvigske Befolkning. — — De, som foretager de første Skridt ind paa denne Bane, paa-tager sig derfor et overordentlig tungt Ansvar. — —

Jeg begyndte min politiske Løbebane med det Samlingsarbejde, som Vælgerforeningens Oprettelse var. Ikke Splittelse, men Samling har altid været og er fremdeles mit Løsen. Min Tilbagetræden som Parlamentariker ønsker jeg opfattet som et Samlingssignal, som et alvorligt Forsøg paa at trænge Rivninger og Brydninger, der genopliver gamle Modsætninger, øder mange Kræfter og atter og atter hæmmer og forstyrrer vort Arbejde paa Tinge, tilbage indenfor rimelige Grænser. Min Tilbagetræden betegner endvidere et Forsøg paa at føre afvigende Meninger frem til Indflydelse under parlamentarisk Ansvar. Da Julius Nielsen for to Aar siden traadte tilbage paa Grund af Pressens Holdning, opfordrede vi begge saa indtrængende som muligt vore Kritikere til at overtage et Landdagsmandat. De vægrede sig desværre haardnakket derved. Mine Kritikere bør nu overtage Rigsdagsmandatet. Begge Retninger vil derefter være repræsenterede i Berlin. Mistilliden til de parlamentariske Repræsentanters Arbejde vil trænges tilbage og Splittelsen ophøre.«

Og faa Splittelsen bragt til Ophør, var for H. P. Hanssen

vigtigst af alt, idet han i den begyndende Partidannelse saa en langt større Fare, end alt, hvad Tyskerne kunde udpønsse.

Efter Mødet førtes en lang Avispolemik. H. P. Hanssen deltog ikke heri. Han havde sagt, hvad der skulde siges i sin stort anlagte Tale i Sønderborg, og rejste derefter til Berlin, hvor Aarets Rigsdagsarbejde endnu ikke var afsluttet.

Oppositionen afholdt flere Møder for at udpege en Kandidat, men alle frabad sig Æren. Der var ingen, som vilde overtage Mandatet og stille deres politiske Anskuelse under parlamentarisk Ansvar. Og den 19. November tilgik der Vælgerforeningen Meddelelse om, at de havde forsøgt at finde en Rigsdagskandidat, men »vort Forsøg har maattes opgives.«

De evnede ikke at løse den stillede Opgave.

Saa vel den kongerigske som den tyske Presse fulgte Sagen med stor Opmærksomhed.

»Kolding Folkeblad« skrev: »Vi har haft Lejlighed til at se, hvordan Medlemmer af Oppositionen imod ham arbejder privat, og deres Fremgangsmaade har harmet os dybt. Kun for ikke at glæde Tyskerne har vi ikke angrebet disse Folk offentligt. Oppositionen . . . ønskede ganske sikkert endnu en Tid at have alle Fordele ved at være i Opposition, særlig da den er i Minoritet. Nu har den Ansvar. Den skal stille en Mand, der kan fylde H. P. Hanssens Plads i Berlin. Om den har Manden turde være tvivlsomt, men vi maa jo haabe det.«

Oppositionen havde ikke Manden, for som »Fyns Stiftstidende« skrev: »En Fører som H. P. Hanssen findes ikke i Nordslesvig. . . . Hans Realpolitik har haft uvurderlig Betydning for Nordslesvigs Danskhed. For enhver Pris maa den fortsættes i Fremtiden og fortsættes af H. P. Hanssen selv.«

Saadan var Tonen overalt, — paa nær en enkelt Undtagelse.

Den tyske Presse i Hertugdømmerne lagde ikke Skjul paa sin Glæde over Spliden i den danske Lejr. Og efter, at Oppositionen havde erkendt sin Magtesløshed overfor den stillede Opgave skrev »Schleswigsche Grenzpost«: . . . »Hans Modstandere har med egen Mund maattet indrømme deres Afmagt. En større Opfejning kunde der ikke blive den saa haardt angrebne tildelt. Nu er hans Stilling fastere end nogensinde,

og han kan stille sine Betingelser, naar Mandatet paany tilbydes ham . . . Hans Modstandere har maattet indrømme, at han er uerstattelig.« . . .

Splittelsen følte af alle som en stor Ulykke for Danskheden, og da Oppositionen havde erklæret ikke at kunne stille en Kandidat og dermed erkendt sin Svaghed, følte den samtidig sit Ansvar, nu var der fra alle Sider Villighed til Forhandling for at naa til en lykkelig Afslutning paa Striden. Og den 6. December kunde et af Vælgerforeningen nedsat Nimandsudvalg offentliggøre følgende Indstilling:

»Under de Forhandlinger, som det af Vælgerforeningens Bestyrelse og Tilsynsraad nedsatte Udvalg har ført med Rigsdagsmand H. P. Hanssen, var der Enstemmighed om at fastslaa, at Kravet om Samling er en bydende Nødvendighed. Alle Parter var enige om at beklage det Omfang, som vore indre Uoverensstemmelser har faaet og at tilkendegive Viljen til at søge dem begrænset ved gensidig Imødekommenhed. Efter at Redaktionerne af de danske Blade derefter havde vedtaget en gensidig Overenskomst, og der af alle Parter var bleven udtalt Vilje til at undgaa Partidannelse, erklærede H. P. Hanssen sig efter enstemmig Opfordring villig til at modtage Genvalg.«

10. December traadte Vælgerforeningens Bestyrelse og Tilsynsraad sammen, og Bestyrelsen afsendte følgende Telegram til H. P. Hanssen, der opholdt sig i Berlin: »Tilsynsraadet har enstemmigt godkendt den af Udvalget truffne Overenskomst og overbringer vi Dem herved paa egne og Tilsynsraadets Vegne vor hjerteligste Lykønskning med Tak, fordi De atter vil modtage Valget.«

Overenskomsten mellem de danske Blade i Landsdelen, hvori de forpligtede sig til »efter Evne at forebygge Angreb paa vore store nationale Foreninger og Fællesforetagender«, gjaldt for fem Aar, og opstod der Meningsforskel om dens Overholdelse, skulde et af Vælgerforeningens Tilsynsraad nedsat Udvalg være Voldgiftsret.

Enhedsfronten var atter genoprettet. Samfølelsen havde sejret, hvad der betød et Brud med en Udvikling, der rum-

mede store Farer saavel for Sønderjylland som for Kongeriget. Og H. P. Hanssen stod som Samlingsmærke og Fører.

Rigsdagsvalget 1912 viste, at Enheden ikke blot havde sejret i det Ydre, men ogsaa indad.

De danske Vælgere rykkede frem i sluttede Rækker. Den Splittelse og Opløsning, som Tyskerne havde haabet paa, var lykkeligvis udeblevet. Valgdagen lærte, at marcherede Danskerne til Tider adskilt, saa havde de under de haarde Tidens Tryk lært at slaa samlet og lægge hele deres Styrke i Slaget.

Der blev afgivet ialt 17,306 danske Stemmer, som var en Stemmefremgang paa omtrent 2000 og et større dansk Stemmetal end ved noget tidligere Valg siden 1874.

Resultatet blev hilst med Glæde. Og ved Landdagsvalget Aaret efter gav Enheden og Fremgangen sig endnu større Udslag. Der valgtes 332 danske Valgmænd imod 286 i 1908, hvor der ogsaa havde været Fremgang, medens Tyskerne fik valgt 8 færre end i 1908.

Landdagsvalget blev da ogsaa med Rette betegnet som en Vending i Danskhedens Historie i Sønderjylland.

Ogsaa for H. P. Hanssens parlamentariske Arbejde betød den genoprettede Enhedsfront selvsagt overordenlig meget, udad som indad. Saa det lykkedes ham i Aarene indtil Verdenskrigen at gennemføre den Politik, han holdt for rigtig, »og hvis nærmeste Maal kort udtrykt var«, som han skriver, »at styrke den nationale Modstandskraft i Nordslesvig og bidrage til Sikring af Danmarks Neutralitet under en kommende Verdenskrig.« . . . Den, som han med sit vidtskuende Blik saa, maatte komme.

Af hans politiske Arbejde i disse Aar skal her blot nævnes, at han i Januar 1913 valgtes til Kredsmand (Amtraadsmedlem), hvor han ved sin Indtræden straks afslørede store Svindlerier, begaaet af en af Amtets ledende Mænd. Det var en Sag, som vakte betydelig Opsigt, og hvorfor han høstede megen Anerkendelse, særlig i den liberale tyske Presse.

Men af langt større Betydning var hans Indflydelse paa

den tyske Statsborgerlov af 1913, hvor han af Socialdemokraterne blev indvalgt i Udvalget, der havde Lovforslaget til Udarbejdelse. Og da Lovforslaget senere kom til Behandling i Rigsdagen, talte han med stor Kraft og Myndighed og under stigende Opmærksomhed til Forsvar, og, som det skulde vise sig, ikke forgæves, for de netop i de samme Dage af Myndighederne saa haardt forfulgte og ilde behandlede Hjemløse i Nordslesvig. Og han søgte at mobilisere den offentlige Mening i Tyskland til Kritik af de preussiske Myndigheders umenneskelige Forfølgelse af disse Hjemløse, som for Tvangspolitikken i alle dens Former. Og han kunde gøre det med Held, da han havde tilkæmpet sig en Position, saa han af de politiske Førere blev betragtet som Ligemand, hvad der fremgaar af, at han, som det er nævnt, men gentages her, af de Frisindede og Socialdemokraterne indvalgtes i Rigsdagens Finansudvalg. Saa han under Krigen, hvor Finansudvalget i lange Perioder var Mellemed mellem Regeringen og den folkevalgte Repræsentation, havde Lejlighed til paa nærmeste Hold at følge den tyske Regerings Politik i disse skæbnetunge Aar.

Men Tiden fra 1896 til 1914, der her er indfattet under »*Politisk Virksomhed*«, var for H. P. Hanssen mere end en lang, betydningsfuld parlamentarisk Arbejdsdag. Perioden omfattede tillige et uhyre Arbejde i Hjemlandet. Hans Arbejde var delt mellem Berlin og Nordslesvig.

Det væsentligste af dette Organisations- og Opbyggelsesarbejde i Hjemlandet er omtalt under »*Dagens Arbejde*«, saa der her blot skal tilføjes, at det nationale Værn yderligere forstærkedes med *Aarsmødet*, en nordslesvigsk Folkedag, der afholdtes hvert Aar fra 1902 paa forskellige Steder i Sommerens fagreste Tid og samlede Folk fra hele Landsdelen og varede i to Dage. Den første Dag afholdt de store nationale Foreninger Generalforsamlinger, og den sidste Dag sluttede med et politisk Møde, der med Aarene samlede stadig flere Tusinder, som lyttede til H. P. Hanssens manende og vækkende Ord.

Til Styrkelse af Samfølelsen havde Aarsmødet overordentlig stor Betydning.

Maaske der dog her ogsaa vil være Grund til nærmere at omtale Jordkampen, den farligste af alle.

Den begyndte før Aarhundredskiftet. I 1897 havde H. P. Hanssen paapeget Nødvendigheden af Forholdsregler, som kunde hæmme det tyske Opkøb, hvis Størrelse han statistisk efterviste. Det blev hans Venner i Kongeriget, med Skolebestyrer Niels Hjort og Magister H. V. Clausen i Spidsen, der traadte hjælpende til. De indsamlede ved den saakaldte »Oktoberforening« godt 600,000 Kr. til dette Formaal.

Men først i 1909 tog Jordkampen rigtig Fart med Oprettelsen af fire, med Statens Undersøttelse og af preussiske Embedsmænd ledede Orgainsationer, der havde til Opgave at opkøbe Jord for »at rejse en Vold af tyske Kolonister tværs over Nordslesvig«.

Denne Gang var Nordslesvigerne selv stærke nok til at møde Angrebet ved Oprettelse af den »Nordslesvigske Kreditforening«, der begyndte sin Virksomhed 1. Januar 1910. Men Planen hertil var for Aar tilbage skitseret af H. P. Hanssen.

De fire tyske Selskaber maatte forøvrigt hurtigt indstille deres Virksomhed paa Grund af ukyndig eller bedragerisk Ledelse. Tre af de fire Selskabers ledende Mænd idømtes t. Eks. Fængselsstraf og Ærestab, en unddrog sig Straf ved Flugt, og en udnævntes til Bestyrer af en Idiotanstalt!

Det farligste Angreb paa Jorden kom i 1913, da Lovgivningsmagten greb ind med Undtagelsesloven om »Ejendomsbefæstelse«, den saakaldte Bindelov, til »Styrkelse af Tyskheden i nogle Landsdele«, d. v. s. »de nationalt truede Dele af Provinserne i Østpreussen, Pommern, Schlesien og Slesvig-Holsten«. Og samtidig med Lovens Vedtagelse bevilgede Landdagen 100 Millioner Mark til Fremme af Formaalet.

Svaret herpaa blev fra dansk Side »Landeværnet«, der paa H. P. Hanssens Initiativ blev stiftet samme Aar, og for hvilket han var Formand. Det havde til Opgave at »bevare den nordslesvigske Jord som fri Jord i fri Mands Haand«. »Landevær-

net« var et Hovedfort i Jordkampens Forsvarslinie, men det blev flankeret af over 80 »Sogneværn«. Saa Jordkampen, selv om den fra tysk Side understøttedes af Lovgivningsmagten og med Millionbeløb, førtes under H. P. Hanssens Førerskab med stigende Held. Der erobredes flere Ejendomme og mere

H. P. Hanssens blomstersmykkede Kiste paa Græsplænen foran hans Sommerbolig „Højtoft“.

Jord fra Tyskerne end omvendt. Og da den tyske Agitation som et Led i Jordkampen forsøgte at spærre dansksindede Landmænd Adgangen til at faa Laan i Kreditforeningen i Kiel, rejste allerede laanhavende Danskere i 1914 i Flok og Følge til Kreditforeningens Generalforsmaling i Kiel og besatte ved deres Stemmers Tal alle de til Tilsynsraadet ledigværende Pladser.

Danskerne havde takket være deres faste Organisation og gode Sammenhold, ved »Stormen paa Kiel«, slaet Fjenden i han egen Borg.

Virkningerne heraf mærkedes ved øget Kampmod og en stærk Vækst i det nationale saavel som i det kulturelle Arbejde, der, efter at have overstaaet Köllerpolitikens »Skærsild«, og Optanttraktaten havde aflivet Danskhedens værste Fjende: *Afhængighedsfølelsen*, uddybedes og udvidedes. De gamle allerede bestaaende Organisationer styrkedes og nye, som *Jernfondet*, et Reservefond for de nationale Foreninger, Nordslesvigsk Kunst- og Haandværkerforening, Arbejdersekretariat, social-politisk Kursus o. l., kom til. Ungdommen besøgte i stigende Tal Skoler i Kongeriget. Den danske Presse havde øget Udbredelse. Dansk Foretagsomhed indenfor Haandværk og Industri viste sig ved Start af Fabriker, Oprettelse af Pengeinstitutter, Fremgang indenfor Handelsstanden og Erhvervslevet. Kort sagt: der var en rig Udvikling, en aandelig Avle-kraft som ingensinde før i Sønderjylland siden 1864.

De 50 Aar under Fremmedherredømmet havde ikke kuet Danskheden. Tværtimod. Med ukuelig Kraft, men under haard og strid Modvind, var Nationalitetskampen ført over en bred Front, saa Nordslesvig baade paa den ene og den anden Maade var saneret og Danskheden i Fremrykning mod Syd for at støtte nødstedte og svagere Landsmænd. Mange Kræfter havde været i Bevægelse. Virksomst havde Ungdommen, opdraget under H. P. Hanssens Førerskab, brændende i Aanden, med Begejstring grebet ind i denne Kamp, saa Nordslesvig nu var mere dansk end nogensinde. Man kunde med Tryghed se Fremtiden i Møde.

Og Maalet, der var naaet, Sejren, der var vundet, var Frugten af et aarlangt og paa langt Sigt anlagt Arbejde, der i første Linie skyldtes Sejrens Organisator H. P. Hanssen. Han havde enten taget Initiativet eller paa Forberedelsens Stadium prøvende og raadgivende haft Føling med saa at sige alt, hvad der var udrettet. Han stod i sit Folk som den modige og raadsnare Fører, hvis Myndighed med Rette kunde kræve Lydighed. Og den Trang til Overblik og Samling, der var en af hans Væsens Egenskaber, lod ham altid i Tide se, hvor nye Opgaver forelaa, og umættelig Handlekraft forenet med

Raadsnarhed, der var en anden af hans Adkomstbetingelser til Førerstillingen, lod ham ofte finde den lykkelige Vej til deres Løsning.

I hans Haand samlede Traadene.

Fra tysk Side saa man med megen Bitterhed paa den vil-lende, kampberedt mod Syd fremrykkende Danskhed. Og der fulgte en Skærpelse af Tvangsregimentet, saa man i Maane-derne før Verdenskrigen med Rette kunde tale om en ny Köllerpolitik. Den af v. Bülow med Optanttraktaten i 1907 indledede mildere Kurs var forlængst forladt. Den tyske Forening og de lokale Myndigheder havde fremtunget en Kurs-ændring.

Der forekom Udvisninger, som vakte den største Opsigt. Fru Andrea Franks udvistes, da hun vilde tale om »Sømands-missionen i Indien«. Th. Stauning, da han efter Indbydelse kom til Flensborg for at holde et Foredrag. Herold blev for-budt at give en Koncert, Peter Cornelius at synge ved en Kirke-koncert i Haderslev. Roald Amundsen maatte ikke tale i Flensborg, hvad der vakte pinlig Opmærksomhed over hele Norden og ud over Europa. 144 Sange i den »Blaa Sangbog« blev stemplet som »ophidsende og fornærmelige i national Henseende«. Et Dampskib fra Horsens maatte ikke afhente en Ungdomsforening i Sønderborg. Et Selskab fra Fredericia ikke landsættes i Sønderborg By eller Amt og ikke synge dan-ske Sange i Farvandene omkring Als! Et dansk Gymnastik-hold paa Hjemrejse fra Paris, hvor det havde vundet 1. Pri-sen, skulde inden 1 Time være ude af Aabenraa By og ude af Landet inden 12 Timer. . . . Altsammen for at afskære »de genstridige Sønderjyder« Forbindelsen nordpaa.

Fængselsdørene stod vidt aabne for Nordslesvigs danske Journalister og Redaktører. Ungdomsforeningerne lystes i Band, Gymnastikforeningerne forfulgtes, Foredragsforeningerne hæmmedes og hindredes i deres Virksomhed. En Gendarm posteret ved hvert Forsamlingshus, den tyske Forenings Ideal, var ved at blive en Virkelighed.

Loven om Tvangsefterskoler for den mandlige Ungdom til det fyldte 18. Aar vedtoges og traadte i Kraft i Efteraaret 1913, — for at modvirke den danske Folkehøjskoles stigende Betydning for Nordslesvigs Unge.

Til alt dette kom larmende og brovtende tyske Sejrs-Mindefester i 50-Aaret for Hertugdømmernes »Løsrivelse« fra Danmark.

Prins Heinrich formede det mægtigt svulmende Tysklands Parole i Ordene: »Hvad den tyske Ørn har slaaet sin Klo i, giver den aldrig fra sig igen«. . . .

Saadan var Forholdene, paa den ene Side: Fremgang og Sejrsvilje, paa den anden: Voldspolitik og larmende Mindefester, da H. P. Hanssen kaldte til Aarsmøde i Haderslev. 10,000 samledes om hans Talerstol, hvor han, der aldrig gav op, aldrig bøjede af, selv ikke for det tilsyneladende umulige, vidnede, saa Tilhørerne lyttede, og det hørtes over hele Norden og langt ned i Tyskland, at Modstanderen vel havde den udvortes, fysiske Magt, men »bag os staar stærke Aandsmagter«. Og Kraften, Styrken til at kæmpe skulde søges i alt, hvad der havde med Aand at gøre.

Saaledes talte denne Realiteternes Mand, der dog først og fremmest var det lyriske Livssyns Mand, naar han udtalte: Det maa en Gang i Tiden, »naar der atter oprinder en ny Morgenrøde over Sønderjylland, kunne siges om Nordslesvigerne: De var stærke, for der stod Aandsmagter bag dem«.

Her er vi ved Kilden, Kraftcentret til H. P. Hanssens og Sønderjydernes uovervindelige Styrke.

I store, brede Billeder skildrer han Fortidens og Nutidens Kampe, profetisk aner han Fremtiden:

. . . . »Den historiske Udvikling viser Dag for Dag tydeligere, at de undertrykte Nationaliteter ikke gaar til Grunde, men at de lever og trives, at deres Folkeliv styrkes og højnes under Tvangsregimentet. Men en Politik, som ikke blot er skrigende uretfærdig og moralsk forkastelig, men ogsaa resultatløs, kan ikke opretholdes i Længden. Derfor er Voldspolitikens Bankerot uundgaelig.« . . .

Han skildrer Landet og Stammen. Det lød som en Fanfare, en Sejrhymne:

.... »Vi er en ældgammel, men endnu sund og livskraftig Folkestamme. Vi har mer end tusindaarig Odelsret her, hvor vore Fædres Ben hviler i brune Kæmpehøje, og hvor vi bor og bygger. Og som vor Kamp imod Stormfloden sydfra gaar langt tilbage i Tiden, saaledes vil den ogsaa strække sig langt ud i Fremtiden, thi vi har Liv til Sag og Kraft til Kamp. Vi har Virkelyst og Virketrang. Vi har Varme og Begejstring. Vi har Tro paa vor Folkestammes Fremtid.« ....

Og Slutningsordene — et Vers af Hostrup — hin sollyse Sommerdag i 1914 greb Tilhørerne dybt, gav dem Trøst og Haab, ildnede deres Mod og gav Svar paa Tyskernes brovtende Sejrsfester og Prins Heinrichs Parole:

*Du kan vel kro Dig af Døgnets Kaar,
af Sejren, de har Dig skabt;
men Du fører en Kamp imod tusind Aar,
og i den har Du visselig tabt!*

I VERDENSKRIGENS RAGNAROK

To Uger efter Aarsmødet i Haderslev knaldede Revolver-skuddene i Sarajevo. Fem Uger senere var Krigen en Kendsgerning. Den varede i fire Aar og fire Maaneder.

Mørketiden sænkede sig over Sønderjylland, hvis Sønner stred og blødte fjernt fra Hjemstavn for en fremmed Sag. Haard, umenneskelig haard, var denne Prøvelsens Tid. Alt politisk og nationalt Arbejde i Nordslesvig blev lammet. Landsdelens øverste Embedsmand var nu den kommanderende General i Altona.

Grundlovens Paragraffer vedrørende Forenings- og Forsamlingsret, Pressefrihed og Boligens Ukrænkelighed var dermed ophævet.

Faa Timer efter var H. P. Hanssen fængslet. Og i de følgende Dage fængsledes over 300 fremtrædende Nordslesvigere. Udgivelsen af de danske Blade i Landsdelen blev forbudt.

Det var en tung Tid. Den tungeste i Sønderjyllands Historie.

Dagen efter sin Fængsling fik H. P. Hanssen Telegram fra Rigspræsidenten om Rigsdagens Indkaldelse. Telegrammet blev bragt ham i Fængslet, og mod at underskrive en Erklæring blev han løsladt. Han rejste straks til Berlin, og derfra, ved direkte Henvendelse i Indenrigsministeriet, skaffede han sine 300 fængslede Folkefæller fri og fik Forbudet mod de danske Aviser ophævet. Men det varede fire Maaneder, inden det lykkedes at faa de sidste løsladt.

Et mægtigt Arbejde hobede sig op, dels i Aabenraa og dels i Berlin.

I Efteraaret 1915 begyndte Myndighederne at indkalde de Hjemløse til Krigstjenesten, men da flere af dem havde af-tjent deres Værnepligt i Danmark, greb H. P. Hanssen ind. Ved Henvendelse i det tyske Indenrigsministerium fik han udvirket, at der optoges en Forhandling mellem den tyske og danske Regering om dette Spørgsmaal, som resulterede i, at Danmark i Maj 1916 ændrede sin Statsborgerlov, hvorved nogle Hundrede Hjemløse, takket være H. P. Hanssens Arbejde, blev reddet ud af Krigens Ragnarok.

Krigens tunge Tider skred langsomt. Død og Sorg, Nød og Fortvivlelse fulgte i dens Spor. Intet Hjem, ingen Familie blev sparet. 30,000 unge Sønderjyder indkaldtes til aktiv Felt-tjeneste, til Krigens Helvede.

Og paa samme Tid gjaldt Undtagelseslovene mere end no-gensinde for Nordlesvig. Sprogundertrykkelsen blev yder-ligere skærpet, Censuren jernhaard. Sønderjydske Soldater maatte ikke skrive paa Dansk til deres Hjem, ikke tale Dansk indbyrdes og blev ofte nægtet Orlov paa Grund af deres dan-ske Sindelag.

I Hjemlandet var Forholdene tilsvarende. Angiveri og Chi-kanerier mod Danske var værre end tidligere, Klagerne her-over mangfoldige, Stemningen overordentlig bitter. Paa Or-lovsansøgninger fra Fronten skrev lokale Myndigheder regel-mæssigt Notitser om det politiske Sindelag.

Og naar H. P. Hanssen var hjemme i Aabenraa, blev han

derfor bestormet af Folk fra alle Egne af Sønderjylland, som i deres Nød søgte Raad og Bistand. Alle vidste, at kun ved direkte Henvendelse i Berlin kunde det ønskede Resultat opnaas. »Spørg Hans Peter«, det Raad er givet til og fulgt af utallige ogsaa i disse Aar, hvor skæbnetunge personlige Afgørelser skulde træffes.

I Dagbøgerne »Fra Krigstiden« hedder det saaledes for den 9. November 1917:

.... »Først mødte Skomager Worners Kone: Sønnen blev borte i Flandern for 4 Uger siden og staar i Tabslisterne opført som savnet. Klager sin Nød, trænger til Understøttelse. H. J. Efsen, Kassø, søger om Hjælp til et gammelt dansk Guldbrudepar. Derpaa Fru Ingemann-Schmidt fra Tiset og Sørensen fra Østerlindet. Fru Ingemann-Schmidt har siddet arresteret i Rødding Arrest i 13 Dage, sigtet for at have hjulpet sin Mand over Grænsen. Han er rømt, da han var hjemme paa Orlov. I Forvejen havde han siddet fængslet i 4 Maaneder i Fjor, fordi han i Arnum Kro havde sagt, at Italien havde erklæret Østrig Krig, nogle Dage før det virkelig var Tilfældet. Fru Schmidt var forskræmt, maatte raades og trøstes. Gendarmen var optraadt meget brutalt imod hende. Han havde bl. a. sagt, at hun kunde overgive sit Barn til Fattigvæsenet, og at hun i Grunden burde trækkes i et Reb til Rødding. .... Saa kom Enke Cathrine Riis fra Kristiansfeld. Hun havde mistet sin Mand og 4 Børn af Tuberkulose og maatte tjene sit Brød med sine Hænders Arbejde. Sønnen, Morten Riis, som skulde ernære hende, sidder i Centrafængslet i Neumünster, idømt 2 Aars Fængsel, fordi han har hjulpet to Soldater over Grænsen ved Kristiansfeld. Nu ængstes hun for, at han kan faa Brystsyege i Fængslet. Maa hjælpes. Senere kom Fru Frahm, Aabenraa. Hun havde faaet Afslag i anden Instans paa en Ansøgning om at faa Pas til Danmark for at besøge sin Søster i Aarhus. Der foreligger Lægeattest for, at Søsteren, Fru Nommesen, er syg (nervesvækket, blind paa højre Øje og meget svækket Syn paa venstre), hvorfor hun trænger til Pleje. Fru Nommesens eneste Søn er faldet paa Østfronten, men desuagtet har Regeringspræsidenten afslaaet

Fru Frahms Ansøgning. Jeg affattede en Besværing til Overpræsidenten. Fru Frahm kom fra Adserballeskov, hvor hun i nogle Dage havde besøgt Gaardejer Blads, en særlig haardt ramt Familie. Af Blads Sønner er en, den haabefulde Landbrugskandidat Blad, falden, en anden blev sindssyg ved Fronten og er senere død paa Sindssygeanstalten i Slesvig. En tredje Søn har været haardt saaret og faaet et Stykke taget af Skulderen. Han er nu hjemme. En Svigersøn er falden; der er Sørgegudstjeneste over ham i Morgen; men Blads ældste Søn, som ligger paa Sild, kan ikke faa Orlov hjem, fordi han er dansk!

Derefter var Fru Wolff hos mig. Hendes Svigersøn, Hollensen, som har ligget 3 Aar ved Fronten og været baade syg og saaret, kunde ikke faa Orlov hjem for at deltage i en nær Paarørendes Jordefærd. Han kunde ikke faa Orlov længere end til Flensborg, fordi han var dansk.« . . .

Og i Dagbogen tilføjes: »Saadan er en Formiddags Billed, og saadanne Billeder oprulles i denne Tid for mig hver Dag.«

Hvor han kunde, hjalp han. Med aldrig svigtende Trofasthed og Energi tog han sig af alle disse forskellige Sager og opnaaede ofte ved sine gode Forbindelser i Berlin at bringe den ønskede Hjælp. Og ingensinde vil det glemmes, hvor han i disse Nødens Aar var til Trøst for mange, til Lise for dem, der led.

Opgaverne var utallige. Ogsaa fra tysk Side søgte man hans Bistand. I Sommeren 1918 fik han f. Eks. en lang Skrivelse fra tyske Soldater paa Østfronten, der antagelig havde faaet hans Adresse af danske Sønderjyder, med indtrængende Anmodning om at tage sig af deres Klage, som gik ud paa, at unge Officerer mishandlede Mandskabet og Civilbefolkningen. Unge Piger blev spærret inde eller pryglet halvt ihjel, naar de ikke vilde være dem til Vilje. Fødevarer og Materiale, der tilhørte Militæret, blev solgt, og Pengene gik i Officerernes Lommer. »Tilstanden er saadan,« slutter Soldaterne, »at vi spørger hinanden: Optræder vi ikke værre end Banditter.« . . .

H. P. Hanssen overgav Klagematerialet til den socialdemokratiske Fraktion, som foranledigede en Undersøgelse iværksat.

Krigen gik sin Gang.

Ernæringsforholdene var fortvivlede, særlig i Hungeraaret 1917. Tidligere velstillede Familier i Byerne tiggede paa Landet Korn, som kogtes i Vand, for at opretholde Livet.

Alt var i Forfald, ogsaa Moral og Sædelighed. »Det er meget svært at være ærlig i denne Tid,« sagde Præsten i Bevtoft. Fra Fronterne forplantede Kønssygdommene sig ind i Familierne, navnlig i Storbyerne, hvor tillige Lungetuberkulosen bredte sig forfærdeligt, især blandt Børnene.

Hærgende Farsot fulgte i Krigen Spor. De sjælelige som de legemlige Lidelser var ubeskrivelige. Døden gik sin Sejrs-gang over Landet. Et enkelt nordslesvigsk Sogn havde 188 faldne, og Invalidernes og de Lemlæstedes Tal var endnu større.

Men to Slægtleds Længsel og Haab gjorde Sønderjyderne modige og frimodige midt i Kampen. De kunde bøjes, men ikke knækkes, selv om de maatte prøve Angst og Sorg, Trængsel og Tab, som ingen fatter.

Haabet levede i alles Hjerter. Og med den Aarvaagenhed, der var et Kendingsmærke for H. P. Hanssen, havde han allerede i 1915 samlet Tillidsmændene omkring i Nordslesvig til hemmelige Møder, hvor Stillingen blev drøftet, og Sammenholdet styrket.

Som Medlem af Finansudvalget fulgte han de politiske Begivenheder og vidste nøje, hvordan Krigen og Forholdene udviklede sig. Og den 22. December 1917 samlede han i sit Hjem i Aabenraa Bestyrelserne for de store nationale Foreninger, hvor det vedtoges i al Stilhed at reorganisere Foreningerne. 2. Januar 1918 afholdtes et nyt Møde og 12. Oktober et tredie, hvor H. P. Hanssen mod Tavshedslofte redegjorde for, hvad han som Finansudvalgsmedlem vidste om Tysklands i Virkeligheden fortvivlede Stilling. Og han stillede Forslag om Indsamling af et Kampfond paa 100,000 Mark, Oprettelse af fast Kurertjeneste mellem Parlamentarikerne i Berlin og Nordslesvigerne, for at undgaa Postvæsenet og Censuren, og Oprettelse af faste Efterretningsstationer i alle Nordslesvigs Byer, hvor Tillidsmændene skulde møde hver Man-

dag for at modtage og afsende Meddelelser om Forholdenes Udvikling. Endvidere skulde der indsamles Materiale med Henblik paa en Nyordning af Nordslesvigs nationale Forhold, Forberedelse af Indgivelse af Adresser og Afsendelse af Deputationer, saa der kunde handles hurtigt, hvis Forholdene krævede det.

Smaa Børn strøer Blomster paa den Vej ad hvilken
H. P. Hanssen for sidste Gang skulde føres.

I Løbet af tre Dage indsamledes et Fond paa 330,000 Mark, og de øvrige Forslag blev ligeledes realiserede.

Fra sin ensomme Post i Berlin, hvor H. P. Hanssen havde staaet i mange Aar, saa han alt det smuldre bort, der gennem Aarene havde brovnet med dets Storhed, Magt og Vælde.

Præsident Wilson havde fremsat sit Fredsprogram, som Tyskland principielt tiltraadte. Og den 23. Oktober 1918, da Revolutionen truede fra Østersøen til Alperne og Tysklands Hære mere flygtede end veg, stod Hans Peter Hanssen i den tyske Rigsdag og krævede som sit Folks Repræsentant Nordslesvig genforenet med Danmark i Henhold til Pragfredens

§ 5. Den, han aldrig talte om, men altid tænkte paa og havde arbejdet for i 22 Aar.

Det var den sidste Tale, danske Repræsentanter kom til at holde i Tysklands lovgivende Forsamlinger. Den 6. November begyndte Revolutionen i Kiel. Den 9. flygtede Kejseren til Holland. Den 11. blev der sluttet Vaabenstilstand. Tysklands Sammenbrud var en Kendsgerning.

Som Svar paa H. P. Hanssens Tale i Rigsdagen bestred den tyske Udenrigsminister, Dr. Solf, Dagen efter, at der fra dansk Side ikke kunde gøres nogen formel juridisk Ret gældende i Henhold til Pragfredens § 5, men i sit historiske Brev af 14. November meddeler Dr. Solf H. P. Hanssen Tysklands officielle Godkendelse af, »at ogsaa det nordslesvigske Spørgsmaal i Henhold til Præsident Wilsons Fredsprogram bør løses paa Grundlag af den paagældende Befolknings Selvbestemmelsesret«.

En ny Tid var ved at fødes, Retfærdstanken ved at sejre.

Under H. P. Hanssens Førerskab var Sønderjyderne naaet frem til den Dag, da Genforeningen kunde øjnes.

DA NORDSLESVIG KOM HJEM TIL DANMARK.

Kun hvad Mænd vandt ved Ret uden
Sværd og Blod,
Det skal leve som et Solskin over Tidens
Flod.

Marcus Lauesen.

Den 17. November 1918 stævnedes Folk fra alle Egne af Sønderjylland til »Folkehjem«, Sprogforeningens og Danskhedens faste Borg i Aabenraa.

De vilde af Hans Peters egen Mund høre, at nu kom de hjem, hjem til Danmark.

Mænd og Kvinder, Gamle og Unge, Folk, som havde oplevet Nederlagets Smerte i 1864, og Slægtledet, der var vokset op under Fremmedherredømmet, stod samlet i Tusindtal og hørte med Undren og inderlig Glæde H. P. Hanssen frit og aabent udtale, »hvad knap vi turde hviske om i Krogen mellem Ven-

ner«: »Nu lysner det i Øst. Morgenrøden er ved at bryde frem. En lysere og lykkeligere Tid vil snart oprinde!« . . . .

Kvinder hulkede højt, stærke Mænd græd. De var under Følelsernes mægtige Vælde, som H. P. Hanssen iklædte Ordene:

*Alt, hvad Fædrene har kæmpet,
Mødrene har grædt,
har den Herre stille lempet,
saa vi vandt vor Ret.*

Da naaede han det højeste, der kan times en national Fører, en Folkets Tjener: Paa inderlig Vis at udløse sit Folks inderste Tanker og Følelser, dets Længsler og Haab.

Og paa samme Tid, Folket stod samlet om deres Fører, vandrede Tusinder og atter Tusinder af Sønderjyllands trætte Søner bort fra Europas Slagmarker. 30,000 var draget ud, over 6000 kom aldrig tilbage. . . . .

Men de, der havde overlevet Krigens Helvede, vilde ogsaa hjem, som den nordslesvigske Soldat sagde, der under Tilbage-toget saa H. P. Hanssen paa Berlins Gade og straks brød ud fra sit Kompagni og raabte: »Hans Peter, Hans Peter! No gær æ hjem!«

Det sang i alles Sjæle, Ordene var paa alles Læber: Vi vil hjem, hjem til Danmark!

Ventetiden blev lang og den indre Grænsestrid bitter.

Den danske Rigsdags Medlemmer vedtog enstemmigt i et fortroligt Møde 23. Oktober — samme Dag som H. P. Hanssen fremsatte Genforeningskravet i den tyske Rigsdag — at Folkenes Selvbestemmelsesret var i Overensstemmelse »med det danske Folks Ønsker, Følelser og Interesser.«

Og ved det nævnte Møde paa »Folkehjem«, 17. November, vedtog Vælgerforeningens Bestyrelse og Tilsynsraad med alle Stemmer mod to, at »Befolkningen ved at stemme Ja eller Nej tilkendegiver, om den vil genforenes med Danmark.« Dette gjaldt for Nordslesvig som en Helhed. I Mellemslesvig skulde Afstemningen: Ja eller Nej gælde for hvert enkelt Sogn og By for sig, saa Selvbestemmelsesretten og Sindelagets

Grænse derved kunde drages saa retfærdigt, som det var muligt.

Den 21. November overrakte H. P. Hanssen den danske Gesandt i Berlin Vælgerforeningens Resolution med Anmodning om, at den danske Regering vilde foretage de Skridt, der var nødvendige, for at Sønderjyderne kunde faa deres Ret anerkendt under de kommende Fredsforhandlinger.

Det sønderjydske Spørgsmaal var dermed lagt i Fredskonferencens Haand.

Forhandlingerne var mange og langvarige. 7. Maj 1919 blev Fredstraktaten offentliggjort, men traadte først i Kraft 10. Januar 1920. Og den længe ventede Afstemning i Sønderjylland kunde fastsættes til henholdsvis 10. Februar i I Zone, Nordslesvig, og i II Zone, Mellemslesvig, 14. Marts 1920.

Saaledes forløb i Korthed det diplomatiske Genforeningsarbejde, tilrettelagt med fast og myndig Haand af H. P. Hanssen, der nu havde naaet det, han havde sat sit Liv ind paa. Og han, som Dr. Moltesen sagde i sin Radio-Mindetale, der var saa stærk bundet til Slægten og til Jorden, til Historien og dermed til den gamle danske Sydgrænse, havde tidligt gjort op med, at det var Folket og Sindelaget, der saa vidt muligt maatte sætte Grænsen mod Syd. . . . Og vide Udsyn havde fra første Færd præget hans Politik, saa han ved Siden af at forstaa Nuets, Øjeblikkets Krav, saa Spørgsmaalene i større Sammenhæng. Saaledes ogsaa med Grænsespørgsmaalet. Det skulde og kunde ikke løses ved Udnyttelsen af øjeblikkelige, d. v. s. tilfældige Magtkonstellationer i Europa, men med længere Udsyn, med Fremtiden for Øje. Og han vilde ikke tvinge en tysksindet, flertallig Befolkning ind under dansk Styre.

Men det var der adskillige i Genforeningens stormfulde Tid, der ikke forstod.

H. P. Hanssens politiske Modstandere, der krampagtig havde fastholdt Pragfredens § 5, handlede i Afgørelsens Stund imod dens Idé og Aand.

Nogle krævede Flensborg med til Danmark uanset Af-

stemningsresultatet, andre holdt paa Danevirke-Grænsen og enkelte arbejdede for Ejder-Grænsen.

Naar der i et saa stort Spørgsmaal opstaar Uenighed, maatte Kampen naturlig blive haard, da Stridens Genstand gjaldt Fremtiden. Men det var ikke nogen ridderlig Kamp. Der arbejdedes bag Kulisserne og brugtes urimelige og uværdige Vaaben mod H. P. Hanssen, ofte af Folk, der næppe vidste, hvad de talte om. Paa en Mindesten i Nørrejylland, rejst i denne Anledning staar: »I 1920 stod Jøder for Styret i Danmark.« (!) Og uofficielle, uansvarlige Repræsentanter sendtes til Fredskonferencen i Paris for hemmeligt at modarbejde H. P. Hanssen og den danske Regering. Følgen blev en Forringelse af Stemmeretsreglerne ved Folkeafstemningen, saa ikke blot Sønderjyder, der var udvandrede, men tyske Embeds- og Bestillingsmænds Børn, der var født under deres Forældres Ansættelse i Sønderjylland, fik Stemmeret. Derved tilførtes, særlig i Byerne, mange tusinde tyske Stemmer.

H. P. Hanssen maatte i disse Stridens Dage gøre bitre Erfaringer. Gamle Venner og Medarbejdere brød med ham. Hans faste Borg, den nordsløvigske Vælgerforening, styrtede halvvejs sammen under ham. Han veg ikke en Tomme. Han var en modig Mand. Og det tjener til hans Ære, at han ikke af den voldsomme Stemningsbølge, der rejstes imod ham, lod sig rokke fra det Standpunkt, hvis Fravigelse efter hans Overbevisning før eller senere vilde føre Danmark i Ulykke. Og at han havde Kraft til at holde sig oprejst midt i Brændingen, hvor mange vaklede eller svigtede.

Ved Grænsedragningen blev H. P. Hanssens Synspunkt det sejrende. Det er der mange, ogsaa blandt dem, som dengang stod i Modstandernes Rækker, der nu er taknemmelige for. Og det er nu svært at finde nogen, der vil gentage Ordene mod H. P. Hanssen og dem, der holdt paa den Grænse, vi fik. De findes, der er enkelte, som intet har glemt og intet har lært, men ikke blandt dem, som er sig deres Ansvar bevidst overfor Land og Folk.

Og med beundringsværdig Selvovertindelse har de, som den Gang gik imod, fordi, — fordi de ikke kunde andet, glemt Bit-

terheden og Skuffelsen og rakt Haand til fælles Arbejde i Kulturkampen ved vor Sydgrænse, der har varet i Tusinde Aar og vil vare langt ind i Fremtiden. . . .

Aarene 1918-20 var dog ikke blot den bitre Grænsestridens Tid, de var ogsaa præget af Folkets fælles Glæde over, at et længe næret Haab var ved at ske Fyldest. Indsamlingen af over 6 Mill. Kr. til »Sønderjydske Fond«, er et Vidnesbyrd herom. Og et stort og mangeartet Arbejde blev udført i disse Aar.

Til H. P. Hanssen væltede det ind ad Døre og Vinduer; da der dengang ikke var noget Menneske i Danmark, der vidste mere om de undertrykte Folkeslag ude i Europa, der var ingen, som kendte flere Mennesker eller vidste bedre Besked i Sønderjylland.

Snart var han i Berlin, senere i Paris til Konferencer og Forhandlinger, og var han hjemme i Aabenraa, gik Døren ustandselig. Folk kom og gik, ofte i ret ejendommelige Ærinder. En ung Mand bad om Hjælp til at blive »levende« igen. Han havde været erklæret død i over to Aar, — »falden for Fædrelandet«. Krigsspekulanter o. l., der fra hele Tyskland søgte til Nordslesvig for om muligt uskadt at redde deres Kapital og lyssky Forretninger ud af Tyskland, naar en sydligere Grænse blev draget, skulde holdes ude. Det var meget tvivlsomme Elementer, der nødig skulde placeres som danske Statsborgere allermindst i de sydligste, stærkt fortyskede Strøg ned imod Flensborg-Tønder Linien.

I Forstaaelse med det tyske Indenrigsministerium, der var interesseret i at hindre en stærk Kapitalflugt, fik H. P. Hanssen forhindret denne uheldige Invasion med § 112 i Versaillestraktaten, hvor der findes en Bestemmelse om, at Personer, som efter 1. Oktober 1918 havde bosat sig i Nordslesvig, ikke erhvervede dansk Indfødsret ved at opholde sig i det afstaaede Omraade paa Overdragelsesdagen, 15. Juni 1920.

Journalister fra ind- og udenlandske Blade kom for at interviewe og høre Nyt. Men deres nærgaaende Indtrængen i Privatlivet, afvæbnede han med sit rige Lune, som f. Eks. da

en Journalist, der havde hørt, at han røg mange Cigarer, hæsblesende kom og spurgte: »Ryger De stadig 30 Cigarer om Dagen?« hvortil H. P. Hanssen tørt bemærkede: »Ok, Nej den Tid er forlængst forbi. Jeg har rebet Sejlene, nu tager jeg kun 25 om Dagen.« . . .

24. Juni 1919 indtraadte H. P. Hanssen i det radikale Ministerium Zahle som Minister uden Portefølge, for at lede det midlertidige Ministerium for sønderjydske Anliggender.

Fanebærerne passerer forbi „Heimdals“ Bygning i Spidsen for Ligoget.

Udnævnelsen vakte stærkt Røre. Kun faa vidste, at H. P. Hanssen—som født før 1864—kunde vælge at være dansk Statsborger. Og da hans Udnævnelse blev hemmeligholdt indtil det meddeltes i Folketinget, kunde Oppositionspartierne, de Konservative og Venstre, rette deres Uvilje herimod. Men det voldte H. P. Hanssen flere Vanskeligheder, end adskillige nu er glade ved at mindes, da alle erkendte, at ingen havde større Forudsætning for eller var bedre egnet til at forestaa Løsningen af alle de Spørgsmaal og det Lovgivningsarbejde, der var nødvendigt ved Sønderjyllands Overgang fra tysk til dansk Styre. Og H. P. Hanssen, der af Fødsel og Indstilling tilhørte Venstre, viste her som tidligere, at han satte Sagen over snævre

Partiinteresser. For ham gjaldt det om at faa de sønderjydske Sager ordnet fra ansvarligt Sted, at gøre en Indsats, saa Genforeningen kunde ske paa saa lempelig en Maade, som det var muligt.

Men den politiske Opposition, særlig Venstre, saa anderledes paa Sagen. Og H. P. Hanssen maatte gaa sammen med Ministeriet Zahle i de bevægede Aprildage i 1920. Han tog det som en Mand. Og da ingen holdt sig for god til at hente Raad og Vejledning hos ham, gav han, uden smaalige Hensyn til, hvem det var, der ønskede dem, beredvillig med begge Hænder. Hans Viden og hans Indsigt stod uden Forbehold til Danmarks Tjeneste.

Hans Fald for partipolitiske Intriger var dog skæbnesvangert. Meget af det, han havde forberedt, kom ikke til Udførelse, navnlig angaaende Landsdelens Finansiering. Der blev gjort Fejl, som aldrig blev rettet, og som ikke vilde have forekommet, hvis Traadene fortsat havde været samlet i H. P. Hanssens Haand.

Der var en Tid Tale om at udnævne ham til Administrator over Landsdelen, men herom kunde der heller ikke blive Enighed.

Med alt dette, stort og smaat, naaedes Afstemningsdagen, hin kolde, regnfulde og blæsende 10. Februardag, hvor Sønderjyderne gjorde deres sidste Pligt, førend det lønlige, men aldrig svigtende Haab om en Genforening kunde opfyldes og Udfrielsen finde Sted.

»Flaget blaffer rødt og hvidt« over hele Nordslesvig, ofte paa umalede Flagstænger, og viste, at »her er Danmark, dit og mit.«

Vælgerforeningens mandige Valgopraab, formet af Grev Schack, et Prosadigt, værdigt at mejsle i Sten, lød:

SØNDERJYDER!

Nu er Dagen der, vi vil hjem!

Hvad Slægtled har troet paa, Fædrene kæmpet og Mødrene grædt for, Haabet, der har baaret vore Sønner over Krig og Død, skal nu gaa i Opfyldelse.

Man har givet os Nøglen i Hænde til den laasede Dør, mod hvilken vi har hamret i et halvt Aarhundrede, — men vi maa selv lukke Døren op!

Ryk Grænsepælene op og flyt dem langt mod Syd!

Vi er Danske, og vi vil vedblive at være Danske, og Afstemningsdagen skal vidne derom for kommende Slægter.

I Syd og Nord, i Øst og Vest i vor Landsdel vil vi samles om det fælles Maal, skal det lyde enigt som fra Broder og Søster:

vi vil hjem, hjem til Danmark!

Og H. P. Hanssen sluttede Aftenen før Afstemningen sin Tale paa »Folkehjem« med Ordene: »Hver dansk Stemme er en Sten i Muren, der hegner vor Mors Gaard!«, for saa Dagen efter, hvor han ogsaa talte, at slutte saaledes:

»Det store Slag er nu slaet, og Afgørelsen falder. Paa Forhaand ved vi, at vi har sejret, og at den gamle Tanke om Deling efter Nationalitet bliver virkeliggjort. De 6000 unge, blomstrende Sønderjyder, der blev paa Valpladsen, var den dyre Pris, vi maatte betale. Hvad vi drømte om, hvad vore Førere pegede paa, og vore Digttere sang om, skal nu blive til Virkelighed: Tilbage til vort Fædreland! Vi kunde have ønsket bedre Vejr i Dag, men Regn giver Grøde, og Regn betyder Lykke. Som det sønderjydske Brudemundheld lyder: »Regn i æ Smyk', det gi'r Lyk'.«

Netop som en ung, glad Brud giver vi Danmark vort jublende Ja! Danmark, vort Fædreland og Fremtidsland, dig elsker vi! Gud give dig Fremtid, som han gav dig Minder. Danmark længe Leve!«

Og det blev et *jublende Ja*, 75,431 danske mod 25,329 tyske. En straalende Sejr efter 56 Aars Adskillelse og Undertrykkelse.

Afstemningen i II Zone, 14. Marts, maatte give, som alle, der kendte Forholdene, vidste, et stort tysk Flertal: 48,618 tyske, 14,014 danske.

15. Juni 1920 overdrog den Internationale Kommission Nordslesvig til Danmark. Og Sagnet blev Virkelighed, Sagnet om Danmarks Konge, der paa en hvid Hest skulde komme

ridende og tage sit Land i Besiddelse. 10. Juli 1920 red Kong Christian X paa den hvide Hest over Grænsen ved Frederikshøj, forbi de væltede Grænsepæle, ombølget af Mængdens Jubel. En graa Natursten ved Vejkanten staar nu og fortæller med sin Indskrift, om det Ridt og om Dagen, da Danmark ved sin Konge, det danske Folk i Ental, tog det omstridte Land i Besiddelse igen.

Og Dagen efter, Søndag den 11. Juli, den store officielle Genforeningsfest paa Dybbøl, hvor Konge og Folk, høje og lave, rige og fattige var samlet for at synge og for at høre Ordet paa Folkets Modersmaal med Danmarks Tunge, der lød med Kraft og i Skønhed, fordi Folkehjertet bankede med dybe, stærke Slag, der fyldte alle Sind og skabte en Stemning, der sent vil glemmes. Den indre Melodi, som gennem to Slægtled havde været Grundtonen i Hverdagslivet, fik her Mund og Mæle gennem Tale og Sang.

De to Fester er det nuværende Slægtsleds store Oplevelse. Men det var ikke H. P. Hanssen, der bød Kongen Velkommen paa sønderjydsk Grund.

Stærke Kræfter havde hindret dette. Ingen kunde have talt smukkere og bedre end Grev Schack paa Dybbøl. Men Genforeningen var H. P. Hanssens politiske Størværk. Og i al dansk Historie vil Grænsen af 1920 bære Hans Peter Hanssens Navn.

EFTER GENFORENINGEN

Det saa i nogle Aar ud til, som H. P. Hanssens Dagværk var endt med Genforeningen. Han gik ikke ind i aktiv dansk Politik, hvad mange havde ventet.

Den Maade — ad en Bagvej, sagde man — hvorpaa han i 1919 kom ind i Ministeriet Zahle, gjorde hans Stilling noget vanskelig i den første Tid. Fra sin Ungdom havde han følt sig naturlig tilknyttet Liberalismen og det grundtvigske Livs-syn. Og han forsøgte nu at danne et sønderjydsk Venstre uden direkte Tilknytning til de kongerigske Partier. Rammerne skulde være ret løse. En ideel, men ingen levedygtig Tanke.

Partipolitikken kvalte den. Men først i 1923 erklærede hans Blad »Hejmdal« sig for Venstreblad, og i 1924 lod han sig vælge til Folketinget som Medlem af Venstrepartiet.

Hans Indsats i dansk Politik blev ikke lang og satte ingen varige Spor. Ved Valget 1926 lod han sig ikke genopstille. Partipolitikker var og blev H. P. Hanssen aldrig. Han var skabt efter større Linier.

Men ligesom før Genforeningen, saaledes ogsaa efter, gik meget af hans Tid med »Konsulentvirksomhed«. Mange søgte til ham om Raad i vanskelige Sager, og alle kom for at faa hans Anbefaling, naar de søgte Stillinger, Legater e. l. Paa det Omraade blev han fuldstændig misbrugt. Og gjorde nogen ham opmærksom herpaa, bredte Smilet sig, og der kom Glimt i Øjet: »Du ved jo godt, at jeg ikke kan sige Nej.« Det samme gjaldt for hans private Filantropi, der næsten var som en Mythe.

Han fik nu Tid til at skrive historiske Værker. Han ikke alene kunde skabe Historie, men ogsaa skrive Historie, skrive om den Del af vor Historie, han selv havde skabt. Af blivende Betydning er hans Skildring af »Köllerpolitikken« og hans tre store politiske-, national- og personalhistoriske Værker: »Fra Kampaarene«, »Fra Krigstiden« og »Et Tilbageblik«. Det er Kildeskrifter og historiske og menneskelige Dokumenter af største Værdi, der sammen med hans journalistiske Virksomhed vilde være nok til at udgøre en Mands Livsgerning og bevare hans Navn uudslettelig i vor Historie. Hans Bibliografi omfatter alene over 1400 Artikler og Afhandlinger, hvoraf mange har krævet indgaaende Studium og et stort Forarbejde i Form af Indsamling af statistisk Materiale.

H. P. Hanssen var alle Dage en jernflittig Mand med en uhyre Arbejdsevne.

Hans sidste Arbejdsaar var ikke lette. Sygdom hæmmede, den økonomiske Krise hærgede, hvad der pinte ham meget, saavel som alt det, der fulgte i dens Spor: Cornelius Petersens Selvstyrebevægelse i 1926, senere Lie-Bevægelsen, yderliggaaende Landbo-Bevægelser, »utøjlede Foreteelser, Frase-

magere og økonomiske Mirakeldoktorer« var ham fremmedartet og fjendtligt. Det politiske Systemskifte over største Delen af Europa vendte op og ned paa alt det, han Livet igennem havde troet paa og arbejdet for. Nære Venner blev derved fattige, hjemløse og forfulgte Flygtninge. Og dybest ramte, at Grænsen af 1920 ikke blev, hvad han havde haabet: »Pant paa varig Fred og god Forstaaelse mellem beslægtede Folk.« . . . .

Mindre viljestærke og livskraftige vilde have ladet sig kue af en saadan Modgang og af saadanne Skuffelser. Han tog uden at kny Kaarene, som de bød sig, og stod til det sidste som en Høvding i sit Folk, der atter samlede alle Traadene i sin Haand for det kulturelle og nationale Arbejde i Grænselandet og for det mangeartede Sammenspil mellem Sønderjylland og det gamle Land.

Han var vel ikke Politikker i almen Forstand, men som en Hejmdal sad han paa Vagt ved vor Sydgrænse og fulgte med vagtsomt Øje Udviklingen. Og da Faren blev alvorlig, rejste den gamle Ørn i Aabenraa sig atter til Kamp. Nær de 70, men ung, ukuet og kampklar, med Førerens Handlekraft og Stridsmandens Aarvaagenhed.

Et enkelt Partiorgan vrængede »Paaskeblæst« efter ham. Men da Kreditanstalten »Vogelgesang« 11. September 1926 oprettedes i Haderslev og krævede, at Flagstængerne skulde falde, før Folk kunde faa Laan, og H. P. Hanssen rejste til Haderslev og paa »Harmonien« sagde, hvad der skulde siges: »Lad Danmarks Flagstang staa i Danmarks Jord!« da tav alle Røster imod ham. Og Danmarks Tak var Tildelingen af Fortjenestemedaljen i Guld.

Endnu en Gang havde han vist, at han var Føreren. Den der samlede, naar det gjaldt. Hans Tale forstod alle, især Ungdommen.

Kampens Tid var atter inde.

»Tyskerne arbejder, hvad gør vi?« spurgte H. P. Hanssen paa Kæmpemøder ud over Landet, — i Sverige og Norge.

Det var en tilsyneladende gammel Mand, der kom gaende

ind i Salen, Haaret var graahvidt og Skikkelsen bøjet. Men naar han stod paa Talerstolen var Aarenes Vægt rystet af. Høvdingrank, med sin stolte Profil, det skarpe Blik lynende ud over Forsamlingen, fyldte hans manende, ildnende, vækkende Ord Mødet med Storhed. Den dybe Alvor i hans vidensmættede Tale greb.

Hans Varselsraab hørtes ud over Landet, og Arbejdet tog Fart. 24. Januar 1927 kom det nye »Landeværn« som Modtræk imod Vogelgesangs Køb af Jord og hele Udlaanspolitik, hvorover H. P. Hanssen førte en nøjagtig Statistik. 30. Januar begravedes Stridsøksen fra Grænsestridens Dage ved et Møde i Tinglev, og der skabtes Samling om det kulturelle og nationale Arbejde. Det synlige Udslag heraf var *6-Mandsudvalget*, hvis indflydelsesrigeste Medlem var H. P. Hanssen.

Svaret paa de mange tyske Privatskoler var Rejsningen af Forsamlinghusene i alle Sognene langs Grænsen og i hele den »truede Firkant«. Forsamlingshuset, det danske Fælleshjem, var H. P. Hanssens Hjertesag.

Og nu som før blev Historiens Betydning ikke glemt. Det lykkedes efter mange Anstrængelser at faa oprettet det »Sønderjydske Landsarkiv«, hvor bl. a. H. P. Hanssens omfattende Brev- og Dokumentsamling nu er opbevaret.

Det politiske Systemskifte i Tyskland 1933, hvis stærke Ekspansion slog ind over vore lave, havomkransede Kyster, stærkest imod Syd, satte yderligere Fart i hele dette Arbejde, hvori H. P. Hansen var Sjælen og Drivkraften.

12. April 1933 kaldte han sammen til det store Møde paa »Folkehjem«, som blev Udgangspunktet for Ungdomsstævnerne i Tønder, 12. Maj, paa Dybbøl, 11. Juni, hvor H. P. Hanssen talte med Kraft og Myndighed til de Unge, der var mødt i Titusinder.

30. September stiftedes »Det unge Grænseværn«, 18. November »Grænseraadets danske Samfund«.

Nu kunde H. P. Hanssen, som han sagde, dø roligt. En vaagen, arbejdsvillig Ungdom var sluttet op bag ham. Og med »Fadderskaberne«, der blev det sidste Led i Grænseværnsarbejdet, som han, den store Organisator, var med at skabe,

drog han det gamle Land, hele Folket aktivt med ind i den Sag, der var ham alt: den danske Sag, Folkets Liv, det levende, arbejdende Danevirke.

Død og Sorg ramte hans Hjem. Fru Helene Hanssen blev baaret til Graven Dagen før Juleaften 1935, og Dagen før Pinse jordedes H. P. Hanssen ved hendes Side. Saa nøje de var sammenknyttet i Hjem og Gerning i vort Folk, saa nær kom de til at følge hinanden i Døden.

Men al personlig Sorg kunde ikke knække ham og afholde ham fra at ofre Grænselandet sine sidste Kræfter. Han havde givet Tilsagn om at tale ved fire Møder paa samme Dag, faa Uger før sin Død. Det er Udtryk for, hvad han, den sønderjydske Grænsejarl, som gammel havde til overs.

Han fik ikke en guldfyldt Kiste ud af sin Livsgerning. Han ofrede sig. Døde midt i sin Gerning med rank Holdning, trods Aarenes Vægt.

En Førerskikkelse. Et Forbillede for dansk Ungdom.

I VENNERS OG FAMILIENS KREDS

.... Et enkelt Hjem bar saa tit et Land,
naar ud det sendte dets Frelsermand. ....
Bjørnson.

Det smukkeste Kapitel i H. P. Hanssens bevægede Livshistorie er hans Forhold til sine Venner, til sit Hjem, til Hustru og Børn.

Vennernes Kreds var stor og mangfoldig, forskelligartet og broget. Han, der opnaede det sjældne at være Profet i sin egen By, var Ven med sin Hjemstavns og Landsdels Fiskere, Smaakaarsfolk og Bønder, med Byernes Borgere og Arbejdere og med Landets og Nordens betydeligste og mest indflydelsesrige Mænd og Kvinder. Hans Kendskab og dermed ogsaa hans Venskab var i Sønderjylland saa omfattende og dybtgaaende, at han i halvfemserne, da han stod midt i sit Organisationsarbejde, kendte hele Landsdelens dansksindede Befolkning

ikke alene af Navn, men havde Rede paa deres Slægt, deres Familieforbindinger og Formueforhold.

En saa enestaaende Venne- og Bekendtskabskreds havde selvsagt den allerstørste Betydning for hans Organisations-

Sørgetoget gennem Aabenraas Gader.

arbejde og dermed for Danmarkens Bevarelse og Udvikling i Sønderjylland.

Ogsaa blandt sine Kollegaer i den tyske Landdag og Rigsdag havde han en stor Vennekreds. Man syntes om ham rent personligt, og man respekterede hans Dygtighed. Derfor fik han Venner og fandt Støtte i vide Kredse, fra yderliggaaende Socialdemokrater og helt ind i Højrepartierne. Og hvor inderligt og varmt disse Venskabsforhold var, fremgaar paa smuk-

keste Maade af et Brev, som den tidligere Fører for det tyske Socialdemokrati, Rudolf Breitscheid, der nu lever i Paris i hjemløs og landflygtig Fattigdom, ved H. P. Hanssens Død sendte til hans Familie. Det hedder heri bl. a.: . . . »Min Hustru og jeg tager hjertelig Del i Deres Sorg. De véd, i hvor høj Grad min Hustru, min Søn og jeg satte Pris paa H. P. Hanssen. Han var os en kær Ven og stod for os som et beundringsværdigt Forbillede i sin Kamp for Frihed og Ret. Det er os smerteligt, ikke længere at vide ham blandt de levende. . . . Hvor gerne vilde jeg ikke have fulgt ham paa hans sidste Vej! Men Forholdene er stærkere end mine Ønsker, og jeg maa nøjes med fra det fjerne at sende ham en Afskedshilsen.« . . .

Og som disse Venskabsforhold var varme og inderlige, var de betydningsfulde for H. P. Hanssens politiske Gerning, hvad der tidligere er omtalt under hans politiske Virksomhed. Og tidligere Landdagsmand Nis Chr. Nissen fortæller i »Højskolebladet«, at han og hans Kollega, nu afdøde Kloppenborg-Skrumsager, ogsaa nød godt af denne H. P. Hanssens enestaaende Evne til at vinde Fortrolighed og Venskab. Blot et enkelt Eksempel:

Amtsdommer Jürgensen fra Husum, et indflydelsesrigt Landdagsmedlem af det nationalliberale Parti, var gennem en lang Aarrække en af Nordslesvigernes bitreste Modstandere paa Grund af et personligt Uvenskab med Gustav Johannsen. Da H. P. Hanssen valgtes ind i Landdagen, fik han Jürgensen forsonet og vandt hans Venskab og Fortrolighed, saa han, der var vel underrettet om, hvad der foregik i Højrepartierne, ofte kom til Nis Chr. Nissen og Kloppenborg-Skrumsager og hjalp dem til rette med Forretningsordenen og sagde: »Pas paa, vær paa jer Post og sørg for at have jeres Materiale ved Haanden, for der forberedes et Angreb paa jer.«

For denne uventede, men betydningsfulde Støtte kunde de indirekte takke H. P. Hanssen.

Ingen kan fuldt ud forklare, hvorledes H. P. Hanssen vandt Fortrolighed og Venner, men hele hans Livssyn, hans ejendommelige aktive Optimisme, der havde sin Rod i, at han

selv i de mørkeste Tider var i Stand til at øjne Lyspunkter, hvor andre kun saa Mørke, hans vidtspændende og alsidige Interesser, hans enestaaende Samtale- og Fortælleevne hjalp med hertil. Og i alle Kredse og ved enhver Sammenkomst af Politikere forstod han at bringe Emner paa Bane, som interesserede, og at tale med den enkelte. Derfor var han altid en velset Gæst. Det lavede op, naar han var til Stede. Der udgik fra hans lyse Skikkelse og fra hans lyse Sind en saadan Glæde og Fortrøstningsfuldhed, at selv de fødte Pessimister blev revet med. Han var en Ven, der havde noget at give. Bedst og fornøjeligst var der altid ved det Bord, hvor han sad.

Han var en Festens Mand.

Smukkest kom dette frem ved de Sammenkomster, H. P. Hanssen holdt i sit eget Hjem, især paa sit elskede »Højtoft«, Sommervillaen paa Sydskrænten af Aabenraa Fjord. Han elskede denne Plet. Tidligt tog han derud om Foraaret og sent derfra om Efteraaret, — og her lukkede han for sidste Gang sine Øjne. Han havde selv plantet hvert Træ og hver Busk i Haven og set dem vokse op. Blomster og Fugle havde her et Paradis. Han elskede dem. »For Du har sagt saa skønne Ord om alt, som sky og sparsomt gror,« hedder det i Kantaten, der blev sunget af et Børnekor, da han fyldte 70.

Her paa »Højtoft« indbød H. P. Hanssen til Fest, der sent vil glemmes af dem, der deltog, og det var mange. St. Hans Aften lod han Baalet tænde. Det første Baal, som for mange Aar siden tændtes ved den skønne Fjord, — nu blusser St. Hans-Baalene langs Bredderne, som hilste de over til Ild-søjlen fra »Højtoft«s stejle Skraaninger.

Vennerne, en broget Skare, unge og gamle mellem hverandre, strømmede til Baalfesten. Mere end én har forundret set paa det lille Sommerhus og beundret det Mod og den Gæstfrihed, der her vistes. Husrummet lidet, men Hjerterummet vidtfavnende, uden Grænse. Og de samme Gæster deltog Gang paa Gang. Natten kunde ikke slaa til. Tale og Sang til den lyse Morgen. Der kunde fejres Fester paa »Højtoft« som intet Steds i vort Land.

H. P. Hanssen var meget for sine Venner i Festens Stund, som i Sorgens Dage.

Det sidste kom stærkest frem i Krigsaarene, hvor Tusinder Mænd og Kvinder — ikke mindst Kvinder — søgte ham og aldrig gik forgæves. Han kunde ikke sige Nej til en Trængende, der bad om noget, var det om Penge eller var det om Raad. Ogsaa politiske Modstandere, ogsaa Tyskere er ofte kommen til ham, og heller ikke de gik forgæves. Det var hans Svaghed, mente nogen, at han ikke kunde sige Nej, men saadan havde hans Slægt været. »Min Moder havde et varmt Hjerte og en aaben Haand. Min Fader sagde en Gang til mig: »Det er vor Slægts Svaghed, at vi har saa svært ved at sige Nej!«

Et Menneskes personlige Vanskeligheder, et Barns Nød betød noget for H. P. Hanssen, der trods sit store Maal og vide Udsyn ikke glemte de Tusinder af Enkeltkæbner. Saa dyb var hans sociale Forstaaelse, saa vidtfaavnende hans varme Hjerte.

Og saa Hjemmet, Hustruen og Børnene.

Utroligt hvad denne travlt optagne Mand, hvis politiske Arbejde i Landdag og Rigsdag medførte, at han i samfulde 22 Aar maatte opholde sig i Berlin otte Maaneder af Aaret, kunde være for sit Hjem, som det var meget for ham, hvad han Gang paa Gang giver Udtryk for i sine Livserindringer, og stærkest i en Tale ved sin Hustrus Baare faa Maaneder før, han selv gik bort.

Helene Hanssen, født Iversen, var som han af sønderjydske Storbondeslægt og paavirket af grundtvigsk Aandsliv. En stærk Personlighed, klog og myndig, med et varmt Hjerte, en øm og omhyggelig Moder, sin Mands trofaste og modige Hjælper og Støtte, — og vaagne Kritiker, der sagde: »Pjat, Hans Peter!«, naar hun syntes, det tiltrængtes. De to var eet. De havde samme Sind og samme Maal. Deres gæstfrie Hjem har Tusinder velsignet.

I Ægteskabet fødtes 10 Børn, 3 Dreng og 7 Piger, hvoraf en Dreng døde som lille. Den ældste af Sønnerne er Gaardejer Peter Chr. Hanssen, Nygaard, Bolderslev ved Aabenraa; den

Yngste Redaktør Bjørn Hanssen, »Hejmdal«, Aabenraa. Af Døtrene er fem gifte. Den ældste, Marie, med Direktør Sophus Thomsen, Haderslev; Ingeborg med Amtmand Kr. Refslund-Thomsen, Aabenraa; Astrid med Direktør for Trælastfirmaet Cimbria i Aabenraa, Kresten Hansen; Helga med Overdyrlæge Otto Toft, Aabenraa; Ruth med Redaktionssekretær Ernst Prieme ved »Politiken«; Thyra Hanssen er ansat i Statsradiofoniens Pressesekretariat, tidligere ved den danske Legation i London, og Eva Hanssen er ansat i Nationalbanken.

Og trods langvarig Fraværelse fra Hjemmet og stor Optagethed fik H. P. Hanssen Tid til at være noget for sine Børn, — og Børnebørn; herom blev der ved hans Baare fortalt skønt og gribende.

Han skulde ses i en Kreds af Børn. Han elskede Børn, og de elskede ham igen. De hang om hans Hals, de sad paa hans Knæ, og han havde altid Stunder til at høre og til at svare, til at deltage i deres Sorger og deres Glæder. Hans Lomme var et Eventyr, blev der sagt, og det var rigtigt. Der fandtes altid »noget« til Børnene, som han mødte paa sin Vej.

I Berlin fik han ved Siden af meget andet Tid til at skrive Breve til sin Hustru flere Gange ugentlig og i bevægede Tider hver Dag. Og om Søndagen kom et stort Brev med nogle Ord og smaa Gaver til hvert af Børnene. Det Brev udeblev ikke en Søndag i de 22 Aar, han var i Berlin.

Fraværende levede han sammen med Hustru og Børn. Og ved hans Hjemkomst blev der Fest. Der blev leget og fortalt, og hvem kunde fortælle om lille Rødhætte, om Blomster og Fugle som H. P. Hanssen. Der foretoges Udflugter i Mark og Skov, og var det Regnvej, foranstaltedes der »Regnvejrsgilder, hvortil Børnenes Venner og Veninder blev indbudt. Det var næsten det allermorsomste. Man glemte helt det »kedelige« Regnvej.

I Ferietiden foretoges lange Rejser sammen med de større Børn; oftest til Danmarks skønneste og minderigeste Egne. Og hjemme paa »Højtoft« havde Børnene — og senere Børnebørnene — altid Geder eller andre levende Dyr at tumle med. Endnu paa hans sidste Sygeleje var det ham om at gøre, at

der blev sørget for, at Børnebørnene, som skulde komme fra København i Pinsen, fik Gedekid at lege med, — »og kan I ikke faa Gedekid, maa I skaffe Kaniner.« Levende Dyr skulde det være.

Ved sin Hustrus Baare udtalte H. P. Hanssen:

»Naar Hjemrejsen fra Berlin stod for Døren, maatte jeg ofte mindes Bjørnsons Ord:

*»Se deri er jeg af Sneglearten,
at Huset bærer jeg med paa Farten,
og den, som tror, det er tungvind Bør,
han skulde vide, hvor godt det gør
at krybe ind under Taget atter,
hvor hun staar lys mellem Barnelatter.«*

Det lyder maaske paradoksalt, men det er rigtigt, H. P. Hanssen, Folkeføreren, var en Hjemmets Mand.

SPREDE TRÆK

Hvorfor H. P. Hanssen ikke blev Soldat, er et morsomt Kapitel for sig, — uden man derfor bør glemme, at Fritagelsen betød, at tre Ungdomsaar derved kunde bruges til nyttigt Arbejde, der kunde tjene til Folkegavn.

Han var paa den Tid angreben af en Haarsygdhed, derfor skaldet og gik med Paryk. Adspurgt af Sessionslægen, om han havde særlige Legemsfejl, tog han resolut Parykken af. Virkningen var ubeskrivelig. Den gamle Major, som ledede Sessionen, raabte forfærdet: »Gott schwere Not!« og tilføjede uden Betænkning: »Dauernd unbrauchbar für Heer und Marine!«

Historien om Parykken er dog ikke dermed endt. Der er baade en anden, tredie og fjerde Akt.

En københavnsk Professor konstaterede nemlig senere, at Haarsygdommen var en Art Svamp, sjælden i Danmark. Og efter at Professoren havde holdt en Førelæsning herom og fremvist Fænomenet H. P. Hanssen for det samlede Auditorie,

blev de faa Haar, som endnu var tilbage paa hans Hoved, pillet ud med en Pincet. Sygdomsaarsagen var dermed fjernet, og faa Maaneder efter havde H. P. Hanssen en rig Haarvækst, som han beholdt Livet igennem.

Parykken skulde hermed have udtjent, men H. P. Hanssens Faster Mistis kunde bruge den til sin Mand, der med Aarene var bleven skaldet og derfor frøs paa sit Hoved. Hun vaskede og rensede omhyggeligt Parykken og lagde den til Tørring paa Havehækken. Faa Timer efter var den forsvundet. En af Landevejens farende Folk maatte have taget den, mente hun. En ugrundet Mistanke; thi om Efteraaret, da Løvet var faldet, saas i et af Havens høje Træer en Skaderede, hvorfra noget underligt loddent stak ud. Man mente, det var et mærkeligt Dyr, hvorfor det blev hentet ned. Det var den bortkomne Paryk, som Skademor med Blik for det praktiske havde benyttet til Rede.

For anden Gang vaskede og rensede Faster Mistis omhyggeligt Parykken, som hendes Mand derefter gik med til sin Dødsdag.

Fem ungdommelige danske Provinsjournalister kom en tidlig Morgen i 1919 til Aabenraa. Udenfor »Hejmdal«s Kontor spurgte de med anstrengt Nedladdenhed en Kone, som vaskede Trappen, om der var nogen af Redaktionen paa Kontoret saa tidligt paa Dagen. Jo, hun mente, at Hans Peter var hjemme.

»Naa, ja! lad os gaa ind og hilse paa Kontordrengen, da vi ikke har andet at tage os til,« sagde en af de fem Presse-mænd, bankede paa og traadte i Bevidstheden om eget Værd med overlegen Mine ind paa Redaktionen. . . . »Men hvad F. . . . !« Den mest tungerappe af Bladmændene slugte en Ed. . . . Med naturlig Venlighed bød H. P. Hanssen Velkommen, øjensynlig glad for det uventede Besøg. Men for de fem Unge kneb det med at finde den naturlige Samtaletone. Overraskelsen havde været for stor. Og det skulde blive værre endnu. Konen, der havde vasket Trappe, kom ind og dækkede Kaffebord. Det var Fru Helene Hanssen!

Saa overgav de unge Bladsmørere sig paa Naade og Unaade.

Helene og H. P. Hanssens naturgroede Jævnhed var uimodstaelig.

. . . . Det, der gav disse to, Helene og Hans Peter Hanssen, Holdning og Værdighed, var Sagen, som fyldte dem og drev dem frem, til de faldt.

Der var Vælde over H. P. Hanssen, naar han stod paa Talerstolen. Saa voksede han ud over sin Person. I nøjagtigt 50 Aar varede hans Virksomhed paa dette Omraade, hvor han gav sin fyldigste Indsats. Han begyndte i Aarhus og sluttede i Aabenraa, stadig delt mellem Sønderjylland og det gamle Land.

I 1913 hørte jeg ham tale om de undertrykte Nationaliteter i Europa. Noget lignende har jeg aldrig oplevet før eller senere. Da han sluttede, troede jeg bestemt, at der højst var gaaet et Kvarter. Jeg stirrede paa mit Ur. Han havde talt i halvanden Time. Større oratoriske Begavelse har jeg hørt, men ingen, hvis Tale var baaret af en saa dyb Medfølelse med de undertrykte Folk, saa gennemglødet af urokkelig Tro paa Rettens Sejr. Her var ingen Fantasier om let vunden Sejr, men en saglig Dokumentation og rolig Overbevisning om, at den vilde komme.

Et Stykke Verdenshistorie havde ved H. P. Hanssen faaet Liv og Blod for mine Øjne.

— — — Syv Aar senere, i Juli 1920, hørte jeg ham tale ved et Møde, hvor den tusindtallige Forsamling, der var opfanteret af forbigaaende nationalpolitiske Stemninger, modtog ham med Tilraab og Afbrydelser. Da talte han lige ud med en egen fortættet personlig Kraft, talte igennem og aftvang sig Respekt. Ingen vovede at rejse Tvivl om Renheden i hans Handlings Motiv, thi de forstod, at her var en Mand, der ganske savnede Evnen til at gaa paa Akkord med sin Samvittighed. En Mand, der havde sine Meningers Mod, og til hvis Ord man lyttede.

Det stærkt ramponerede Tog skrumpede nordpaa op gennem Sønderjylland; mere end én Gang gik det istaa midt paa

Linjen. Alt var i Forfald. Det var i Verdenskrigens femte og sidste Aar; — — men paa »Folkehjem« i Aabenraa havde H. P. Hanssen talt om Morgenrøden, der var ved at bryde frem.

I Sommersted steg en Kone, der var arret af Stridens Saar og tynget af Aarenes Vægt, ind i Kupeen.

Tre Sønner havde hun mistet i Krigen, og den sidste, hendes Alderdoms Trøst og Forsørger, sad i Fængsel. Han havde hjulpet en Kammerat over Grænsen, fik jeg siden at vide.

Længe sad hun tavs. Et Billede paa usigelig Sorg, Nød og Savn. Men da hun af min glade Tale, som det var mig umuligt at dæmpe, forstod, at jeg havde hørt H. P. Hanssen, kom hun stille hen og lagde sin magre, let rystende Haand paa min Arm og spurgte med hviskende, men varm Stemme: »Hvad sa' Hans Peter?« — I Sønderjylland nævntes H. P. Hanssen, som Kongen, alene ved Fornavn. — Jeg klappede den gamle Morlille paa Skulderen og svarede: »Han bragte Bud om, at en ny Tid er ved at oprinde, hvor alt, hvad Mødrene har grædt, har den Herre stille læmpet, saa *I vandt jer Ret!*« Da brød den gamle Kvinde hulkende sammen, saa jeg maatte støtte hende. Men ustandselig hviskede hun: »Sa' Hans Peter det, sa' han det!«

Endelig rettede hun sig, løftede Hovedet fra min Skulder, og med tunge, dyrekøbte Glædestaarer paa de furede Kinder udbrød hun med en Kraft og Inderlighed, jeg ikke havde tiltroet den svage, gamle Kvinde: »Gud være lovet for Hans Peter!«

En uforglemmelig Stund. Forventningen om den store Dag, der nu stundede til, gav den gamle Kvinde nyt Liv; og jeg saa som i et Glimt H. P. Hanssens historiske Indsats og hans Betydning for de svage, de smaa og gamle, for Sønderjylland og Danmark.

Gud være lovet for Hans Peter Hanssen!

SYGDOM OG DØD,
HYLDEST OG MINDEORD

Frejdigere og renere, mere uselvsk og
trofast har ingen dansk Stormand været
end H. P. Hanssen.

H. Lausten-Thomsen.

En fredfyldt og sødmetung Sommernat tæt før Pinse, Onsdag den 27. Maj 1936, døde H. P. Hanssen paa sin smukke Sommervilla »Højtoft« ved Aabenraa Fjord.

Døden kom pludselig og uventet, selv om man vidste, at han var alvorlig syg.

Ved Grænseforeningens Sendemandsmøde Fredag den 22. Maj paa »Folkehjem« paadrog han sig en lettere Forkølelse, men vilde trods Lægens Advarsel ikke give op. Han mødte Lørdag Formiddag paa Havnen, da Kongeskibet lagde til, for at modtage sin Konge paa Sønderjyllands Grund, — for sidste Gang. Og om Aftenen, da »Dannebrog« lagde fra Kajen, stod han sammen med de øvrige Gæster, der havde deltaget i Taflet ombord, og vinkede til Kongen og Dronningen. — Det blev hans Farvel til Livet. Da han kom hjem til »Højtoft«, var han syg, saa det knob med at komme op ad de mange Trapper. Lægen konstaterede en begyndende Lungebetændelse.

Søndag og Mandag var Temperaturen meget høj, men hans Arbejdsmod ikke kuet. Han talte stadig om alt det, han skulde have udrettet, naar han blev rask, de Møder han skulde til. En Opfordring, han fik paa Sygesengen, om at tale ved en Genforeningsfest, naaede han dog ikke at faa besvaret, men helt ind i hans sidste Feberfantasier tumlede han med at skaffe nogle Tusind Kroner til et nyt dansk Forsamlingshus. Tirsdag faldt Temperaturen til Trods for gentagne Astma-Anfald, og han kunde spise lidt. Ingen regnede derfor med en umiddelbar Fare, og ved Aftentid faldt han, efter at have faaet en Indsprøjtning, i en rolig Søvn. Ved Midnatstid vaagnede han imidlertid op, og et Astma-Anfald foraarsagede Klokkeren 0,30 en akut Hjertelammelse.

En Høvding var død.

Pinselørdag foregik Jordefærden. Den største i Sønderjyl-

lands Historie. H. P. Hanssen samlede et helt Folks Tak om sin Kiste, og fulgt af hele Danmark drog han ud paa sin sidste Rejse; — men over Norden vil hans Gerning lyse for kommende Slægter.

Fra hvert Hus og hver Gaard i Sønderjylland vajede Flagene som ved Genforeningen, Kronen paa den afdødes Livsværk; — men i Dag var de sænket paa halv. Paa hans Kiste

Fanerne sænkes.

laa Kongens store Laurbærkrans, og fem Kranse samlet i en Gruppe symboliserede de nordiske Lande. Foran Sørgetoget over Hundrede florumvundne Foreningsfaner, baaret af sønderjydsk Ungdom. En Hilsen fra Slægten, der skal løfte Fædrearv. Afdødes nære Ven og Medarbejder ved »Hejmdal« gennem mange Aar, Redaktør, cand. theol. Niels Hansen, den sidste af Talerne i Kirken, slutter med Skælven i Stemmen: »Ære og Tak være H. P. Hanssens Minde.« Hele Følget rejser sig og staar ubevægelig, de mange Faner sænkes. Et gribende Øjeblik.

Efter Bisættelsen afholdtes paa »Folkehjem« en Mindefest, der ligesom Højtideligheden i Kirken transmitteredes af Statsradiofonien, saa hele Folket kunde følge med heri. Og det, som gav Mindefesten Præg, gav den Indhold, var ikke Ordene, der blev talt, men H. P. Hanssens Liv i en Sum: hans Saga, et stort lysende Kapitel i Danmarks Historie. En Saga med Billeder, der sent vil blegne, laa opslaaet i Folkets Hjerter.

En værdig og uforglemmelig Mindefest, hvor Taknemmeligheden for, at H. P. Hanssen — færdig med Livet — med sin Aand var midt i Livets Strøm, midt iblandt os, brød gennem Sorgen over Tabet af Mennesket H. P. Hanssen, hvis rene og varmhjertede Sind vil være uforglemmelig for alle, der har kendt ham eller blot mødt ham. Derfor blev Mindefesten en Takke- og Glædesfest for, at H. P. Hanssen ikke alene havde formaaet at forme Fortiden, men ogsaa at lægge Fremtiden til Rette; at han, efter Genforeningen, da man troede, at nu var alt roligt, rejste sig fra sin Grænsevagt og kaldte den sønderjydske Ungdom sammen under Danmarks Fane. Faa Mennesker er det givet efter »Støvets Aar« at udføre en saadan Bedrift. H. P. Hanssen gjorde det. Ved hans Død staaer Ungdommen vaagen og beredt, eller som Professor Vilhelm Andersen saa smukt udtrykte det: — Føreren er død, men Aanden, som førte ham, lever. Hans Peter Hanssen skal ikke erstattes, men fortsættes. Det er Pinesolen over hans Grav. — Direktør Hammerich gav Udtryk for det samme: — Vi har ikke længer Høvdingen til at vejlede os, men hans Spor er saa dybe, at enhver kan finde Vejen. —

Smukkere Eftermæle kan ingen Folkefører faa end dette, at han har formaaet at berede Fremtiden. Større Arv kan ingen Høvding efterlade end et Spor, som er let at følge.

Den danske Stat vil da ogsaa rejse ham et Mindesmærke, og det danske Folk har dannet et Mindefond til Fortsættelse af hans Værk.

I vor Historie vil Hans Peter Hanssen komme til at staa som en enestaaende Type, — en Type af mærkelig Kraft. Og Saaen om Bondesønnen fra Sundeved vil leve saa længe, Plov gaar over dansk Jord.

E F T E R M Æ L E

— — Mindesmærket over hans Grav skal
 være vor Gerning,
 som, — uomtalt, — giver vort Fædreland,
 Danmark: alt!

Marcus Lauesen.

Ved Historikeren, Rigsarkivar A. D. Jørgensens Død i 1897 skrev H. P. Hanssen:

»Det danske Folk har mistet en af sine ædleste og bedste Sønner. — — — Men dermed er alt ikke sagt. Vi har mistet en prøvet Ven, en utrættelig Stridsmand, en stor Høvding, en Vaabensmed, som i rastløst Arbejde fyldte vort Rustkammer med blanke Vaaben. Vor Sag kunde for Tiden ikke have lidt et tungere Tab ved nogen enkelt Mands Død.«

Disse Ord kan vi nu, da H. P. Hanssen ikke mere er iblandt os, med mangedoblet Styrke vende mod ham selv. Saadan var H. P. Hanssen. Det er hans Eftermæle. En Aandens Stridsmand uden Frygt og Dadel, hvis Død er et Tab, ingen kan erstatte, men hvis Gerning lever videre og forpligter.

Og vi bøjer i Tak vort Hoved for, hvad han gav, idet vi erindrer, hvad Grundtvig i sin Tid sang i Mindet om Henrik Steffens:

— — *Det skal spørges, Du har levet,*

— — — — —

*Talt et Ord, som aldrig glemmes,
 Vakt en Aand, hvis Kraft fornemmes,
 Mens vi har et Modersmaal.*

P. A. ROSENBERG

ERINDRINGER

»Og fra første til sidste Side er de en fængslende Færd gennem en Række nu mærkeligt fjerne Aar-tiers Aandsliv, skrevet af en Mand, der slægts-interesseret og evnebestemt har levet hjemmevant i dansk Aandsliv fra sidst i forrige Aarhundrede til hen i dette.«
»Berlingske Tidende«.

»Man har stor Fornøjelse af at læse hans Bog, der helt igennem er skrevet ud fra Standpunkter, som han anser for rigtige, og i en Aand, der kan til-tale alle.«
Hans Brix, »Dagens Nyheder«.

»Minder fra et lykkeligt Liv« kalder han sine Erin-dringer«, en livlig og velskrevet Bog med en Mængde Anekdotestof.«
Einard Skov, »Politikens«.

»Det er en af Efteraarets allerfornøjeligste Bøger, udpræget anekdotisk i sin Opbygning, men adlet af den Kunst at kunne fortælle en Historie og farvet af sin Forfatters baade lunerige og stejle Personlig-hed.«
Ejnar Thomsens, »Ribe Stiftstidende«.

Pris Kr. 4.50, ib. i VB. Kr. 7.50

Forsynet med 50 Illustrationer.

ASCHEHOUG DANSK FORLAG